

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

- menneskeretlige krav til sagsbehandlingen i Danmark

Maria Flindt Pallesen Fonseca

16-05-2012

Titelblad

Afgangsprojekt på den juridiske kandidatuddannelse, cand.jur.,
ved Aalborg Universitet

Titel: EMRK artikel 6(1): Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist –
menneskeretlige krav til sagsbehandlingen i Danmark

Engelsk titel: ECHR art. 6 § 1: Determination of disputes concerning civil rights within
reasonable time – the requirement of human rights in proceedings in
Denmark

Vejleder: Marianne Holdgaard

Retsområder: Menneskeret, civilproces

Afleveringsdato: 16. maj 2012

Antal sider: 79 eksklusiv bilag

Afleveret af:

Maria Flindt Pallesen Fonseca

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	3
1. Indledende	5
1.1 Baggrunden for emnevalg	5
1.2 Formål og afgrænsning	6
1.3 Problemformulering	7
1.4 Afhandlingens opbygning	7
2. EMRKs retskildemæssige værdi i dansk ret	8
2.1 Det dualistiske udgangspunkt	8
2.2 Betydningen af EMRK's inkorporering i dansk ret	9
2.3 Fortolkning af EMRK	10
2.3.1 Betydningen af retspraksis	11
2.3.2 Fortolkningsprincipper	12
2.4 Danske domstoles anvendelse af EMRK	17
2.4.1 Modstrid mellem EMRK og anden dansk lov	17
2.4.2 Ex officio anvendelse af EMRK?	19
2.5. Sammenfatning	21
3. Påberåbelse af EMRK	22
3.1. Hvem kan klage til EMD?	22
3.2 Alle retsmidler skal være udtømte	23
3.3 Sammenfatning	25
4. EMRK artikel 6, stk. 1 ("retten til en retfærdig rettergang")	25
4.1 Generelt om artikel 6	25
4.2 Hvilke betingelser skal opfyldes for, at kravet om sagsbehandling "inden en rimelig frist" kan påberåbes?	26
4.2.1 Der skal "træffes [en] afgørelse"	26
4.2.2 Der skal være en "strid[...] om borgerlige rettigheder og forpligtelser"	27
4.3 Sammenfatning	33
5. Indholdet i kravet om rimelig frist	34
5.1 Generelt	34
5.2 Fristberegningen	35
5.2.1. Når "tiden begynder at løbe"	35
5.2.2 Når "tiden rinder ud"	38
5.3 Rimelighedsvurderingen	38
Ad 1) Sagens karakter	39
Ad 2) Sagens kompleksitet	41
Ad 3) Parternes adfærd	42
Ad 4) Myndighedernes adfærd, herunder navnlig domstolenes	43
Ad 5) En helhedsbedømmelse ("over all assesment")	45

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

5.4 Sammenfatning	47
6. Rettergang inden en rimelig frist i civile sager	49
6.1 ”Rimelig frist” i erstatningssager	49
6.1.1 Uhelbredeligt syge personers erstatningssøgsmål	50
6.1.2 Krav om erstatning for personskade i anledning af behandling på hospital.....	55
6.1.3 Sammenfatning.....	59
6.2 ”Rimelig frist” i ægtefælleskifte	60
6.2.1 Sammenfatning.....	64
6.3 ”Rimelig frist” i konkursbehandling	65
6.3.1 Sammenfatning	68
7. Afsluttende	69
7.1 Konklusion	69
7.2 Summary	73
8. Litteratur.....	75
9. Bilag	79
Bilag 1: A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996	79
Bilag 2: Iversen mod Danmark af 28. september 2006.....	79
Bilag 3: U2006.1120H	79
Bilag 4: Normann mod Danmark af 14. juni 2001.....	79

1. Indledende

1.1 Baggrunden for emnevalg

Den 10. december 1948 vedtog og offentliggjorde FN's Generalforsamling "Verdenserklæringen om menneskerettighederne". Denne blev i 1950 efterfulgt af "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention" (herefter benævnes EMRK eller konventionen) med ikrafttrædelse den 3. september 1953. Menneskerettigheder (eller menneskeret¹) er derfor et for så vidt nyt begreb i det internationale samfund, og emnet har navnlig siden 1960'erne været et centralt tema på både den politiske og juridiske scene.

Konventionen blev i 1992 inkorporeret i dansk ret, og det kan konstateres, at EMRK generelt har fået en stigende betydning i Danmark.² Det er især konventionens artikel 6 – og denne fremstillings emne, om retten til at få sin sag afgjort inden en rimelig frist – der har været til påkendelse i efterhånden mange danske nationale sager, og været påklaget til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (som herefter benævnes EMD eller Domstolen³). Det er hovedsageligt i straffesager, at retten til at få sin sag afgjort inden en rimelig frist, har været til påkendelse, navnlig på grund af muligheden for at få strafnedsættelse såfremt, der statueres en krænkelse. Denne afhandlings undersøgelse og fokus vil dog ikke omhandle straffesager, men derimod civile sager. Kravet om rimelig frist i civile sager i Danmark har antageligt, på grund af antallet af de trykte afgørelser som foreligger på området, ikke har tiltrukket sig lige så megen opmærksomhed.

Betydningen af EMRK, herunder kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist, i civile sager skal dog ikke undervurderes. Problemstillingen har angiveligt stadig aktualitet. I skrivende stund, må borgere vente over to år på afgørelser i Højesteret. Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i civile sager ved Højesteret er på 27,5 måneder, og den har aldrig været længere i årene efter domstolsreformen, der trådte i kraft den 1. januar 2007.⁴

Det er belastende for en borger at være part i en anlagt sag for domstolene. At være part i en retssag er tidskrævende og kræver både personlige og økonomiske ressourcer. EMRK artikel 6, stk. 1 foreskriver derfor, at borgere i de kontraherende stater har krav på en afgørelse inden en rimelig frist. Dette betyder, at de kontraherende stater er forpligtet til at indrette deres domstolssystemer på en sådan måde, at en sag kan afgøres inden en rimelig frist. Der gælder derved et krav om forsvarlig retspleje. Heri ligger der dog også, at nationale domstole under en sag kan være nødsaget til at træffe beslutninger, der eksempelvis kan medføre en forsinkelse af sagen. Beslutningen må

¹ Man kan diskutere, hvorvidt der består en forskel af begreberne "menneskerettigheder" og "menneskeret". Lars Adam Rehof og Tyge Trier, "Menneskeret", side 31, foretager en sådan sondring, hvor menneskeret defineres som de "... retlige forpligtelser, der følger af internationale traktater m.v., og som i et vist omfang kan håndhæves ved og af internationale kontrolorganer, herunder domstole". Udtrykket menneskerettigheder "søges fortrinsvis forbeholdt politiske og filosofiske ytringer om "rettigheder", som (endnu) ikke er tillagt retsvirkninger". Som Marianne Holdgaard også nævner i "Modafhøring af vidner – menneskeretlige krav til straffeprocessen", side 9, betoner ordet "menneskeret" en juridisk synsvinkel snarere end "menneskerettigheder" gør.

² Marianne Holdgaard, "Modafhøring af vidner – menneskeretlige krav til straffeprocessen", side 17, n. 35, 39 og 41, nævner det stigende antal af danske domme afsagt fra slutningen af 1980'erne og frem til 1997, hvor der har været en stillingtagen til og anvendelse af EMRK. Det er især efter inkorporeringslovens ikrafttræden, at EMRK ses anvendt af de danske domstole.

³ Den nye Domstol udskiftede den gamle ved Protokol nr. 11 med ikrafttrædelse den 1. november 1998. Hvor der i fremstillingen nævnes EMD eller Domstolen, er det en fællesbetegnelse for både den gamle Domstol (og Kommission).

⁴ Jyllands-Posten, lørdag den 5. maj 2012 (Indland), side 3

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

dog tages under en hensyntagen til forsvarligt at kunne afgøre en sag. Dette gælder eksempelvis i tilfælde, hvor en domstol udsætter en civil sag i afventningen på en straffesag. I andre tilfælde, vil det ikke være forsvarlig retspleje, at en sag eksempelvis har taget 7 år at afgøre i én instans, jf. den såkaldte Bløder-sag⁵. Her blev Danmark for første gang blev dømt for overtrædelse af kravet om rettergang inden en rimelig frist, da sagen skulle have været fremmet med fornøden hurtighed af hensyn til sagens karakter.

1.2 Formål og afgrænsning

Denne afhandlings formål er at undersøge sagsbehandlingstiden i civile sager i lyset af EMRK artikel 6, stk. 1 om ”retten til at få sin sag afgjort inden en rimelig frist” (”within a reasonable time”). I afhandlingen undersøges nærmere de centrale begreber i bestemmelsens stk. 1, som er afgørende for, om de retssikkerhedsgarantier, som bestemmelsen forpligter staterne til at efterleve, overhovedet finder anvendelse. Dette gælder begreberne ”borgerlige rettigheder og forpligtelser” (”civil rights and obligations”) og ”træffes afgørelse” (”in the determination”).

Foruden undersøgelsen af de materielle betingelser for artikel 6, stk 1’s anvendelse, undersøges desuden, hvilke processuelle betingelser, der skal være opfyldte for, at en borger kan påberåbe sig EMRK.

EMRK skal også ses i lyset af sin tilblivelse inden for folkerettens rammer. Derfor behandles der i afhandlingen konventionens retskildemæssige værdi, herunder fortrinsvist, hvordan henholdsvis EMD, og de danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) fortolker konventionen. Det er dog ikke afhandlingens sigte dybdegående at behandle EMRKs status i det folkeretlige kompleks samt ej heller dybdegående at behandle de fortolkningsprincipper, der knytter sig til konventionen. Den for så vidt overfladiske behandling af det nævnte er for således at give et overblik over inden for hvilke rammer EMRK virker.

På baggrund af ovenstående falder det derfor uden for denne fremstilling at behandle henholdsvis, stk. 2 og 3 i samme bestemmelse. Dette betyder, at en undersøgelse af sagsbehandlingstiden i straffesager falder uden for denne fremstilling. EMRK artikel 6 skal læses i sammenhæng med øvrige bestemmelser i konventionen. Det gælder eksempelvis artikel 5 om frihedsberøvelse, artikel 8 om respekten for familieliv, privatliv og hjem og artikel 13 om effektive retsmidler. Disse tilstødende bestemmelser behandles kun, hvis det er nødvendigt for forståelsen af helheden. Derudover er der VM art. 10 og 11, CPR art. 14 samt EU’s Charter art. 47, der i det væsentlige svarer til EMRK art. 6. Disse falder tillige uden for denne fremstilling at behandle på grund af tids- og pladsmæssige årsager.

⁵ A. mfl. mod Danmark af 8. februar 1996.

1.3 Problemformulering

På baggrund af ovenstående er det muligt at formulere det spørgsmål, som skal danne rammen om denne fremstilling:

”Hvornår er en civil sag i Danmark afgjort inden en rimelig frist i henhold til EMRK artikel 6, stk. 1 om ”retten til en retfærdig rettergang?””

Af relevante underspørgsmål til problemformuleringen inddrages:

”Hvad er den retskildemæssige status af EMRK i dansk ret, herunder hvordan fortolkes kravet om ”rimelig frist” af EMD og danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder)?”

”Hvilke processuelle betingelser skal være opfyldte for, at en borger kan påberåbe sig EMRK?”

”Hvornår ”træffes der en afgørelse” således EMRK artikel 6, stk. 1 finder anvendelse?”

”Hvad er ”strid om[...]borgerlige rettigheder og forpligtelser” i EMRK artikel 6, stk. 1’s forstand?”

1.4 Afhandlingens opbygning

Afsnit 1 omhandler de indledende bemærkninger, det vil sige indledning, fremstillingens formål og afgrænsning.

Afsnit 2 vedrører konventionens retskildemæssige værdi i Danmark, herunder betydningen af inkorporeringen og navnlig fortolkningen og spørgsmålet om ex officio anvendelse af konventionen.

Afsnit 3 vedrører de processuelle betingelser, der skal være opfyldt for, at en eller flere personer kan hævde at være krænket af en af de i konventionen tilhørende rettigheder, herunder kravet om rettergang inden en rimelig frist.

Afsnit 4 vedrører de materielle betingelser, der skal være opfyldte for, at EMRK artikel 6, stk. 1 finder anvendelse. Disse betingelser skal læses i sammenhæng med betingelserne i afsnit 3. De centrale og relevante begreber i bestemmelsens stk. 1 defineres og sættes i relation til kravet om rettergang inden en rimelig frist i civile sager.

Afsnit 5 behandler nærmere den fristberegning, der er central for fastlæggelsen af den periode, som skal undergives en rimelighedsvurdering. Kriterierne i rimelighedsvurderingen undersøges nærmere ud fra en teoretisk tilgang, og det udledes heri, hvilke forhold, der enten positivt eller negativt virker som faktorer i bedømmelsen af en eventuel krænkelse i civile sager i Danmark.

Afsnit 6 undersøger mere dybdegående udvalgte afgørelser inden for sagskategorierne erstatningssager, sager om ægtefælleskifte samt konkurssager med anvendelse af kriterierne fra afsnit 5.

Afsnit 7 indeholder afsluttende bemærkninger i form af en konklusion indeholdende en sammenfatning af fremstillingens vigtigste konklusioner undervejs. Afsnittet indeholder endvidere et summary. Til sidst forefindes litteraturliste samt bilag.

2. EMRKs retskildemæssige værdi i dansk ret

2.1 Det dualistiske udgangspunkt

Før konventionen⁶ blev inkorporeret i dansk ret i 1992⁷, var EMRK en folkeretlig aftale, hvor opfyldelsen af og forpligtelser i henhold hertil var at bedømme i forhold til den dualistiske teori, som dansk ret traditionelt bygger på⁸. Efter den dualistiske teori er folkeretten og de nationale retssystemer to fra hinanden adskilte retssystemer, da retskilderne, retssubjekterne og retsreglernes indhold er forskellige.⁹ I *U.1986.898H* gav Højesteret udtryk for den traditionelle dualistiske opfattelse, at EMRK som international traktat ikke kunne anvendes direkte i dansk ret. Folkerettens regler er i henhold til den dualistiske teori således først en bestanddel af national ret, når der i den nationale ret er gennemført retsakter, som har gjort de folkeretlige regler til en del af national ret.¹⁰ Dette står i modsætning til nationale retssystemer, som bygger på den monistiske teori, hvor folkeretten og de nationale retssystemer udgør ét retssystem, og hvor regler er overordnede i forhold til de nationale retsregler.¹¹ Der er dog i den juridiske litteratur blevet anført, at den dualistiske teori i Danmark er under opløsning.¹² Der er i forbindelse med den hævdede opløsning blevet anvendt begrebet ”praktisk monisme”, hvorved forstås, at international ret udgør en retskilde i dansk ret, og at de retsanvendende myndigheder kan anvende international ret også uden udtrykkelig hjemmel.¹³

⁶ Konventionen blev i 1953 ratificeret af Danmark med tilhørende tillægsprotokol.

⁷ Lov nr. 285 af 29/04/1992. Justitsministeren nedsatte ved folketingsbeslutning af den 19. maj 1989, jf. FT 1988/1989, Tillæg C, spalte 1079-1080, den 18. august 1989 ”Udvalget om fordele og ulemper ved inkorporering af Den europæiske Menneskerettighedskonvention i dansk ret”.

⁸ Peter Germer, ”Indledning til Folkeretten”, side 75, Jens Elo Rytter, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret”, side 34 og Henrik Zahle, ”Menneskerettigheder” side 42. Alf Ross har været fortalere for den dualistiske teori, hvorefter traktater ikke skaber ret nationalt set, men kun på internationalt plan. Alf Ross’ opfattelse er, at i tilfælde af konflikt mellem dansk ret og folkeretten går dansk ret forud for folkeretten cfr. bl.a. Germer, side 76, der kalder teorien ”lidet udbredt” samt Ole Espersen, ”Indgåelse og opfyldelse af traktater”, side 163, der er gået så langt som at sige, at ”traktatretten uden videre er en del af intern ret”.

⁹ Peter Germer, ”Indledning til Folkeretten”, side 75, Jens Elo Rytter, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret”, Ruth Nielsen og Christina D. Tvarnø, ”Retskilder & Retsteorier” side 159 f., Ole Spiermann, ”Moderne Folkeret”, side 146 f. samt Alf Ross m.fl., ”Lærebog i Folkeret”, side 67 f.

¹⁰ Ruth Nielsen og Christina D. Tvarnø, ”Retskilder og Retsteorier”, side 159 f.

Peter Germer, ”Indledning til Folkeretten”, side 75 f. og Alf Ross m.fl., ”Lærebog i Folkeret”, side 68 ff.

¹² Bet. nr. 1407/2001, ”Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret”, side 25 med henvisninger, Marianne Holdgaard, ”Modafhøring af vidner - menneskeretlige krav til straffeprocessen”, side 31 og Ruth Nielsen og Christina D. Tvarnø, ”Retskilder og Retsteorier”, side 162 cfr. formentlig Peter Germer, ”Indledning til Folkeretten”, side 94 som efter en behandling af et repræsentativt udsnit af højesteretsdomme, anfører, at retspraksis ikke frembyder noget entydigt billede af folkerettens betydning for retsanvendelsen i Danmark, men at det dog står fast, at udgangspunktet er det dualistiske system.

¹³ Peter Germer, ”Indledning til Folkeretten”, side 94, har givet udtryk for, at det giver et fortegnede billede af retstilstanden, hvis man beskriver forholdet mellem folkeret og dansk ret som ”praktisk monisme”.

2.2 Betydningen af EMRK's inkorporering i dansk ret

Det står klart, at EMRK efter inkorporeringen er en bindende retskilde for de retsanvendende myndigheder i Danmark. Højesteret havde dog allerede før inkorporeringen i 1992 gjort EMRK til en vægtig retskilde i dansk ret, jf. navnlig *U.1989.928.H*, *U.1990.13H* samt *U1991.181H*.¹⁴ Man kan dermed sige, at inkorporeringen af EMRK var en kodificering af domstolens fastlagte praksis.¹⁵ I betænkning nr. 1220/1991¹⁶, anførte udvalget i forbindelse med overvejelser omkring, hvorvidt konventionen skulle inkorporeres i dansk ret, at fordelene ved inkorporeringen ville være, at der blev skabt et udtrykkeligt grundlag for anvendelsen af EMRK. Ovenstående diskussion kan dermed synes overflødiggjort. Alligevel volder anvendelsen af menneskerettighederne stadige retskildemæssige problemer i Danmark.¹⁷ Jens Elo Rytter¹⁸ anfører, at den dualistiske tradition fortsat giver anledning til uenighed omkring EMRKs status i dansk ret efter inkorporeringen. Dette fordi EMRK-komplekset med det indhold, det havde i 1992, fik status i dansk ret som en almindelig lov med forrang for ældre dansk lovgivning. EMD's praksis siden 1992 er derimod ikke er omfattet af inkorporeringen, og derfor har stadig principielt karakter af international ret, som alene kan anvendes i dansk ret inden for rammerne af fortolknings- og formodningsreglen, jf. nærmere om disse i afsnit 2.4.2 Jens Elo Rytter anfører i forlængelse heraf, at denne sondring mellem EMRK og efterfølgende EMD praksis må afvises, da den er uforenelig med det bærende hensyn bag inkorporeringen: "At skabe et sikkert grundlag for, at danske domstole løbende kan sikre Danmarks efterlevelse af EMRK, navnlig i tilfælde, hvor lovgiver ikke har haft mulighed for at tage højde for en ny/ændret EMD praksis".¹⁹ Det antages også i dele af den juridiske litteratur, at inkorporeringen i 1992 omfattede EMRK med det indhold, som til enhver tid følger af EMD's praksis.²⁰ Werlauff²¹ anfører desuden, at der ikke med inkorporeringen af EMRK blev tillagt EMDs afgørelser direkte virkning i dansk ret, og der af den grund derfor kan argumenteres for, at disse afgørelser ikke skaber direkte

¹⁴ Efter *Hauschildt mod Danmark af 24. maj 1989*, hvor Danmark fik sin første domsfældelse ved EMD, var Højesteret dog pludselig mere lydhør over for EMRK som retskilde i dansk, jf. Jens Elo Rytter, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret", side 35.

¹⁵ Jens Elo Rytter, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret" side 35, betænkning nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 147 og betænkning nr. 1407/2001, Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret, side. 296 f.

¹⁶ Betænkning nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 146 f. samt bemærkningerne til inkorporeringsloven, jf. FT 1991/1992, Tillæg A, spalte 5464.

¹⁷ Marianne Holdgaard, "Modafhøring af vidner – menneskeretlige krav til straffeprocessen", side 35 og Jens Elo Rytter, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret", side 35 f.

¹⁸ Jens Elo Rytter, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret", side 35.

¹⁹ *Ibid.*, side 36 og betænkning nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 196.

²⁰ Jens Elo Rytter, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – dansk ret", side 26, Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, side 45 f. og betænkning nr. 1220/1991, "Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret", side 192 og betænkning nr. 1407/2001, "Inkorporering af menneskerettighedskonventioner", side 298 f. Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 45.

²¹ Erik Werlauff, "Europæiske Menneskerettigheder - en praktisk indføring", side 61. Se hertil også konventionens artikel 46, stk. 1, som forpligter medlemsstaterne til at rette sig efter de EMDs afgørelser i de sager, de er parter i. Heraf følger modsætningsvis, at bestemmelsen ikke tillægger EMDs afgørelser bindende virkning i forhold til medlemsstater, der ikke er parter i sagen. Præjudikatsværdien af EMDs praksis betyder dog, at stater, som ikke følger EMD's konventionsfortolkning, må forventes at blive dømt, hvis de indklages for Domstolen, jf. Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 45.

pligt for borgere og virksomheder, men fremhæver dog i forlængelse heraf, at EMRK både består af konventionsteksten og konventionspraksis fra EMD som et en helhed. I endvidere *UI996.234H* om inhabilitet ved varetægtsfængsling under domsforhandling udtale Højesteret, at forudsætningen for retsplejelovens § 60, stk. 2, ikke kan være bindende: ”såfremt den må anses for uforenelig med Menneskerettighedskonventionens art. 6, stk. 1, således som konventionsorganerne fortolker denne bestemmelse.”

Ved inkorporeringen af EMRK i dansk ret i 1992, blev konventionen, formelt set, en del af dansk ret. Spørgsmålet er herefter, hvordan EMD fortolker konventionen, og hvordan EMRK anvendes/kan anvendes af danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder). Dette bliver behandlet i de følgende afsnit.

2.3 Fortolkning af EMRK

Det følger af konventionens artikel 32, stk. 1, at Domstolens rolle er anvendelse og fortolkning af konventionen. For en forståelse af udviklingen af konventionens retspraksis er det nødvendigt at forstå, hvordan Domstolen griber fortolkningen af konventionen an.²² Der indgår i fortolkningen en flerhed af principper, der alle hver for sig har en selvstændig betydning. Domstolen har ikke opstillet et hierarkisk system for sine fortolkningsprincipper²³. Jacobs, White & Ovey²⁴ anfører, at der dog er to hovedprincipper, der har domineret Domstolens fortolkningsstil. Det ene er afledt fra Wienerkonventionen om Traktatretten²⁵ omkring objektiv fortolkning og formålsfortolkning, jf. artikel 31-33. Det andet princip er fortolkningen af konventionen som et levende instrument, også kaldet den dynamiske fortolkning, som vil blive behandlet i afsnit 2.3.2. Domstolen fortolker således konventionen i overensstemmelse med Wienerkonventionen om Traktatretten og inden for fortolkningsrammerne af folkeretten.²⁶ Dette, selv om, Wienerkonventionen tidsmæssigt trådte i kraft efter EMRK.²⁷ EMD udtalte i *Golder mod Storbritannien af 21. februar 1975*, at Wienerkonventionen repræsenterede internationale gældende sædvaner, og derfor skulle den anvendes i fortolkningen af konventionen. Det forekommer dog alligevel sjældent, at EMD foretager en direkte henvisning til Wienerkonventionen.²⁸ Domstolen inddrager også ofte andre konventioner og folkeretlige retskilder i øvrigt i fortolkningen. I tilfælde, hvor sådanne konventioner og retskilder giver anledning til tvivl, finder en fortolkning ikke anvendelse. Det er således vigtigt at erindre, at Domstolens kompetence er begrænset til fortolkning og anvendelse af EMRK med tilhørende protokoller, jf. konventionens artikel 19. Når Domstolen fortolker konventionen i lyset af andre konventioner mv., er det ikke en betingelse for fortolkningen, at medlemsstaten er bundet af den pågældende konvention.²⁹

²² Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 64.

²³ Ibid., side 65.

²⁴ Ibid., side 64 f.

²⁵ Wienerkonventionen om Traktatretten af 23. maj 1969 som ratificeret af Danmark ved kongelig resolution af 10. maj 1976.

²⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 21, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 21 samt Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 64 ff.

²⁷ Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 64.

²⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 21.

²⁹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 27 f.

2.3.1 Betydningen af retspraksis

Ved fortolkningen af konventionen spiller tidligere praksis fra Domstolen principielt en stor rolle.³⁰ Det samme gør i et vist omfang praksis fra den tidligere Kommission. Praksis er at betegne som navnlig domme og afgørelser fra Domstolen samt afgørelser og rapporter fra den tidligere Kommission. EMD's praksis er efterhånden blevet meget omfattende, og det er derfor muligt at fastlægge mange og ganske detaljerede generelle principper, som naturligvis inddrages ved fortolkningen og anvendelse af konventionen. I forbindelse med betydningen af EMD's "faste praksis" ("constant jurisprudence")³¹, er spørgsmålet, om Domstolen er bundet af tidligere afgørelser. Domstolen anser sig i praksis for at være bundet af tidligere afgørelser, hvad enten der er tale om enstemmige afgørelser eller flertalsafgørelser. Formelt set er Domstolen dog ikke bundet af tidligere afgørelser. Domstolen har flere gange givet udtryk for, at den anvender tidligere praksis af hensyn til retssikkerheden, og da en udvikling af konventionens praksis tilsiger en sådan fremgangsmåde.³² Når Domstolen i praksis anser sig for bundet af tidligere afgørelser, er spørgsmålet om Domstolen kan/vil fravige en tidligere afgørelse. Domstolen har understreget, at den vil fravige en tidligere afgørelse, såfremt der er tungtvejende grunde hertil.³³ I *Christine Goodwin mod Storbritannien af 11. juli 2002*, præmis 74-75, udtalte Domstolen:

"While the Court is not formally bound to follow its previous judgments, it is in the interest of legal certainty, foreseeability and equality before the law that it should not depart, without good reason, from precedents laid down in previous cases..."

At tidligere retspraksis spiller en rolle i Domstolens afgørelser, ses også i danske klagesager, som danner rammen om denne fremstilling, hvor der da ofte er henvist til EMDs tidligere afgørelser både i sager, der er antaget til realitetsbehandling og i afvisningssager.³⁴ Dette gælder navnlig, hvor der kan udledes nogle generelle principper fra Domstolens praksis. Eksempelvis, at det ikke fritager staten for en selvstændig pligt til at sikre, at sagen behandles i overensstemmelse med konventionens krav, selv om sagen er underlagt forhandlingsmaksimen, og sagens fremme derved påhviler parterne.³⁵ For så vidt angår danske klagesager, der er afvist af Domstolen, ses der heri en henvisning til andre danske klagesager, der tillige er afvist, jf. blandt andet *Pindstrup Mosebrug mod Danmark af 3. juni 2008* og *Gavric mod Danmark af 16. september 2008*, der begge blev afvist som følge af manglende udtømmelse af nationale retsmidler. Dette fordi, der også her kan udledes noget generelt. I dette tilfælde, at retsplejelovens § 312 om fritagelse for betaling for sagsomkostninger, er et effektivt retsmiddel i konventionens forstand i sager om langvarig sagsbehandling, jf. EMRK artikel 13.

Efter EMRK artikel 46, stk. 1 er medlemsstaterne forpligtede til at rette sig efter EMD's afgørelser i de sager, de er part i. Derved følger det modsætningsvist, at

³⁰ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 25 og Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 17.

³¹ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 25

³² Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 17

³³ Ibid. side 17 ff. og Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 25.

³⁴ Inden Domstolen antager en sag til realitetsbehandling, vurderes der om den kan erklæres "admissible" i overensstemmelse med artikel 35, som behandles nærmere i afsnit 3.2.

³⁵ Se *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, præmis 77 og *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, præmis 25.

bestemmelsen ikke tillægger EMD's afgørelser bindende virkning i forhold til kontraherende stater, der ikke er part i sagen. Præjudikatsværdien af Domstolens praksis betyder dog, at stater, der ikke følger Domstolens konventionsfortolkning, må forvente at blive dømt for en krænkelse af konventionen, hvis de indklages for Domstolen.³⁶

2.3.2 Fortolkningsprincipper

Domstolen gør ved fortolkningen af konventionen brug af forskellige fortolkningsprincipper. Disse har især betydning, når der for det første ikke forefindes praksis, som afklarer en fortolkningstvivil, og for det andet, når der opstår et spørgsmål, som Domstolen antages at ville behandle, såfremt den fik spørgsmålet forelagt.³⁷ Sidstnævnte må have betydning i forhold til, hvordan danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) skal fortolke en given sag inden for konventionens anvendelsesområde.

Som det første er det vigtigt at bemærke, at det alene er den engelske og franske tekst, der er de autentiske tekster.³⁸ Forekommer der forskelle de to tekster imellem, vil den forståelse, som bedst forener de to tekster, blive anvendt³⁹, jf. også *James mod Storbritannien af 21. februar 1986*. En forskel i de to tekster kan ikke anføres til støtte for en indskrænkende fortolkning af konventionen, da det selvsagt indebærer en ringere beskyttelse.⁴⁰

Domstolen har udtalt, at konventionen skal læses som en helhed, jf. blandt andet *Hirst mod Storbritannien (nr. 2) af 6. oktober 2005*, hvor Domstolen, vedrørende fortolkningen af artikel 3 i 1. tillægsprotokol, henviste til ”*in the context of the Convention as whole*”.⁴¹ Ved konventionen som helhed forstås også tillægsprotokollerne. Omfattet er desuden præambelen og bilag, jf. Wienerkonventionens artikel 31, stk. 2. Selv om forarbejder (”preparatory works” eller ”travaux préparatoires”) kun spiller meget begrænset rolle i Domstolens fortolkning⁴², er disse også omfattet af konventionen som en helhed, jf. Wienerkonventionens artikel 32.⁴³ En henvisning til forarbejder anvendes primært til støtte for en bestemt fortolkning af materielle bestemmelser samt til støtte for et bestemt resultat, som Domstolen ønsker at nå frem til.⁴⁴

³⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 44. Se i øvrigt oven i afsnit 2.2., hvor det er anført, at den til enhver tid følgende retspraksis medfulgte ved inkorporeringen af EMRK i dansk ret i 1992.

³⁷ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 21

³⁸ Ibid. samt Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 68. Se nærmere herom i ”Menneskerettigheder i Danmark – på dansk?”, Marianne Garre, EU-ret og Menneskeret, 1994-1995, side 210-213, hvor forfatteren bl.a. anfører, at det ved opfyldelse af Danmarks forpligtelser i relation til internationale instrumenter, også er nødvendigt at inddrage sproglige og oversættelsesmæssige forhold. Det anføres tillige, at inkonsekvens i den danske oversættelse er med til at skabe usikkerhed og forvirring om Konventionens bestemmelser. Der gives et eksempel på, at begrebet ”criminal charge” i EMRK artikel 6-7 i danske tekst er oversat til forskellige begreber, f.eks. til ”lovovertrædelse” og til ”strafbart forhold”.

³⁹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 21 og Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 68.

⁴⁰ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 21.

⁴¹ Ibid., side 22 og Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 70-71.

⁴² Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 22, Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 25 og Jacobs, White and Ovey, side 67.

⁴³ Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 66 f.

⁴⁴ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 25 og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 22 f.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

At Domstolen fortolker konventionen som en helhed, hænger også sammen med den formålsoverrettede fortolkning, som Domstolen anvender.⁴⁵ I relation til artikel 6, har EMD i en af sine første domme fastslået, at bestemmelsen, særligt stk. 1, skal undergives en ret vidtgående formålsfortolkning, jf. *Delcourt mod Belgien af 17. januar 1970*, præmis 25. Domstolen har ved fastlæggelsen af, hvilke offentligt ansattes retsforhold, der falder uden for artikel 6, foretaget en sådan fortolkning. I *Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999*, som behandles nærmere under afsnit 4.2.2, ad 2, gav Domstolen udtryk for, at der ”*must adopt a restrictive interpretation, in accordance with the object and purpose of the Convention, of the exceptions to the safeguards afforded to Article 6.*”, jf. præmis 64.⁴⁶

Domstolen har adskillige gange udtalt, at konventionen som formål har at sikre, at der ikke blot er tale om teoretiske og illusoriske rettigheder, men effektive og praktiske rettigheder. Dette er også et principielt fortolkningssynspunkt i relation til artikel 6, jf. *Airey mod Irland af 9. oktober 1979*, præmis 24.⁴⁷ Der er tale om et effektivitetsprincip, som kan bruges til at fremhæve både de positive og negative virkninger af en fortolkning. Princippet kan anføres til støtte imod en udvidende fortolkning, hvis udvidelsen anses for at gå så vidt, at rettigheden reelt bliver ineffektiv.⁴⁸

Det følger i øvrigt af konventionens artikel 53, der én blandt flere fortolkningsregler i konventionen⁴⁹, at:

”Nothing in this Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any High Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party”.

Artikel 53 betegnes som ”minimumsreglen”, da den sikrer, at konventionen ikke kan benyttes til at anfægte en bedre beskyttelse af individet i andre traktater eller i national ret. I denne forbindelse må det bemærkes, at de rettigheder, der følger er EMRK, er minimumsrettigheder, hvorfor de kontraherende stater altid kan give borgerne en bedre beskyttelse.⁵⁰

Domstolen har i sin praksis også overladt medlemsstaterne et vist skøn (”margin of appreciation”) ved vurdering af, om det er nødvendigt at bryde ind i de rettigheder, som følger af EMRK.⁵¹ Domstolen vil ikke blande sig i forhold, som ligger inden for staternes skønsmargin.⁵² EMD har anerkendt, at på områder, hvor der skal

⁴⁵ Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 71.

⁴⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 369.

⁴⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 22 og side 369 samt Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 24.

⁴⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 22.

⁴⁹ Konventionens artikel 17, der vedrører hindring af misbrug og omgåelse af de beskyttede rettigheder og friheder samt konventionens artikel 18, der indeholder et forbud mod magtfordrejning er tillige fortolkningsregler. Se nærmere om artikel 17 i Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 1014 ff., Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 68 ff. samt Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 122 ff. Nærmere om artikel 18 findes i Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 1018 f., Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 71 f. samt Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 127 f.

⁵⁰ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 1208

⁵¹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 25 og Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 80.

⁵² Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 80.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

foretages en afvejning af modstående hensyn, tilkommer der staterne en vis skønsmargin.⁵³ I relation til kravet om rettergang inden en rimelig frist har Domstolen anerkendt, at nationale domstole har en vis skønsmargin ved vurderingen af, om sagsbehandlingstiden har anvendt standarder, der er i overensstemmelse med de principper, der følger af Domstolens praksis i sådanne sager, jf. *Majewski mod Polen af 11. oktober 2005*, præmis 34. Det følger heraf, at hvis de nationale domstole fastslår, at en sagsbehandlingstid ikke har været i strid med artikel 6, stk. 1, men der ikke har været anvendt standarder svarende til dem, der følger af praksis, vil en sådan prøvelse ikke yde klageren den tilstrækkelige beskyttelse efter konventionen.⁵⁴ Dette har betydning i forhold til kravet om offerstatus, jf. afsnit 3.1 Omfanget af skønsmarginen varierer endvidere fra sag til sag. Det afhænger af karakteren af den konventionsbeskyttede rettighed, hvilken betydning rettigheden har for klageren og omfanget af de forhold, der er omfattet af den konventionsbeskyttede rettighed.⁵⁵

Tyrer mod Storbritannien af 25. april 1978 var den første sag, der introducerede konventionen som et "levende instrument", der skulle fortolkes i lyset af nutidens forhold ("present-day conditions").⁵⁶ Domstolen udtalte, jf. præmis 31:

"The Court must also recall that the Convention is a living instrument which, as the Commission rightly stressed, must be interpreted in the light of present-day conditions. In the case now before it the Court cannot but be influenced by the developments and commonly accepted standards in the penal policy of the member States of the Council of Europe in this field".

Konventionen er således genstand for en dynamisk fortolkning. At konventionen skal fortolkes i lyset af nutidens forhold betyder stadig stigende høje krav til beskyttelse af menneskerettighederne, jf. *Selmouni mod Frankrig af 28. juli 1999*, præmis 101, hvor Domstolen udtalte, at handlinger, der i forhold til artikel 3 tidligere var blevet karakteriseret som "umenneskelige og nedværdigende" i modsætning til "tortur", med tiden kunne blive klassificeret anderledes. Domstolens begrundelse var de stadig stigende krav, som stilles, når det kommer til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende friheder. Disse krav kræver mere fasthed ved bedømmelsen af overtrædelser af de grundlæggende værdier i et demokratisk samfund.⁵⁷ Det er alle bestemmelser i EMRK, som er omfattet af den dynamiske fortolkning, det vil sige herunder artikel 6, stk. 1.⁵⁸ Det gælder ikke kun konventionens materielle bestemmelser, men tillige bestemmelser, som vedrører det kollektive kontrolsystems funktion.⁵⁹

Når Domstolen fortolker konventionen i lyset af nutidens forhold ("present-day conditions"), betyder dette, at Domstolen fortolker konventionen i lyset af om forholdene i de kontraherende stater har ændret i et sådan omfang, at det nødvendiggør en nyfortolkning.⁶⁰ Domstolen ser på udviklingen af almindelige accepterede retlige og sociale standarder i de kontraherende stater, jf. eksempelvis den ovenfor nævnte *Tyrer mod Storbritannien af 25. april 1978*, præmis 31. For at illustrere

⁵³ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 1025

⁵⁴ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 105.

⁵⁵ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 25 og Jacobs, White & Ovey, "The European Convention on Human Rights", side 80.

⁵⁶ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 23 og Jacobs, White & Ovey, "The European Convention on Human Rights", side 73.

⁵⁷ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 25.

⁵⁸ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 23.

⁵⁹ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 25.

⁶⁰ Marianne Holdgaard, "Family Life and Transsexuals – Developments in the Light of Changes in »Present- Day Conditions«, side 71, EU-ret og Menneskeret, 2003 og Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 24.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Domstolens dynamiske fortolkning, kan nævnes *Rees mod Storbritannien af 17. oktober 1986*, der dog ikke vedrører artikel 6, men artikel 8 om retten til respekt for familieliv og privatliv.

Sagen vedrørte, hvorvidt Storbritannien havde en positiv pligt til at erkende den transseksuelle Mr. Mark Rees' nye identitet. Klageren Mr. Rees gjorde gældende, at der for den indklagede stat Storbritannien bestod en positiv pligt til at udstede en revideret fødselsattest, jf. præmis 34. Ved ikke at have udstedt en revideret fødselsattest, mente Mr. Rees, at Storbritannien havde gjort sig skyldig i en krænkelse af blandt andet konventionens artikel 8 om retten til et privatliv⁶¹, jf. præmis 30. Domstolen fastslog, at Storbritannien ikke havde en positiv pligt til at udstede en revideret fødselsattest til klageren, jf. præmis 46 og 51. Begrundelsen herfor var, at der på daværende tidspunkt i Storbritannien ikke var indført en beslutning, hverken ved lov eller af domstolene, omkring transseksuelles civile status, jf. præmis 39. Transseksuelle havde dog, ligesom øvrige statsborgere i Storbritannien, ret til at ændre deres fornavne og efternavne, og havde tilmed også mulighed for at få udstedt officielle dokumenter med angivelse af fornavn og efternavn sammen med indikation af foretrukket titel (Hr., Fru eller Frøken), jf. præmis 40. Domstolen fremhævede i forlængelse heraf, at denne frihed giver transseksuelle i Storbritannien en betydelig fordel i forhold til stater, hvor alle officielle dokumenter skal stemme overens med oplysninger hos myndigheder, som varetager sådanne oplysninger. Domstolen fandt således, at de aktuelle forhold i Storbritannien på daværende tidspunkt ikke kunne føre til en krænkelse af EMRK.⁶²

I *Ugilt Hansen mod Danmark af 26. juni 2006* ændrede Domstolen sin praksis i forhold til kravet om udtømmelse af nationale retsmidler efter EMRK artikel 35. Selvom Domstolen ikke nævner begrebet ”present-day conditions” i sin afgørelse, kan der argumenteres for, at en sådan fortolkning har været til stede. Før Domstolens afvisning af denne sag, havde Domstolen ikke været lydhor over for den danske regerings argumenter i lignende sager. I sagerne påstod regeringen disse afvist, da klagerne ikke på noget tidspunkt under sagerne havde gjort gældende, at kravet i EMRK artikel om rimelig sagsbehandlingstid var krænket, jf. eksempelvis *Pedersen og Pedersen mod Danmark af 12. juni 2003*. Domstolen fandt på daværende tidspunkt, at muligheden for at nedsætte straffens størrelse eller at blive fritaget for sagsomkostninger, ikke var et effektivt retsmiddel i konventionens artikel 13's forstand.⁶³

⁶¹ Siden *Marckx mod Belgien af 13. juni 1979* har Domstolen udviklet de rettigheder, der følger af artikel 8 og fastslået, at rettighederne heri ikke kun følger af retten til at indgå til ægteskab og stifte familie, som foreskrevet i artikel 12, jf. præmis 30-31.

⁶² Domstolen endte med at udtale, at det for tiden måtte overlades til Storbritannien at gøre hvorledes der kunne ske en imødekomme af transseksuelles behov og ønsker, jf. præmis 47. Domstolen fik i senere sager mulighed for at tage stilling til, hvorvidt der for stater består en positiv forpligtelse til en juridisk anerkendelse af transseksuelles kønsskifte i form af eksempelvis udstedelse af en ny fødselsattest, kørekort mv. Se *Cossey mod Storbritannien af 27. september 1990*, hvor Domstolen heller ikke fandt, at der ikke forelå en krænkelse. Se også *B mod Frankrig af 25. marts 1992*, som var den første af disse typer af sager, hvor der forelå en krænkelse, og *Sheffield and Horsham mod Storbritannien af 30. juli 1998*, ikke-krænkelse. Domstolens praksis blev dog ændret ved to lignende sager, *Christine Goodwin mod Storbritannien af 11. juli 2002* og *I.v. mod Storbritannien af 11. juli 2002*. Domstolen fandt, at der forelå en krænkelse af EMRK artikel 8, da Storbritannien ikke havde overholdt sin positive forpligtelse til at juridisk at anerkende de transseksuelles kønsskifter. Det interessante ved Domstolens domsfældelse i de sidstnævnte afgørelser, er inddragelsen af internationale tendenser uden for Europa i den dynamiske fortolkning, som ikke før er set i Domstolens praksis. Se endvidere Marianne Holdgaard, ”Family Life and Transsexuals – Developments in the Light of Changes in »Present- Day Conditions, der gennemgående behandler disse afgørelser, og påpeger, at konsekvensen af Domstolens nye fremgangsmåde ved dens dynamiske fortolkning er, at det bliver sværere at forudsige udfaldet af en given sag bragt for Domstolen.

⁶³ Nina Holst-Christensen har i U2006B.311 ff., ”Ny praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i sager om lang sagsbehandlingstid”, side 1

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Ugilt Hansen mod Danmark af 26. juni 2006 vedrørte en klage over for lang sagsbehandlingstid i en straffesag. I den danske regerings processkrift, blev det gjort gældende, at klagesagen burde afvises, fordi klager ikke havde udtømt nationale retsmidler som artikel 35 foreskriver. Det blev blandt andet gjort gældende, at klageren ikke havde indbragt sagen for Procesbevillingsnævnet inden for tidsfristen. Hertil bemærkede Domstolen blandt andet, med en henvisning til tidligere praksis⁶⁴, at såfremt klageren havde indbragt sagen for Procesbevillingsnævnet inden for tidsfristen, kunne Højesteret have undersøgt anbringendet omkring lang sagsbehandlingstid, og havde Højesteret fundet en krænkelse, kunne der rådes bod herpå, eksempelvis ved fritagelse for sagsomkostninger eller nedsættelse af straffen.

Domstolen anser således nedsættelse af straf og fritagelse for betaling af sagsomkostninger i Danmark for effektive retsmidler i konventionens forstand. Nina Holst-Christensen⁶⁵ bemærker, at dette forhold bygger på den omstændighed, at Domstolen udtrykkeligt i *Ugilt Hansen mod Danmark af 26. juni 2006*, henviste til *Delange mod Belgien af 18. september 2001*. Her havde Domstolen afvist at realitetsbehandle denne klage, da klageren havde undladt at rejse spørgsmålet om for lang sagsbehandlingstid over for la Cour de cassation, der ville have haft mulighed for at tage stilling til en eventuel krænkelse af rimelig-frist kravet. På denne baggrund kan der derfor argumenteres for, at Domstolen foretog en dynamisk fortolkning, idet der var aktuelle forhold ("present-day conditions") i de kontraherende stater (i dette tilfælde Belgien), som gjorde, at Domstolen ikke længere kunne fastholde den nuværende praksis. Domstolen har sidenhen videreført sin praksis tilsvarende i civile sager, herunder blandt andet *Gavric mod Danmark af 16. september 2008* og *Pindstrup Moesbrug mod Danmark af 3. juni 2008*, der begge henviser til *Ugilt Hansen mod Danmark af 26. juni 2006*.

Derudover er det karakteristisk for Domstolens praksis, at Domstolen har valgt at udlede positive handlepligter af konventionens bestemmelser for at opnå en effektiv beskyttelse af de pågældende rettigheder. Dette støttes blandt på formuleringen "skal sikre" i konventionens artikel 1 om statens positive forpligtelser.⁶⁶ Kjølbro⁶⁷ anfører, at sådanne forpligtelser navnlig er blevet indfortolket i artikel 2, artikel 3, artikel 8, artikel 10 og artikel 11, men er ikke begrænset til de nævnte bestemmelser. I relation til artikel 6, stk. 1, vedrørende kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist, kan der forudsætningsvis tillige indfortolkes en sådan forpligtelse. I eksempelvis *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*⁶⁸, præmis 25 udtalte Domstolen:

"..Furthermore, the fact that delays to some extent were caused by the conduct of the defendants in the proceedings does not in itself lead to the finding that these delays cannot be attributed to the State. Even in legal systems applying the principle that the procedural initiative lies with the parties, the latter's attitude does not absolve the courts from the obligation to ensure the expeditious trial required by Article 6 § 1..." (min fremhævelse)

Den positive handlepligt består således i en selvstændig forpligtelse for staten til at sikre, at kravet om rimelig frist overholdes, også selv om klageren er medvirken til sagens forsinkelse og selv om sagen er underlagt forhandlingsmaksimen.

⁶⁴ Både danske og udenlandske klagesager.

⁶⁵ Nina Holst-Christensen har i U2006B.311 ff., "Ny praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i sager om lang sagsbehandlingstid", side 2.

⁶⁶ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 26

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Se blandt andet også *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, præmis 77 og *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, præmis 97.

2.4 Danske domstoles anvendelse af EMRK

I afsnit 2.3 er EMD's fortolkning af konventionen behandlet, når EMD skal vurdere, hvorvidt der er sket en krænkelse af konventionens krav om sagsbehandling inden en rimelig frist. I dette afsnit behandles, hvorledes danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) anvender/kan anvende EMRK i deres retsanvendende virksomhed.

Det skal indledningsvist bemærkes, at de fortolkningsprincipper blandt flere samt Domstolens case-law, der er gennemgået oven for, skal danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) selvsagt have for øje ved bedømmelsen af en sag, der er inden for konventionens anvendelsesområde.

Selvom konventionen er blevet inkorporeret kan der, teoretisk set, stadig opstå retskildemæssige problemer ved anvendelsen af EMRK. Dette gælder, såfremt der er modstrid mellem EMRK og anden dansk lov.

2.4.1 Modstrid mellem EMRK og anden dansk lov

Fra tiden før inkorporeringen var der uenighed omkring konventionens status i gældende dansk ret. Uenigheden var primært omkring, hvorvidt de danske domstole retsanvendende myndigheder og danske domstole var forpligtede eller berettigede til at inddrage EMRK i deres afgørelse af retstvister.⁶⁹ Udvalget i betænkning nr. 1220/1991⁷⁰ anfører, at uenigheden, dengang, formentlig skyldtes, at nogle domme, som havde taget stilling til anbringender støttet på konventionen, havde afvist dem med en kort bemærkning om, ”at den eller de påberåbte konventioner ikke ses at kunne føre til et andet resultat end det, der følger af en fortolkning af dansk ret”.

Som nævnt ovenfor i afsnit 2.2 var der dog tre højesteretsafgørelser (*U.1989.928H*, *U1990.13H* og *U1990.181H*) der, før EMRK's inkorporering i 1992, tog stilling til EMRKs vægt som retskilde i gældende ret. I eksempelvis *U.1989.928H*, der omhandlede domstolsprøvelse af ændring af anbringelsessted for et tvangsfjernet barn, udtalte Højesteret:

”Bestemmelserne i bistandslovens afsnit VIII må i overensstemmelse med de afgørelser, som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har truffet vedrørende tilsvarende spørgsmål, forstås således, at afsnittet omfatter spørgsmålet om ændring af anbringelsesstedet også for børn, der tvangsmæssigt er anbragt uden for hjemmet.”

Inkorporeringen af EMRK var, som tidligere anført, en kodificering af retspraksis. EMRK's inkorporering i dansk ret gjorde konventionen til en retskilde på linje med andre love. Der foreligger dog i den juridiske litteratur en uenighed omkring, hvorvidt EMRK har forrang frem for danske love eller lovbestemmelser, jf. straks neden for. Inkorporeringen fjernede usikkerheden omkring, hvorvidt konventionen kunne anvendes som en vægtig retskilde af de retsanvendende myndigheder, som også var den fordel som udvalget i betænkning nr. 1220/1991⁷¹ anførte i forbindelse med en eventuel inkorporering af konventionen.

Spørgsmålet om danske domstoles anvendelse og fortolkning af EMRK har navnlig betydning i tilfælde, hvor der er en modstrid mellem dansk ret og anden dansk lov. Sådanne situationer kan sagtens tænkes at forekomme, selv om konventionen

⁶⁹ Bet. nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 62.

⁷⁰ Ibid, side 65.

⁷¹ Bet. nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 147

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

er inkorporeret. Udvalget har dog i betænkning nr. 1220/1991⁷² anført, at det ikke vil være særligt ofte, at domstole og andre retsmyndigheder vil blive stillet over for en stillingtagen til en konflikt mellem en lov- og en konventionsbestemmelse.

Spørgsmålet er herefter i tilfælde af, at en sådan konflikt skulle opstå, om EMRK har forrang frem for dansk ret. Jens Elo Rytter⁷³ anfører, at udgangspunktet er, at EMRK har forrang frem for national ret, og det er uden betydning, at den pågældende lov, der er i strid med konventionen, er vedtaget før eller efter 1992⁷⁴ ctr. Erik Werlauff⁷⁵, som anfører, at Danmark ikke har sikret EMRK et trin højere norm end lovene.

Ved en konflikt mellem EMRK og anden dansk lov er der forskellige metoder til domstolens løsning heraf. EMRK's forrang frem for anden dansk lovgivning i tilfælde, hvor inkorporeringsloven er nyere end den modstridende lov eller lovbestemmelse, kan løses af det almindelige fortolkningsprincip, *lex posterior*. Er situationen derimod den, at den modstridende lov eller lovbestemmelse er nyere end inkorporeringsloven, vil det følge af *lex posterior*, at EMRK vil skulle vige for den nyere lov eller lovbestemmelse.⁷⁶ En sådan fortolkning vil dog principielt betyde, at Danmark ikke vil kunne leve op til sin forpligtelse til at sikre overholdelse af konventionen.

Alf Ross opstillede i sin ”Lærebog i Folkeret” fortolkningsregler – fortolknings- og formodningsreglen – til brug for anvendelse ved modstrid mellem ikke-inkorporerede konventioner og dansk ret.⁷⁷ Det er antaget, at fortolkningsreglerne også kan finde anvendelse, hvor en konvention er inkorporeret i dansk ret⁷⁸, og de vil derfor kunne anvendes af domstolene i tilfælde af en modstrid mellem EMRK og en dansk lov eller lovbestemmelse. Disse fortolkningsregler vil dermed skulle anvendes i stedet for de almindelige fortolkningsprincipper i form af *lex superior*, *lex specialis* og den allerede nævnte *lex posterior*.

Fortolkningsreglen går i sin enkelthed ud på, at den nationale ret, hvor dens udtryk er tvetydige, i tilfælde af fortolkningstvivel må forstås på den måde, der bedst bringer den i overensstemmelse med folkeretten. Hvis der således ikke er faste holdepunkter for det modsatte, antages det, at lovgivningsmagten ikke har haft intentioner om at ville lovgive i strid med folkeretten.⁷⁹ Formodningsreglen finder anvendelse, selv hvor den nationale ret efter sin ordlyd er utvetydig. Den nationale ret fortolkes med forbehold og/eller tilføjelser, således at den derved kommer i overensstemmelse med almindelig anerkendt folkeret.⁸⁰

⁷² Ibid., side 196.

⁷³ Jens Elo Rytter, ”Individets grundlæggende rettigheder”, side 36.

⁷⁴ Jf. i samme retning forudsætningsvis Ruth Nielsen og Christina D. Tvarnø, ”Retskilder og Retsteorier”, side 159. Jens Elo Rytters synspunkt omfatter dog ikke, at EMRK har forrang for Grundloven, jf. ”Individets grundlæggende rettigheder”, side 51

⁷⁵ Erik Werlauff, ”Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring”, side 63.

⁷⁶ Bet. nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 196 f.

⁷⁷ Alf Ross m.fl., ”Lærebog i Folkeret”, side 75 ff.

⁷⁸ Marianne Holdgaard, ”Modafhøring af vidner”, side 38 f. og Ruth Nielsen og Christina D. Tvarnø, ”Retskilder og Retsteorier”, side 158 f. ctr. forudsætningsvis Erik Werlauff, ”Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring”, side 60, der behandler disse fortolkningsregler i forbindelse med ikke-korporerede traktater, og med en henvisning til den ovenfor nævnte *U.1989.928H* fra tiden før inkorporeringsloven.

⁷⁹ Alf Ross m.fl., ”Lærebog i Folkeret”, side 75.

⁸⁰ Alf Ross m.fl., ”Lærebog i Folkeret”, side 76. Det bemærkes dog, ifølge *U2006.770H*, vedrørende betingelse om at deltage i aktiveringstilbud, at formodningsreglen ikke synes at være gældende ret. Højesteret udtalte: ”Selv om A's modtagelse af kontanthjælp var betinget af, at han deltog i den tilbudte aktivering, er der af de grunde, der er anført af landsretten, ikke grundlag for at anse arbejdet som led i

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Hvis det dog er klart, at den danske lovgiver har villet bryde folkeretten, går den folkeretsstridige danske regel, efter den dualistiske teori, forud for folkeretten.⁸¹ Dette er også klart forudsat i inkorporeringslovens forarbejder:

"[Har] Folketinget ønsket at fravige en konventionsbestemmelse og/eller en bestemt fortolkning heraf, må den senere lovbestemmelse i sådanne tilfælde gå forud for den omhandlede konventionsbestemmelse".⁸²

2.4.2 Ex officio anvendelse af EMRK?

Det har været diskuteret, om konventionen i visse tilfælde stiller et krav om ex officio anvendelse af relevante konventionsbestemmelser eller, om dette kun skal ske efter påstand fra parterne.⁸³ Ifølge betænkning nr. 1220/1990⁸⁴ og bemærkningerne til inkorporeringsloven⁸⁵, skal domstolene normalt ikke af egen drift påse, om der kan tænkes at foreligge en konventionskrænkelse i en konkret civil sag, da det er parternes opgave at påpege en mulig konflikt. Bemærkningerne anfører i forlængelse heraf *"at noget andet er, at en domstol kan finde, at en konkret forvaltningsakt er i strid med en bestemmelse i konventionskomplekset... I en sådan situation bør retten henlede parternes opmærksomhed på forholdet til konventionskomplekset..."*. Det anføres endvidere, at domstolen i straffesager af egen drift bør påse, at der ikke handles i strid med konventionen. Forpligtelsen til at anvende EMRK ex officio, er derved ikke den samme i alle tilfælde, hvis Justitsministeriets overvejelser, fra den gang, følges.

Der må dog skulle foretages en sondring mellem processuelle og materielle konventionsbestemmelser. EMRK artikel 6, stk. 1 må i denne forbindelse i vidt omfang betegnes som en processuel bestemmelse⁸⁶ med processuelle retsgarantier – selv om der i bestemmelsen vel er materielle betingelser, der skal opfyldes for, at en given sag falder inden for bestemmelsens anvendelsesområde. Den processuelle retsgaranti gælder også kravet om rettergang inden en rimelig frist i civile sager. I betænkning nr. 1407/2001⁸⁷ foretages der en sådan sondring. Der anføres således, at det som udgangspunkt påhviler domstolene af egen drift at påse *"at behandlingen af retssagen sker med respekt for de processuelle krav, der følger af de inkorporerede konventioner (f.eks. krav med hensyn til sagsbehandlingstid...)"* og *"for så vidt angår afgørelsen af civile sager bør der efter udvalgets opfattelse sondres mellem sager, hvor det tilkommer parterne at styre processens gang, det vil sige, hvor forhandlingsmaksimen gælder og sager, hvor det tilkommer domstolene og ikke parterne at styre processens gang, det vil sige indispositive sager, hvor*

aktiveringen som et tvangs- eller pligtarbejde i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i art. 4, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention".

⁸¹ Ruth Nielsen og Christina D. Tvarnø, "Retskilder og Retsteorier", 159 og Erik Werlauff, "Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring", side 63.

⁸² FT 1991/92, tillæg A, spalte 5468 og Bet. nr. 1220/1991, "Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret", side 197.

⁸³ Lars Adam Rehof og Tyge Trier, "Menneskeret", side 74 f., Lars Adam Rehof, "Den europæiske menneskeretsdomstol som fjerde instans", U1994B.444 ff., Bet. nr. 1220/1991, "Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret", side 150, FT 1991/92, tillæg A, spalte 5470, Rigsadvokaten Meddelelse nr. 12/1998, Marianne Holdgaard, "Modhøring af vidner – Menneskeretlige krav til straffeprocessen", side 61 f., Bet. nr. 1407/2001, "Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret", side 310 f. og Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 44.

⁸⁴ Bet. nr. 1220/1991, "Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret", side 150

⁸⁵ FT 1991/92, tillæg A, spalte 5470.

⁸⁶ Jf. også Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 366 og Erik Werlauff, "Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring", side 172.

⁸⁷ Bet. nr. 1407/2001, "Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret", side 310 f.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

officialmaksimen gælder". I *U1999.495ØLK*, fastslog Østre Landsret da også, for så vidt angår, domstolene, at bedømmelse af påstande af om varigheden af behandlingen af et dødsbo udgjorde en krænkelse af blandt andet EMRK artikel 6, skulle foretages af skifteretten. Landsretten udtalte således, at det påhviler enhver ret på embeds vegne at påse, at bestemmelserne i menneskerettighedskonventionen, herunder dennes artikel 6, ikke krænkes i forbindelse med rettens sagsbehandling.

At den danske retspleje i civile sager bygger på forhandlingsmaksimen efter retsplejelovens § 338, betyder således ikke, at domstolene ikke har en selvstændig pligt til *ex officio* at fremme enhver sag fremmes med den fornødne hurtighed.⁸⁸ Dette er tillige blevet fastslået i "Bløder-sagen"⁸⁹, jf. præmis 77, hvor en *ex officio* anvendelse af tidskravet kunne havde undgået en krænkelse.⁹⁰

Så vidt ses i dansk retspraksis i civile sager, er der endvidere én sag, hvor domstolene *ex officio* har anvendt EMRK artikel 6, stk. 1. I *U1996.723Ø* havde sagsøger anmodet om, at forberedelse af sag, der havde verseret i 3 år, og som var berammet til domsforhandling (hovedforhandling), blev genoptaget, da han ønskede et nyt syn og skøn. Østre Landsret nægtede genoptagelse, da såfremt sagen blev genoptaget af den anførte grund, måtte der påregnes at gå ikke ubetydelig tid, før den kunne afsluttes, idet der tillige henvises til EMRK artikel 6, stk. 1.⁹¹

Spørgsmålet er herefter om også øvrige retsanvendende myndigheder har samme *ex officio* forpligtelse til at påse tidskravets overholdelse i overensstemmelse med EMRK., artikel 6, stk. 1. I denne forbindelse anfører betænkning nr. 1407/2001⁹², at: "*På samme måde vil andre retsanvendende myndigheder kunne have pligt til af egen drift at inddrage de inkorporerede konventioner ved sagens behandling og afgørelse og til at henlede parternes på betydningen heraf*". Om dette er en henvisning til kun materielle konventionsbestemmelser eller processuelle bestemmelser er usikkert. I *FOB2004.425 ff.*, udtalte Ombudsmanden, at forvaltningen har en pligt til *ex officio* at inddrage menneskeretlige bestemmelser ved retsanvendelsen i konkrete sager. Udtalelsen kom efter en afgørelse om fastsættelse af en betalingsordning i henhold til inddrivelsesloven for børnebidragsrestance. Udtalelsen må derved alene antages at omhandle materielle konventionsbestemmelser. Når en offentlig myndighed er forpligtet til *ex officio* at inddrage materielle konventionsbestemmelser i retsanvendelsen i en konkret sag, må den samme forpligtelse dog også antages at gælde processuelle bestemmelser. En sag må forudsætningsvis enten falde inden for konventionens anvendelsesområde eller ikke, og der kan derved ikke være en forskel i anvendelsen af den *ex officio* forpligtelse, hvad enten der er tale om domstolene eller øvrige retsanvendende myndigheder.⁹³

⁸⁸ Rigsadvokaten Meddelelse nr. 12/1998, side 4 og Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer, side 469.

⁸⁹ A. mfl. mod Danmark af 8. februar 1996, som behandles nærmere i afsnit 6.1.1.

⁹⁰ Marianne Holdgaard, "Modhøring af vidner – Menneskeretlige krav til straffeprocessen", side 62

⁹¹ I bet. nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret, side 66, anføres at referaterne af domme i Ugeskrift for Retsvæsen ikke nødvendigvis afspejler, i hvilket omfang EMRK er blevet påberåbt. Der nævnes i denne forbindelse blandt andet en højesteretsdom (*U1986.871H*), hvor det ikke fremgår af referatet, at kildelovens § 37 ikke stred mod "de af appellanten påberåbte traktatbestemmelser". Om referaterne i Ugeskrift for Retsvæsen sidenhen er blevet mere fyldestgørende vides ikke, og derved kan der muligvis være flere sager, hvor domstolene *ex officio* har stilling til om en civil er afgjort inden en rimelig frist.

⁹² Bet. nr. 1407/2001, "Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret", side 311.

⁹³ Der synes i dansk retspraksis at være tvivl omkring, hvorvidt offentlige myndigheder er forpligtet til at overholde kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist. I *FED2006.278Ø* blev det fastslået, at der intet grundlag var for at anse Den sociale Ankestyrelse for en domstol, og derved heller intet grundlag for at anse det for en overtrædelse af EMRK, at sagsbehandlingstiden vedrørende en arbejdsskade, androg ca.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Det forhold, at danske domstole har en forpligtelse til ex officio at påse, at kravet om rimelig frist overholdes, har ingen betydning i forhold til klagerens pligt til at udtømme nationale retsmidler efter EMRK artikel 35.⁹⁴ Har klageren undladt at gøre en konventionsindsigelse gældende over for nationale domstole, vil sagen formodentlig blive afvist, også selv om der foreligger en forpligtelse for nationale domstole til ex officio at påse forholdets overholdelse, jf. eksempelvis *Ahmed Sadik mod Grækenland af 15. november 1996*, præmis 33.⁹⁵ I eksempelvis *Milorad Gavric mod Danmark af 16. september 2008* afviste EMD at realitetsbehandle sagen, da klageren under en sag, der varede ca. 8,5 år, og som vedrørte kompensation for en skade forårsaget i forbindelse med en arbejdsulykke, ikke havde klaget over retssagens varighed.⁹⁶

2.5. Sammenfatning

Da EMRK i 1953 blev ratificeret af Danmark, var EMRK en folkeretlig aftale, hvor opfyldelsen af og forpligtelser i henhold hertil var at bedømme i forhold til den dualistiske teori, som dansk ret traditionelt bygger på. Der er blevet anført i den juridiske litteratur, at det dualistiske udgangspunkt er under opblødning og begrebet ”praktisk monisme” er blevet anvendt i forbindelse hermed.

Ved inkorporeringen blev usikkerheden omkring EMRK’s retskildemæssige status i dansk ret fjernet, og konventionen blev dermed en retskilde på linje med andre love, som kan påberåbes ved domstolene. Spørgsmålet er dog, om EMRK vil have forrang frem for øvrig dansk lovgivning eller lovbestemmelse, såfremt der foreligger modstrid herimellem. Udgangspunktet antages at være at danske

9 år. Den sociale Ankestyrelse er derved angiveligt ikke forpligtet til at sagsbehandle i overensstemmelse med konventionen, hvilket dog umiddelbart synes problematisk. I *U2005.523H* havde Sæby Kommune begået ved sagsbehandlingen af en byggetilladelse til en vindmølle, herunder ikke at have behandlet byggesagen hurtigere end sket. Højesteret fandt dog, at der ikke var grundlag for at yde en erstatning efter EMRK artikel 6. Dette fordi, at dansk retspraksis ikke ses at fastslå, at offentlige myndigheder kan ifalde erstatningsansvar på objektivet grundlag for urimelig lang sagsbehandlingstid i strid med artikel 6 i civile sager, jf. Jonas Christoffersen⁹³. At offentlige myndigheder efter dansk ret ikke kan ifalde erstatningsansvar på objektivet grundlag for urimelig lang sagsbehandling, synes dog ikke at kan være ensbetydende med, at der ikke foreligger en krænkelse af kravet om rimelig frist. Forudsætningsvis må det derfor udledes af afgørelsen, at en kommunes sagsbehandling falder inden for artikel 6’s anvendelsesområde, men problemet er således, at der ikke efter dansk ret er en hjemmel til en at yde en erstatning på objektivet grundlag for en krænkelse i civile sager. Dette kan formentlig være problematisk i forhold til konventionens artikel 13 om effektive retsmidler i national ret, jf. også Jonas Christoffersen, ”Det offentlige kompensationsansvar for krænkelse af internationale menneskerettigheder”, *U2005B.133*, side 4. Sidstnævnte anfører, at national ret så vidt skal fortolkes i overensstemmelse med EMD’s praksis under artikel 41, således, at der ikke opstår et misforhold mellem EMD’s kompensationspraksis og national kompensationspraksis. Konventionens artikel 41 vedrører ydelse af passende erstatning, såfremt der findes at være sket en krænkelse, det vil sige erstatning på objektivet grundlag.

⁹⁴ Se nærmere om artikel 35 neden for i afsnit 3.2.

⁹⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 45

⁹⁶ Der er dog angiveligt forskel på om der klages over en igangværende sag eller afsluttet sag, jf. Nina Holst-Christensen, ”Ny praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i sager om lang sagsbehandlingstid”, *U2006B.311 ff. Milorad Gavric mod Danmark af 16. september 2008* vedrørte en allerede afsluttet sag, da der var indgivet klage til EMD. Spørgsmålet er endvidere, om en manglende konventionsindsigelse er at sidestille med et afkald på konventionsbeskyttelsen om rettergang inden en rimelig frist. Jens Elo Rytter bemærker, at det ofte fremhæves, at individet ikke gyldigt kan give rettighedsafkald, fordi individets afkald ikke kan suspendere stats forpligtelse til at sikre rettighederne i EMRK artikel 1, jf. ”Individets grundlæggende rettigheder”, side 149 f. Jens Elo Rytter anfører yderligere, at argumentet dog reelt er cirkulært, idet det forudsætter, at statens forpligtelse også gælder i tilfælde, hvor der gives afkald på beskyttelse. Forfatteren bemærker dog, i de praktisk forekommende tilfælde, må relevansen af et rettighedsafkald vurderes mere nuanceret ud fra de bagvedliggende hensyn der ligger bag. Inden for visse grænser kan individet derfor give afkald, og dette kan i et vist omfang gælde artikel 6 om retten til en retfærdig rettergang.

domstole vil følge konventionen og fortolke i overensstemmelse hermed, medmindre modstriden har været tilsigtet. Der foreligger endvidere en ex officio forpligtelse for danske domstolene til at påse, at civile sager fremmes med den fornødne hurtighed, uanset, at sagen er underlagt forhandlingsmaksimen. Samme forpligtelse antages tillige at gælde for øvrige retsanvendende myndigheder, hvor der dog efter dansk retspraksis er tvivl herom.

Inkorporeringen har også betydning i forhold til den fortolkning som Domstolen anvender, da danske domstole (og øvrige retsanvendende myndigheder) skal anlægge samme fortolkning samt også følge Domstolens case-law, da andet ellers kan medføre en krænkelse. Domstolens fortolkning af konventionen hviler således på en lang række af principper, og det er således ikke dem alle, der er behandlet i dette afsnit. Det nok mest karakteristiske for Domstolen er dens dynamiske fortolkning, her under fortolkning i lyset af aktuelle forhold ("present-day conditions") i de kontraherende stater. Et andet hovedprincip, der er værd at fremhæve i denne sammenfatning, er den formålsorienterede fortolkning, som gør de konventionsbeskyttede rettigheder praktiske og effektive.

3. Påberåbelse af EMRK

Ovenfor i afsnit 2 er behandlet EMRK's retskildemæssige værdi, herunder hvordan EMD og danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) fortolker og anvender konventionen.

Før EMD kan fortolke og vurdere, om kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist er krænket, det vil sige realitetsbehandle en klage, er der nogle betingelser, der forinden skal være opfyldte. I dette afsnit skal der således kort redegøres for hvilke "admissibility"-betingelser, der skal være opfyldte fra en person (eller personer), som hævder at være krænket af Danmark, som kontraherende stat, i forhold til kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist.

3.1. Hvem kan klage til EMD?

"Enhver af de høje kontraherende parter..." (mellestatslig klage), jf. konventionens artikel 33, og "...enhver person, enhver ikke-statslig organisation eller gruppe af enkeltpersoner..." (individuel klage), jf. konventionens artikel 34, kan klage til Domstolen vedrørende et hævdet brud på de rettigheder, der er i konventionen. Der vil alene blive redegjort for konventionens artikel 34, herunder alene, hvad der forstås ved udtrykkene "enhver person" samt "gruppe af enkeltpersoner".

Artikel 34 hjemler således individet en klageret til EMD over påståede brud på konventionen. Domstolen har fastslået, at den individuelle klageret er "*a key compent of the machinery for the protection of human rights*", jf. blandt andet *Loizidou mod Tyrkiet af 23. marts 1995*, præmis 70.⁹⁷

Udtrykket "enhver person" omfatter både fysiske og juridiske personer.⁹⁸ Alle personer er principielt omfattede, såvel danske som udenlandske statsborgere og statsløse.⁹⁹ Udtrykket "gruppe af enkeltpersoner" dækker over en flerhed af fysiske personer. Der var eksempelvis i "Bløder-sagen"¹⁰⁰ tale om ni personer, der klagede til

⁹⁷ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 1069 (Bind 2).

⁹⁸ Ibid., side 1071 (Bind 2) og Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 85.

⁹⁹ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 1071 (Bind 2).

¹⁰⁰ *A m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996.*

EMD omkring sagsbehandlings varighed i en erstatningssag.¹⁰¹ Begge udtryk giver sjældent anledning til tvivlsspørgsmål.¹⁰²

Den individuelle klageret er betinget af, at klager er ”krænket”. Dette betyder nærmere, at klager skal være et offer (”victim”). Ved offer forstås således en person, der direkte og personligt er påvirket af den handling eller undladelse, der udgør en krænkelse af konventionen. Begrebet ”offer” er også omfattet af den ovenfor beskrevne dynamiske fortolkning.¹⁰³ Klageren skal være ”offer” på tidspunktet for klagens indgivelse, mens klagen er under behandling og indtil Domstolen træffer afgørelser i sagen. Det følger af praksis, at en klager, der har været offer for en krænkelse, under visse betingelser kan miste status af offer.¹⁰⁴ Spørgsmålet om fortabelse af offerstatus har stor praktisk betydning i sager om sagsbehandling inden en rimelig frist, jf. EMRK artikel 6, stk. 1. Offerkravet er her relevant under hele klagesagens behandling. Hvis klager således mister status af offer forinden klagen indgives til Domstolen, afvises klagen, jf. eksempelvis *Kelling mod Danmark af 2. februar 1999*. I *Normann mod Danmark af 14. juni 2001*, der vedrørte et ægtefælleskifte, havde klageren stadig status som offer. Skifterettens beslutning om blandt andet at fritage klager fra betale den beskikkede advokats salær, gjorde ikke, at klageren ikke havde status som offer, da klageren i kraft af fri proces allerede var fritaget herfor. Sagen behandles nærmere neden for i afsnit 6.2, Hvis klager mister status af offer efter klagens indgivelse, men inden der træffes en afgørelse i sagen, jf. eksempelvis *Ohlen mod Danmark af 25. maj 2005*, afvises klagen også. En klager kan tillige miste status af offer, når de nationale myndigheder, i almindelighed domstolene, 1) udtrykkeligt eller indirekte har påståede krænkelse af konventionen og 2) om nødvendigt har rådet bod på den skete krænkelse. Er de disse to betingelser opfyldt, undergives klagen ikke realitetsbehandling.¹⁰⁵ Det vigtigt, at det klart fremgår af præmisserne, at vedkommende, hvis sag har været for langvarig, opnår en retsstilling, der er mere favorabel end den vedkommende ellers ville have haft, således at Domstolen kan betingelser for fortabelse af offerstatus er opfyldte.¹⁰⁶

3.2 Alle retsmidler skal være udtømte

Efter konstateringen af, om en klager er klageberettiget i henhold til artikel 34, foretages der en vurdering af klagens formelle egnethed til behandling, samt en realitetsbehandling, indeholdende en materiel behandling af det påståede brud på EMRK.¹⁰⁷

Konventionens artikel 34 indgår sammen med artikel 35 i den indledende bedømmelse af, om en klage kan antages til behandling (formalitetsprøvelsen).

¹⁰¹ Bløder-sagen er også et illustrativt eksempel på EMD's praksis omkring klager fra personer, der kun kan opfattes som indirekte ofre. EMD har således accepteret klager fra personer, der kun indirekte kan opfattes som ofre, når der er en personlig og specifik relation mellem det direkte offer og klageren, jf. *U.M.D. og m.fl. mod Danmark af 30. november 1994*. Se også Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 1080 (bind 2). I Bløder-sagen var der således flere af de krænkede, som var afgået ved døden forinden klage blev indgivet til EMD den 27. august 1992.

¹⁰² Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 85.

¹⁰³ Ibid. side 85 ff.

¹⁰⁴ Ibid. side 99.

¹⁰⁵ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 103.

¹⁰⁶ Ibid., side 107.

¹⁰⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 1094 (Bind 2).

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Konventionens artikel 35, som kort behandles i dette afsnit, skal derfor læses i sammenhæng med den ovenfor nævnte artikel 34.

Konventionens artikel 35 stiller som betingelse for EMD's realitetsbehandling af en klage, at alle retsmidler skal være udtømte. Derudover er der en absolut tidsfrist på 6 måneder fra den dato, den endelige afgørelse er truffet.¹⁰⁸ Personer, der således ønsker at indbringe en klage mod Danmark for Domstolen for påstået brud på konventionens artikel 6, stk. 1 vedrørende kravet om rimelig frist, er forpligtet til at først at benytte de retsmidler, der findes efter dansk ret.¹⁰⁹ I *Kudla mod Polen af 26. oktober 2000* fastslog Domstolen, at såfremt der eksisterer et effektivt retsmiddel mod langvarig sagsbehandling ved domstolene, skal dette udnyttes i overensstemmelse med artikel 35, forinden der indgives klage til EMD. Domstolen udtalte, at der i henhold til artikel 13 er en ret til at etablere et retsmiddel også i forhold til denne type af sager.¹¹⁰

I *Iversen mod Danmark af 29. september 2005*, der behandles nærmere neden for i afsnit 6.1.2, fastslog Domstolen, at klageren havde udtømt alle nationale retsmidler. Retsplejelovens § 356 om berømmelse af hovedforhandling fandtes ikke i den konkrete sag, at være et effektivt retsmiddel¹¹¹, da sagens varighed i væsentlig grad skyldtes parternes gentagne forelæggelser for Retslægerådet og Arbejdsskadestyrelsen. Retsplejelovens § 312 om adgangen til at blive fritaget for at betale sagsomkostninger, hvor det offentlige er modpart, er blevet anset som et effektivt retsmiddel mod langvarig retssagsbehandling i *Pindstrup Mosebrug mod Danmark af 3. juni 2008* og *Gavric mod Danmark af 16. september 2008* ctr. *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*.¹¹²

Ved lov nr. 538 af 8/6 2006 blev der indsat en bestemmelse i retsplejelovens § 152 a, gældende for både straffesager og civile sager. En part kan efter bestemmelsen forlange, at retten fastsætter tidspunktet for hovedforhandlingen, hvis det er nødvendigt på grund af kravet i artikel 6 om sagsbehandlingen inden en rimelig frist for i overensstemmelse med konventionens artikel 13 at sikre et effektivt retsmiddel mod langvarig sagsbehandling. Der er blevet indsat en tilsvarende bestemmelse konkurslovens § 127 a ved lov nr. 396 af 30/4 2007.¹¹³ EMD har i skrivende stund endnu ikke haft mulighed for at tage til stilling til, om disse retsmidler anses for effektive, som konventionens artikel 13 foreskriver.¹¹⁴

¹⁰⁸ Se *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001*, hvor Domstolen afviste sagen som følge af, at klageren havde overskredet tidsfristen. Nærmere om denne afgørelse i afsnit 6.3.

¹⁰⁹ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 115.

¹¹⁰ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 469.

¹¹¹ Domstolen findes dog ikke at have taget generel stilling til om retsplejelovens § 356 om berømmelse af hovedforhandling er et effektivt retsmiddel.

¹¹² Det er således interessant, hvornår fritagelse for betaling af sagsomkostninger mv. er et effektivt retsmiddel i konventionens forstand, når det offentlige er modpart. Det må antageligt afhænge af de konkrete omstændigheder i sagen. I sager, hvor to private parter står over hinanden, kan retsplejelovens § 312 derved ikke finde anvendelse.

¹¹³ Hvis det dog ikke kan lade sig gøre at afslutte bobehandlingen, kan der som udgangspunkt være tale om en krænkelse af artikel 13, da retsmidlet i så fald ikke er effektivt, jf. Lars Lindencrone Petersen og Anders Ørgaard, "Konkursloven med kommentarer", side 805. Jens Paulsen anfører, at bestemmelsen ikke forventes at få nævneværdig, om nogen, praktisk anvendelse, hensigt til den indsigt og kontrol, som skifteretten har omkring kurators fremme af bobehandlingen, som dette blandt andet fremgår af konkurslovens § 110, stk. 1, og § 125, stk. 2 og 3, jf. "Insolvensret – Konkurs", side 872

¹¹⁴ Retsplejelovens § 152 a ses heller ikke anvendt i danske domme, der er afgjort efter bestemmelsens ikrafttræden, og som behandles i denne fremstilling.

3.3 Sammenfatning

For at en borger kan påberåbe sig EMRK, skal en række processuelle betingelser være opfyldte. ”Enhver”, herunder både fysiske og juridiske personer, kan klage til Domstolen vedrørende et påstået brud på konventionen, jf. EMRK artikel 34. Det er vigtigt, at den eller de personer, som indgiver klage til EMD kan anses for at være offer ”victim”. Klageren skal være ”offer” på tidspunktet for klagens indgivelse, mens klagen er under behandling og indtil Domstolen træffer afgørelse i sagen.. Spørgsmålet om fortabelse af offerstatus har stor betydning i sager om sagsbehandling inden en rimelig frist. Offerkravet er her relevant under hele klagesagens behandling. Derudover skal nationale retsmidler være udtømte. Konventionens artikel 35 stiller som betingelse for EMD's realitetsbehandling af en klage, at alle retsmidler skal være udtømte. Personer, der således ønsker at indbringe en klage mod Danmark for Domstolen for påstået brud på konventionens artikel 6, stk. 1 vedrørende kravet om rimelig frist, er forpligtet til at først at benytte de retsmidler, der findes efter dansk ret.

4. EMRK artikel 6, stk. 1 (”retten til en retfærdig rettergang”)

I dette afsnit behandles de materielle betingelser, der skal være opfyldte for, at EMRK artikel 6, stk. 1 kan finde anvendelse i en given civil sag om påstået krænkelse af kravet om retten til rettergang inden en rimelig frist. Disse betingelser skal ses i sammenhæng med afsnit 3 ovenfor, hvor Domstolen vurderer om, en sag kan erklæres ”admissible”. Der således både processuelle og materielle betingelser, som skal være opfyldte inden Domstolen antager en sag til realitetsbehandling.

4.1 Generelt om artikel 6

Bestemmelsen er én af de materielle bestemmelser i konventionen, som har spillet en stor rolle i konventionsorganernes praksis, og hovedparten af sagerne har omhandlet retssagers sagsbehandlingstid. EMRK artikel 6 bliver også i vid udstrækning påberåbt i forbindelse med andre bestemmelser i konventionen.¹¹⁵ Det gælder eksempelvis artikel 13 om retten til at have adgang til effektive retsmidler i det nationale retssystem.

Indledningsvist er det vigtigt at slå fast, at bestemmelsen, som det altovervejende udgangspunkt, alene indeholder processuelle retsgarantier, forstået som rettigheder, der tilkommer parterne i forbindelse med, at en civil eller strafferetlig sag kører for retten. Domstolen har således ingen beføjelser til at efterprøve nationale domstoles afgørelser, og henviser ofte til konventionens artikel 19 med en påpegning om, at dens opgave alene er at sikre de kontraherende staters overholdelse af konventionen.¹¹⁶

Bestemmelsens rækkevidde som retssikkerhedsgaranti ses af stk. 1, der er gældende for både civile sager og straffesager. Selve beskyttelsen består til dels af organisatorisk-strukturelle krav, altså at der skal træffes afgørelse ved uafhængige og upartiske domstole, dels af nogle krav til sagsbehandlingen i form af kravet om ”fair trial” og afgørelse af en sag inden en rimelig frist. Bestemmelsens stk. 2 og 3 gælder alene for strafferetsplejen, og det er nødvendigt at skelne mellem første og tredje stykke i bestemmelsen. Den beskyttelse, som følger af stk. 1, kan siges at være den primære, da

¹¹⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 365 og ”The European Convention on Human Rights”, side 272

¹¹⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 366. I *U.2010.1547H* udtalte Højesteret, at artikel 6 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ikke giver en part, som ikke har en retlig interesse, krav på at få en anlagt sag afgjort i realiteten. I forbindelse med en sådan afgørelse fra Højesteret vil EMD dermed, som udgangspunkt, ikke kunne efterprøve om dansk ret er fortolket forkert.

denne del af bestemmelsen har det videste anvendelsesområde. Stk. 1 vedrører, som nævnt, både civile sager og straffesager. Derudover er begrebet ”fair trial” i bestemmelsen stk. 1 videre end hvad, der følger af stk. 3. Offentlighed i retsplejen er også kun alene omfattet af stk. 1. Sondringen mellem bestemmelserne kan ud fra en sproglig fortolkning siges at fremkomme af ordet ”mindst” i bestemmelsens stk. 3. Dette betyder dog ikke, at stk. 3 er overflødig i forhold til stk. 1. Sager, der falder inden for stk. 3’s anvendelsesområde, vil være mest naturligt at behandle efter denne bestemmelse.¹¹⁷

4.2 Hvilke betingelser skal opfyldes for, at kravet om sagsbehandling ”inden en rimelig frist” kan påberåbes?

I dette afsnit behandles de materielle betingelser, der alle skal være opfyldte for, at en borger kan påberåbe sig, at behandlingen i en dansk civil sag ikke har overholdt kravet om rettergang inden en rimelig frist, jf. EMRK artikel 6, stk. 1.

4.2.1 Der skal ”træffes [en] afgørelse”

Artikel 6 finder anvendelse, når der skal ”*træffes afgørelse[...]* i en strid om[...] borgerlige rettigheder og forpligtelser”. Den første betingelse, der skal være opfyldt, og som gælder for både civile sager og straffesager, er at sagsbehandlingen ved domstolsorganet skal tilsigte en afslutning på sagen i form af en ”afgørelse”.¹¹⁸ Sager, hvor der ikke skal træffes afgørelse, eksempelvis fordi der alene skal ske fastlæggelse af et faktisk hændelsesforløb, er derfor ikke omfattet af artikel 6’s anvendelsesområde.¹¹⁹ Det vil for dansk rets vedkommende antageligt gælde forhold af almen vigtig betydning, som er underlagt en undersøgelseskommission, jf. lov nr. 357 af 02/06/1999 om undersøgelseskommissioner.¹²⁰ I sagen *Erik Ninn-Hansen mod Danmark af 18. maj 1999* vedrørende ”Tamil-sagen”, fandt Domstolen, at en undersøgelsesret, der var nedsat i medfør af den dagældende bestemmelse i retsplejelovens 21 a, ikke var omfattet af artikel 6, da der ikke skulle træffes afgørelse i en anklage for en forbrydelse. Undersøgelsesretten havde alene til opgave at undersøge, om nogen, i offentlig tjeneste eller hverv under sagsbehandlingen af sager om familiesammenføring for flygtninge i Sri Lanka, havde gjort sig skyldig i fejl eller forsømmelser, som kunne medføre et eventuelt retligt ansvar.¹²¹

Spørgsmålet i denne forbindelse er da på hvilket tidspunkt, der så kan siges at være truffet ”afgørelse” i en sag. Dette må ske ud fra en helhedsbedømmelse. Artikel 6 er ikke kun anvendelig i forbindelse med den endelige afgørelse i en appelinstans, men også i 1. instansen. Foreløbige afgørelser under sagsforberedelsen falder formentlig uden for. Afgørelsens form (dom, kendelse osv.) må være uden betydning, idet der må lægges vægt på det reelle indhold i selve afgørelsen.¹²²

Artikel 6 finder ikke anvendelse på sager, hvor der er anmodet om genoptagelse af en civil sag, jf. for dansk rets vedkommende retsplejelovens §§ 367 og

¹¹⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 366 f.

¹¹⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 526.

¹¹⁹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 345 og Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 526.

¹²⁰ Nina Holst-Christensen og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, Jon Fridrik i U2002B.235: ”Udvalgte afvisningsafgørelser fra den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i danske klagesager i perioden 1998-2001”, side 3.

¹²¹ Ctr. formentlig Jens Elo Rytter i ”Individets grundlæggende rettigheder”, side 49, som anfører, at EMDs admissibilitetsafgørelse i sagen var pragmatisk og lidet overbevisende.

¹²² Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 526

399. Beslutter den nationale ret sig for at imødekomme anmodningen om genoptagelse, finder artikel 6 naturligvis anvendelse på den genoptagne sag.¹²³ Dette betyder dermed, at danske domstole, i sådanne tilfælde, ikke skal tage stilling til anmodningen om genoptagelse inden, blandt andre krav, en rimelig frist.¹²⁴

4.2.2 Der skal være en ”strid[...] om borgerlige rettigheder og forpligtelser”

Undersøgelsen i dette afsnit har til formål at afgøre, hvornår der er tale om en ”strid[...] om borgerlige og rettigheder og forpligtelser” i henhold EMRK artikel 6, stk. 1. Der er to betingelser, der skal være opfyldte, for at Domstolen kan admittere en given civil sag, hvor der er klaget over, at sagsbehandlingen ikke har været afgjort inden en rimelig frist: 1) der skal være tale om en ”strid” 2) striden skal omhandle ”borgerlige rettigheder og forpligtelser”.

Artikel 6 finder, som nævnt, ikke kun anvendelse på ”rettigheder”, men også ”forpligtelser”. Det sidstnævnte begreb har ikke spillet nogen betydelig rolle i konventionsorganernes praksis.¹²⁵ Derfor omhandler nedenstående gennemgang også kun primært ”rettigheder”.

Ad 1)

Domstolen har i sin praksis opstillet kriterier for, hvornår der kan siges at foreligge ”en strid... om borgerlige rettigheder og forpligtelser”. På baggrund af denne praksis kan det eksempelvis udledes, at:

a) Striden skal være reel og seriøs (”serious and of genuine nature”), jf. eksempelvis *Bentham mod Holland af 23. oktober 1985*, præmis 32.¹²⁶¹²⁷ At striden skal være reel og seriøs¹²⁸ betyder, at åbenbart grundløse retssager ikke er omfattet af bestemmelsen. Der skal foreligge en form for uenighed mellem to eller flere parter. Det er uden betydning hvem parterne er, og den ene part kan således godt være en offentlig myndighed, jf. *Ringelsen mod Østrig af 16. juli 1971*.¹²⁹ Domstolen har flere gange udtalt, at stridsbegrebet ikke skal ikke fortolkes for mekanisk, jf. eksempelvis *Le Compte, Van Leuven and De Meyere mod Belgien af 23. juni 1981*, præmis 45.¹³⁰

Rent sprogligt forekommer den franske tekst mere restriktiv, da udtrykket ”contestation” (engelsk ”dispute”) synes at bygge på et formelt tvistbegreb kontra udtrykket ”in the determination of”. Peer Lorenzen m.fl.¹³¹ anfører dog, at

¹²³ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 347.

¹²⁴ Ibid., side 362. Se *S.N. mod Danmark af 12. februar 2002* vedrørende Højesterets nægtelse af at give tilladelse til anke efter etårsfristen, jf. retsplejelovens § 399, stk. 2.

¹²⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 532

¹²⁶ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 347 ff. og Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 528 ff.

¹²⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 529, Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 519 og Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 253.

¹²⁸ Er striden er blevet forliget ved en ikke-retslig procedure, betyder dette dog ikke, at den part, som er utilfreds med forligets udfald, ikke længere har en reel og seriøs strid, jf. *Zwiazek Nauczycielstwa Polskiego mod Polen af 21. september 2005*, præmis 30-34, jf. Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 520.

¹²⁹ EMRK-kommenaren, side 527 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 519.

¹³⁰ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 529, Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 519, Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 253

¹³¹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 527

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

konventionsorganernes praksis dog ikke bygger på et formelt tvistbegreb. Den danske oversættelse ligger nærmest den franske tekst, jf. ordet ”strid”, og giver nok ikke helt en præcis beskrivelse af bestemmelsens anvendelsesområde.¹³²

Domstolen har i sin praksis lagt til grund, at begrebet ”trial” ikke blot omfatter procesforløbet indtil en afsigelse af den endelige dom, men at begrebet også dækker fuldbyrdelsen af dommen, jf. den ledende afgørelse *Hornsby mod Grækenland af 19. marts 1997*, præmis 40-41.¹³³ Der foreligger derfor på samme måde en ”strid” i bestemmelsens forstand indtil en endelig dom kan fuldbyrdes. Dette har betydning for retten til at få sin sag afgjort inden en rimelig frist, da fristen således ikke stopper her, fordi der er blevet afsagt dom, men løber indtil en eventuel fuldbyrdelse af dommen. I *Petersen mod Danmark af 18. september 2003*¹³⁴, fastslog Højesteret i september 1998, at der var tale om en arbejdsskade. Klageren fik først udbetalt den sidste del af erstatningen i marts 2001. Domstolen fastslog derfor, at fristberegningen endte den i marts 2001, da det således først var her, tvisten kom til ende.

Afgørelser vedrørende sagsomkostninger, der træffes efter domsafsigelsen, er derved også omfattet, jf. *Robins mod England af 23. september 1997*. Domstolen fastslog, at fastsættelse af sagsomkostninger skulle ses som en fortsættelse af den juridiske strid, og derfor skulle sagen afgøres inden en rimelig frist, jf. præmis 29. Artikel 6 finder dog kun anvendelse indtil sagens afslutning, og et forsøg på at få genoptaget en endelig afgjort civil sag medfører ikke bestemmelsens fortsatte anvendelse.¹³⁵

Efter EMD's praksis fremgår det også, at striden skal omhandle en uenighed af ”retlig karakter”, som forstås både som sagens faktum og sagens jus.¹³⁶ Der er ikke krav om, at den retlige interesse har en økonomisk karakter.¹³⁷ Det ses blandt andet af *Helmers mod Sverige af 29. oktober 1991*, hvor der var tale om en symbolsk erstatning på 1 svensk kr. i en injuriersag¹³⁸ og *Henry Krogh Pedersen mod Danmark af 2. december 1999*¹³⁹, der vedrørte for lang sagsbehandlingstid i en injuriersag anlagt af klageren mod aviserne ”Det fri Aktuelt” og ”Randers Amtavis”.

b) Striden skal være en rettighed (eller forpligtelse) anerkendt efter national ret. Er dette ikke tilfældet, falder forholdet uden for artikel 6's anvendelsesområde. Domstolen har i adskillige afgørelser formuleret kriteriet således, at sagen skal vedrøre ”rights and obligations which can be said, at least on arguable grounds, to be recognised under

¹³² Ibid., og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 519. Se hertil også ”Menneskerettigheder i Danmark – på dansk?”, Marianne Garre, EU-ret og Menneskeret, 1994-1995, side 210-213, som nævnt oven i note 39.

¹³³ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 527, Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 254 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 519.

¹³⁴ Der er senere indgået forlig, jf. *Petersen mod Danmark af 22. april 2004*.

¹³⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 529 f. og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 362.

¹³⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 530, Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 253 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 519.

¹³⁷ Som det vil fremgå neden for i afsnittet Ad 2), har EMD i sin seneste praksis i stigende grad lagt vægt på om retsforholdet har en væsentlig betydning for klagerens økonomiske interesser.

¹³⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 530.

¹³⁹ Se også *Henry Krog Pedersen mod Danmark af 28. marts 2000*, som vedrører forliget mellem klageren og Danmark.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

domestic law”, jf. eksempelvis *O mod UK af 8. juli 1987*, præmis 54.¹⁴⁰ I *Topp mod Danmark af 30. juni 2005*¹⁴¹, der vedrørte for lang sagsbehandlingstid i en sag om køb af en ejendom i Spanien fra et dødsbo, udtalte Domstolen:

“In these circumstances, the Court finds that the Probate Court did engage itself and the applicant in the dispute of whether an agreement had been concluded; whether there was any basis for completing the sale; and “how the decision to abandon the property was to be construed and to whom the asset then belonged” that is the deceased’s share of the jointly owned property. Thus, the Court considers that the dispute concerned a property right which could be said, at least on arguable grounds, to be recognised under domestic law, and which was of a “civil” character within the meaning of Article 6 § 1 of the Convention. The Court emphasises in this connection that the question of whether a right could be said, at least on arguable grounds, to be recognised under domestic law, is to be distinct from the question of whether the applicant had reasonable prospects of success in claiming such a right.” (mine fremhævelser)

Det, der også er nævnelsesværdigt i Domstolens udtalelse i *Topp mod Danmark af 30. juni 2005*, er, at der stadig er tale om en rettighed i artikel 6’s forstand, uanset om den person, som gør krav på rettigheden, får medhold heri. I endvidere *B.N. mod Danmark af 9. oktober 1989* klagede en far til et barn født uden for ægteskab over, at han ikke havde mulighed for at anlægge sag om fælles forældremyndighed. Da en ret til fælles forældremyndighed således ikke var anerkendt i dansk ret i en situation som denne, kunne artikel 6 ikke finde anvendelse på forholdet.

Ved vurderingen af, om et påstået krav er anerkendt efter national ret, kan det være nødvendigt at se på både de materielle og processuelle regler. I forbindelse hermed kan det også være nødvendigt at skelne mellem materielle begrænsninger i den påståede rettighed og processuelle begrænsninger i muligheden for at få den påståede rettighed prøvet. Det er således kun den sidstnævnte begrænsning, der er omfattet af bestemmelsens anvendelsesområde.¹⁴² Kjølbro¹⁴³ nævner som eksempel på dette, at hvis det følger af national ret, at borgere i visse tilfælde ikke kan kræve erstatning af offentlige myndigheder for påståede ansvarspådragende handlinger eller undladelse, finder artikel 6 ikke anvendelse, da der ikke er tale om en strid om en anerkendt rettighed. Hvis det omvendt følger af national ret, at offentlige myndigheder kan ifalde erstatningsansvar, men der findes regler, som begrænser borgernes mulighed for at få domstolsprøvet det påståede krav, vil artikel 6 finde anvendelse.

Det er især i afgørelser, der skal træffes på grundlag af skønsprægede bestemmelser, som har givet anledning til tvivl om, hvorvidt en tvist om en rettighed er anerkendt efter national ret.¹⁴⁴ Peer Lorenzen m.fl.¹⁴⁵ anfører, at EMD er gået ret langt i anerkendelsen af eksistensen af en ”rettighed”. Domstolen har således ikke antaget, at det blotte forhold, at myndighedsudøvelse bygger på skønsbeføjelser, udelukker, at afgørelsen kan omhandle eller skabe en rettighed for adressaten.¹⁴⁶ Det er derfor, i

¹⁴⁰ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer” side 531, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 347 f., Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 247 og European Human Rights Law, Text and Materials, side 751. Det forhold, at en national domstol har fastslået, at der ikke foreligger nogen rettighed efter national ret, udelukker ikke, at klageren indtil da har haft ”an arguable claim”, jf. *T.P. og K.M. samt Z m.fl. mod England af 10. maj 2001*, henholdsvis præmis 94 og præmis 89.

¹⁴¹ Sagen er senere blevet forligt, jf. *Topp mod Danmark af 10. november 2005*.

¹⁴² Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 349.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 532 og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 350.

¹⁴⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 542.

¹⁴⁶ Ibid., side 532.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

forhold til konventionen uden betydning, om den påståede rettighed er grundet i skønspregede retsregler, når klageren med rimelig kan hævde at opfylde de relevante betingelser og dermed have en ”ret”.¹⁴⁷ Er der omvendt tale om, at afgørelsen beror på et frit skøn, er der ikke tale om en ”rettighed”, jf. eksempelvis *Mendel mod Sverige af 7. april 2009*, præmis 41-46.¹⁴⁸

c) Stridens udfald skal være afgørende for rettigheden (eller forpligtelsen), jf. blandt andet *Bentham mod Holland af 23. oktober 1985*, præmis 32.¹⁴⁹ Dette kan også siges at fremgå direkte af den engelske tekst af konventionen, jf. ordene: ”... *determination of his civil rights or obligations...*”. Herved afgrænses bestemmelsens anvendelsesområde, da der således er grænser for, hvor fjern og løs en forbindelse, der må være mellem processens udfald og det påståede indgreb i klagerens civile rettighed.¹⁵⁰ I *Revel og Mora mod Frankrig af 15. november 2005* kom Domstolen frem til, at en retssag om gyldigheden af en forfremmelse af en kollega til en bestemt stilling inden for det offentlige, som ikke har direkte betydning for klagerens ret til forfremmelse til den pågældende stilling, ikke var omfattet af artikel 6’s anvendelsesområde.¹⁵¹

Ad 2)

Striden skal være af civilretlig karakter. Hvad der nærmere forstås ved begrebet ”civil”, kan ikke udledes af en generel definition fra Domstolens praksis.¹⁵² Dette kan siges at være et udslag af Domstolens ”case-law approach”.

Ringelsen mod Austria af 16. juli 1971 var den første afgørelse, hvor Domstolen fik mulighed for udtale sig om begreberne ”civil rights and obligations”.¹⁵³ Essensen af denne afgørelse er, at artikel 6 omfatter ”*all proceedings the result of which is decisive for private rights and obligations*”. Denne generelle regel har haft betydning i sager om offentlige myndigheders restriktioner i forbindelse med individers økonomiske aktiviteter, eksempelvis i sager om grundejers rettigheder til at udvikle deres grund.¹⁵⁴ Sådanne sager vil som udgangspunkt ellers have faldet uden for bestemmelsens anvendelsesområde, da retsforholdene har offentligretlig karakter.

Domstolen har fastslået, at ”civil rights and obligations” er autonome begreber i konventionens artikel 6, stk. 1, jf. blandt *König mod Tyskland af 28. juni 1978*, præmis 88-89.¹⁵⁵ I samme afgørelse har Domstolen også udtalt, at begreberne

¹⁴⁷ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 351.

¹⁴⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 533 f. og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 351.

¹⁴⁹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 545 f., Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 347 f. og 351, Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 521 f., Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 253 f.

¹⁵⁰ Der er dog ikke krav om, at den civile rettighed (eller forpligtelse) direkte skal udgøre det grundlag, hvorpå sagen er anlagt for domstolene. Der kan være tilfælde, hvor en administrativ beslutning også har indflydelse på tredjemands civile rettigheder, eksempelvis naboer til et stykke jord, hvortil der er givet en byggetilladelse. Disse tredjemænd skal således også have mulighed for at anfægte denne beslutning ved domstolene (”access to court”). Dog skal den civile rettighed på en eller anden måde have været omhandlet i sagen for, at artikel 6 kan finde anvendelse, jf. Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 522.

¹⁵¹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 351.

¹⁵² Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 535, Jens Elo Rytter, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - og dansk ret, side 163.

¹⁵³ Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 248.

¹⁵⁴ Mark W. Janis m.fl., ”European Human Rights Law, Text and Materials”, side 743.

¹⁵⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 534 og Alastair Mowbray, ”Cases and Materials on the European Convention on Human Rights”, side 355.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

”civil rights and obligations” ikke alene kan blive fortolket med henvisning til lovgivningen i de kontraherende stater, jf. præmis 88. Det er således uden betydning om tvisten i national ret er klassificeret som offentlig ret eller privat ret.¹⁵⁶

Der er nogle forhold, der med sikkerhed kan siges at falde uden for bestemmelsens anvendelsesområde. Dette gælder eksempelvis skattesager, der ikke er af pønål karakter, jf. blandt andet *Ferrazzini mod Italien af 12. juli 2001*, præmis 20-31¹⁵⁷, asyl til eller udvisning af udlændinge, jf. *Maaouia mod Frankrig af 5. oktober 2000*, præmis 36¹⁵⁸. Det samme gælder sager om valgret og valgbarhed til folkevalgte samlinger, jf. den ledende dom *Pierre Bloch mod Frankrig af 21. oktober 1997*¹⁵⁹. Disse har alle det tilfælles, at de anses for at være af offentligretlig karakter. Det er især spørgsmålet om offentligt ansattes retsforhold, der har givet anledning til sager hos EMD. Udgangspunktet har klart været, at sådanne tvister ikke var omfattet af artikel 6, stk. 1's anvendelsesområde, men op igennem 1990'erne skete der en udvikling i Domstolens fremgangsmåde i sådanne tvister.¹⁶⁰ Domstolens (ændrede) fremgangsmåde i forbindelse med sager om offentligt ansatte retsforhold, og hvorvidt disse er omfattet af artikel 6, stk. 1, kan illustreres med *Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999*, som også omhandler kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist.

Klageren havde været beskæftiget i den private sektor som en management/økonomisk konsulent indtil 1989. I marts 1989 blev han kontaktet af det franske ministerium for samarbejde og udvikling, som ville have ham til at arbejde som økonomisk rådgiver for regeringen i Guinea. Efter nogle uoverensstemmelser med sin nye arbejdsgiver, vendte han tilbage til Frankrig i starten af 1990. I marts samme år blev han af ministeriet informeret om, at han ikke længere var at anse som ansat på grund af nogle lægelige rapporter, som fandt, at han ikke længere var egnet til at arbejde udenlands. Klageren anfægtede denne beslutning og bragte den for de franske domstole, men i 1999 verserede sagen stadig for appeldomstolen i Paris. På denne baggrund klagede han til Domstolen og påberåbte sig, at hans sag ikke havde været afsluttet inden en rimelig frist. Domstolen tiltrådte hans klage (Dissens).

¹⁵⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 535 og Harris, O’Boyle & Warbrick, ”Law of the European Convention on Human Rights”, side 212

¹⁵⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 536 og 544, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 354, Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, side 250, Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 528, Erik Werlauff, ”Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring”, side 177, Mark W. Janis m.fl., ”European Human Rights Law, Text and Materials”, side 763 samt Jens Elo Rytter, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - og dansk ret”, side 164. Sidstnævnte anfører, at Grundlovens § 63, om retten til domstolsprøvelse, derved giver en bedre beskyttelse end EMRK på dette vigtige område. Peer Lorenzen, der var dissensterende dommer i *Ferrazzini mod Italien af 12. juli 2001*, udtalte i sin dissens, jf. præmis 29, at: ”It is not open to doubt that the obligation to pay taxes directly and substantially affects the pecuniary interest of citizens that in a democratic society taxation (...) is based on the application of legal rules and not the authorities’s discretion. Accordingly (...) Article 6 should apply such disputes (...)”, jf. Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 529, note 129. Det er derfor måske et spørgsmål om tid før Domstolen ændrer sin praksis på dette område. Skattesager vil dog være omfattet af EU’s charter, da anvendelsesområdet er bredere.

¹⁵⁸ Jens Elo Rytter, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - og dansk ret”, side 163, Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 530, Mark. W. Janis m.fl., ”European Human Rights Law, Text and Materials”, side 763, Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 543

¹⁵⁹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 543, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 353

¹⁶⁰ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 540 og Alastair Mowbray, ”Cases and Materials on the European Convention on Human Rights”, side 355

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Domstolen revurderede i ovennævnte sag problemstillingen omkring, hvorvidt offentligt ansattes retsforhold er omfattet af artikel 6, stk. 1.¹⁶¹ Domstolen har således i tidligere sager udtalt, at lovgivningen i mange af de kontraherende stater bygger på en grundlæggende sondring mellem offentligt ansattes retsforhold og private ansattes retsforhold. Dette ledte til ”*disputes relating to the recruitment, careers and termination of service of civil servants are as a general rule outside the scope of Article 6 § 1*”, jf. præmis 59.¹⁶² Domstolen fandt dog, i sager som førte til den ændrede fremgangsmåde, som ses af *Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999*, at lovbestemte sociale pensioner, der havde sin baggrund i et ansættelsesforhold i det offentlige, var omfattet af artikel 6, stk. 1. I en række afgørelser af 2. september 1997, anerkendte EMD, at artikel 6, stk. 1 fandt anvendelse, såfremt tvisten i ansættelsesforholdet drejede sig om ”*a purely economic right*”, eksempelvis lønkrav, som ikke beroede på udøvelse af et administrativt skøn, jf. blandt andet *De Santa mod Italien af 2. september 1997*, præmis 18.¹⁶³ Domstolens praksis i tvister om offentligt ansattes retsforhold udviklede sig dermed fra en klar hovedregel til en række undtagelser, som gjorde det svært for de kontraherende stater at forudsige hvilke forpligtelser, de havde i forbindelse med tvister om offentligt ansattes retsforhold. Dette var baggrunden for, at Domstolen i *Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999* ønskede at fjerne denne usikkerhed i sådanne tvister, jf. præmis 60. Tvister vedrørende offentligt ansattes retsforhold falder herefter alene uden for anvendelsesområdet af artikel 6, stk. 1, hvis de vedrører ansatte ”*whose duties typify the specific activities of authority responsible for protecting the general interests of the State or other public authorities*”, jf. præmis 66.¹⁶⁴ Kriteriet blev videreudviklet i *Eskelinen mod Finland af 19. april 2007*, da Pellegrin-afgørelsen ikke løste alle problemer. Det var især forståelsen af kriteriet ”udøvelse af offentligretlige beføjelser, som gav anledning til tvivl. Domstolen anså det for væsentligt, at offentligt ansatte, hvis retsforhold ikke var omfattet af bestemmelsens anvendelsesområde, havde haft fuld adgang til en prøvelse af deres krav for nationale Domstole.¹⁶⁵ For at afskære de offentligt ansatte for en sådan prøvelse, skulle staten udtrykkeligt i deres nationale lovgivning have afskåret de ansatte herfra, samt at en sådan afskæring skulle være objektivt begrundet i statens interesser, jf. præmis 62.

Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999 og *Eskelinen mod Finland af 19. april 2007* viser, hvordan Domstolen ved fortolkning af artikel 6, stk. 1's anvendelsesområde, også her dynamisk udvikler sin retspraksis for at være tidssvarende med de kontraherende staters aktuelle forhold ("present-day conditions").¹⁶⁶ Pellegrin-afgørelsen, hvis tvist i det væsentligste også vedrørte, hvorvidt sagen var afgjort inden en rimelig frist, viser desuden, at en klagers tvist og rettighed skal være omfattet af artikel 6, stk. 1's anvendelsesområde for, at der kan være tale om en krænkelse af kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist.

I EMD's senere praksis har der tegnet sig et billede af, hvilket også ses af ovenstående gennemgang, dog med undtagelse af skattesager¹⁶⁷, at Domstolen i

¹⁶¹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 540.

¹⁶² Alastair Mowbray, ”Cases and Materials on the European Convention on Human Rights”, side 355 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 531.

¹⁶³ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 540.

¹⁶⁴ Her tænkes især på ansattes i forsvaret og politiet, jf. Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 541.

¹⁶⁵ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 541

¹⁶⁶ Jf. tillige Erik Werlauff, ”Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring, side 177.

¹⁶⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 545 anfører, at *Ferrazzini mod Italien af 12. juli 2001* (også nævnt oven for) næppe kan antages at ændre ved

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

stigende grad har lagt vægt på, om retsforholdet har væsentlig betydning for klagerens økonomiske interesse¹⁶⁸, jf. blandt andet *Procola mod Luxembourg af 28. september 1995*, som ellers havde en tvist med en offentligretlig baggrund. Domstolen admitterede sagen, jf. præmis 38, da: ”Article 6 § 1 is applicable where an action is ”pecuniary” in nature and is found on a alleged infringement of rights where are likewise pecuniary rights, notwithstanding the origin of the dispute and the fact that the administrative courts have jurisdiction”.

De klagesager, der danner rammen om denne fremstilling, kan også belyse, hvad der er ”borgerlige rettigheder” i artikel 6’s forstand. Sager om separation og skilsmisse er eksempelvis civile sager i konventionens forstand, jf. *Normann mod Danmark af 14. juni 2001*¹⁶⁹. Det samme gælder sager om behandling af konkursbo, jf. blandt andet *Valentin mod Danmark af 26. juni 2006*, og sager om køb af skib på tvangsauktion, jf. *Jaskinski mod Danmark af 2. juli 1997*. Ydermere er blandt andet sager om ydelser til personer, der blevet uarbejdsdygtige som følge af ulykke omfattet, jf. *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000* og sager om krav for erstatning for patientskade, jf. *Iversen mod Danmark af 28. september 2009*.

4.3 Sammenfatning

EMRK artikel 6, stk. 1 finder anvendelse, når flere materielle betingelser er opfyldt. Det kan således ud af bestemmelsen læses, at der ”skal være truffet en afgørelse”, og dette er ikke tilfældet, hvor der eksempelvis er tale om sager i forbindelse med undersøgelseskommissioner. Sagsbehandlingen ved domstolsorganet skal tilsigte en afslutning på sagen i form af en ”afgørelse”. Sager, hvor der ikke skal træffes afgørelse, eksempelvis fordi der alene skal ske fastlæggelse af et faktisk hændelsesforløb, er derfor ikke omfattet af artikel 6’s anvendelsesområde. Derudover skal der være tale om en ”strid... om borgerlige og rettigheder og forpligtelser”. Det følger af Domstolens praksis, at striden skal være reel og seriøs, hvilket betyder, at åbenbart grundløse sager falder uden for. Det er også en forudsætning, at striden skal være en anerkendt rettighed (eller forpligtelse) i national ret, og at stridens udfald skal være afgørende for rettigheden (eller forpligtelsen). Der foreligger en strid i bestemmelsens forstand helt hen til det tidspunkt, hvor der foreligger en endelig fuldbyrdelse af dommen. Dernæst skal striden være af civilretlig karakter, hvilket ikke kan udledes af en generel definition af EMD’s praksis. Udgangspunktet har været, at tvister med offentligretligt islæt helt faldt uden for bestemmelsens anvendelsesområde, men Domstolens praksis har på området for offentligretlig ansatte ændret sig, især omkring lønkrav, som et udslag af antageligt Domstolens dynamiske fortolkning.

den retspraksis, hvorefter visse retstvister af økonomisk karakter er omfattet af artikel 6, stk. 1, selv om de har skatte- eller afgiftsmæssig baggrund.

¹⁶⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 535 f. og Mark W. Janis m.fl., ”European Human Rights Law, Text and Materials”, side 754

¹⁶⁹ Se også Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 361 f.

5. Indholdet i kravet om rimelig frist

I dette og det efterfølgende afsnit undersøges det, hvornår en sag er afgjort inden en rimelig frist i danske civile tvister. Undersøgelsen sker ud fra et repræsentativt udsnit¹⁷⁰ af relevante trykte afgørelser fra danske domstole og fra EMD, som vedrører civile tvister og sagsbehandling inden en rimelig frist. Nogle afgørelser vil blive mere udførligt behandlet end andre, navnlig på grund af sagens karakter og omfang. Nogle afgørelser vil således alene blive behandlet i den mere teoretiske gennemgang vedrørende indholdet i kravet om rimelig frist, jf. afsnit 5.2-5.3 Andre afgørelser behandles (tillige) mere dybdegående under hver af følgende dele, 1) Erstatningssager (afsnit 6.1) 2) Sager om ægtefælleskifte (afsnit 6.2), 3) Konkursager (afsnit 6.3). Til nogle sager vil der endvidere være knyttet et bilag med en tidslinje, da dette billedligt vil skabe et bedre overblik over sagens forløb. Først nærmere om indholdet i kravet om rimelig frist.

5.1 Generelt

Der er i afsnit 3-4 behandlet de betingelser, som skal være opfyldt for, at en borger i en civil sag kan hævde, kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist er krænket. I dette afsnit behandles som det første selve fristberegningen, der har betydning for hvornår en sag anses for henholdsvis begyndt og endelig afsluttet. Som det andet behandles, hvilke kriterier Domstolen lægger vægt på ved vurderingen af om en civil sag er afgjort inden en rimelig frist, og dermed hvilke kriterier danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) skal følge ved deres vurdering af samme fristkrav. Indledningsvist skal det nævnes, at det er muligt at klage over sagsbehandlingens længde, selv om sagen endnu ikke er afsluttet ved nationale domstole.¹⁷¹ EMD's behandling af klagesagen tæller dog ikke med i fristberegningen.¹⁷²

Derudover skal det også bemærkes, at Domstolen i sin vurdering af, hvorvidt kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist er krænket, inddrager national (proces)ret for forståelsen af sagens forløb, og dermed også hvilke virkemidler nationale domstole har i forsøget på, eller mangel på samme, at afgøre en sag inden en rimelig frist. Det forhold, at nationale fristregler ikke blev overholdt ved sagens behandling i det nationale, indebærer ikke i sig selv, at der foreligger en krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1. Dette beror på en selvstændig bedømmelse.¹⁷³

National procesret omfatter i denne fremstilling retsplejelovens regler om behandling af civile sager ved domstolene (afsnit 6.2 og 6.5), fællesboskiftelovens regler om ægtefælleskifte efter separation og skilsmisse (afsnit 6.3) samt konkurslovens regler om behandlingen af konkursboer (afsnit 6.4).

¹⁷⁰ Som nævnt oven for i note 66, er referaterne, for så vidt angår afgørelser fra danske domstole, ikke altid lige fyldestgørende, og derfor kan der være flere sager, hvor kravet om rimelig frist i EMRK artikel 6, stk. 1, har været genstand for en vurdering eller lignende. Med hensyn til danske klagesager fra EMD er der, i videst muligt omfang, forsøgt at fremsøge alle relevante afgørelser vedrørende kravet om rimelig frist i civile tvister. Dette gælder både klagesager, der er realitetsbehandlet af domstolen, klagesager, der er ikke er fundet "admissible", jf. konventionens 35, stk. 4 samt klagesager, hvor der er indgået et forlig ("friendly judgment"), jf. konventionens artikel 39, jf. artikel 37, stk. 1, in fine og artikel 62, stk. 3.

¹⁷¹ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 469 og Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 558. Det er dog stadig en betingelse at udtømme nationale retsmidler forinden der indgives klage til Domstolen, jf. EMRK artikel 35, som gennemgås i afsnit 3.2.

¹⁷² Erik Werlauff, "Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring", side 185.

¹⁷³ Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 559.

5.2 Fristberegningen

Ved vurderingen af, om der foreligger en krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1, fastlægger Domstolen først den periode, der er relevant for bedømmelsen. Det vil sige: hvornår sagsbehandlingen ("striden") startede (afsnit 5.2.1) og sluttede (afsnit 5.2.2).

Det er vigtigt at bemærke, at kravet om rettergang inden en rimelig frist, indebærer, at den tidsperiode, der klages over, ikke er urimelig kort, da parterne i sagen skal have mulighed for at forberede sit forsvar ordentligt.¹⁷⁴

5.2.1. Når "tiden begynder at løbe"

Som udgangspunkt vil fristen i civile sager normalt blive regnet fra det tidspunkt, hvor tvisten anlægges for domstolene.¹⁷⁵ Dette gælder i al fald sager, hvor der forinden ikke har været en forudgående administrativ behandling¹⁷⁶, og hvor forudgående administrativ behandling ikke er en betingelse for at indbringe en sag for domstolene. I *Iversen mod Danmark af 28. september 2006* om erstatning for en patientskade var sagen først blevet behandlet af Patientklagenævnet og dernæst af domstolene. Fristen blev regnet fra sagsanlægget, da det efter dansk ret ikke var et krav, at sagen som det første blev indbragt for Patientklagenævnet, idet der var mulighed for at gå direkte til domstolene, jf. præmis 58-59.

Ønsker en klager at indbringe en negativ forvaltningsafgørelse for domstolene, regnes fristen som udgangspunkt fra det tidspunkt, hvor den negative forvaltningsafgørelse træffes, da dette er tidspunktet for stridens opståen.¹⁷⁷ Fristen kan således begynde at løbe fra et tidligere tidspunkt, som ligger forud for sagens anlæg ved domstolene, eksempelvis fra tidspunktet for afslag på en anmodning om forhåndsbesked om en byggetilladelse, jf. *Hellbourg mod Sverige af 28. februar 2006*.¹⁷⁸ Har en klager ladet hengå lang tid mellem den negative administrative afgørelse og sagens anlæg for domstolene, kan dette indebære, at fristen først regnes fra sagsanlægget¹⁷⁹, jf. *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*, der omhandlede klagerens ret til invalide- og erhvervsevnetabserstatning mv. for en arbejdsskade. Klageren havde inden sagsanlægget klaget over Arbejdsskadestyrelsens afgørelse til Den Sociale Ankestyrelse og ladet hengå næsten godt og vel 8 år fra Arbejdsskadestyrelsens afgørelse og til sagens anlæg ved Domstolene. EMD lagde efter oplysningerne om dansk ret til grund, at indbringelse af sagen for Arbejdsskadestyrelsen var en betingelse for sagsanlægget ved domstolene. Der var dog ikke pligt til også at indbringe sagen for den Sociale Ankestyrelse, og dette bevirkede, at den relevante periode var fra marts 2002, da sagen blev anlagt ved Østre Landsret til april 2006, hvor Højesteret traf sin afgørelse i sagen. Domstolen fastslog, at en sådan varighed (4 år og 1 måned) for to instanser ikke kunne give anledning til kritik i den foreliggende sag, og afviste at realitetsbehandle sagen.

¹⁷⁴ Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", side 610.

¹⁷⁵ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 471, Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 554, Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", side 603, Mark. W. Janis m.fl., "European Human Rights Law, Text and Materials", side 817 og Jacobs, White & Ovey, "The European Convention on Human Rights", side 272 f.

¹⁷⁶ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 471.

¹⁷⁷ Se afsnit 4.2.2, ad 1, ovenfor vedrørende begrebet "strid".

¹⁷⁸ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 471 ff. og Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 555. Praksis synes dog ikke helt afklaret. I en tilsvarende sag, der vedrørte samme klager, kom EMD frem til et andet tidspunkt for, hvornår striden ansås for opstået.. I *Hellbourg af 6. januar 2004* blev fristen således regnet fra anmodningen om forhåndsbesked.

¹⁷⁹ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 472.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

I en lignende sag, *Petersen mod Danmark af 18. september 2003*, havde klageren i 1984 anmodet Arbejdsskadestyrelsen om at anerkende, at de gener hun havde i hendes nakke, skuldre og arme, var forårsaget af hendes arbejde som udskærer på en fiskerifabrik, og at hun derfor var berettiget til en kompensation herfor. Arbejdsskadestyrelsen kunne ikke imødekomme anmodningen ved afgørelse i september 2004. Den Sociale Ankestyrelse opretholdt beslutningen ved afgørelse i april 1989. I juni 1992 anlagde klageren sag an ved Østre Landsret, som gav hende medhold ved afgørelse i september 1994, og ved Højesterets afgørelse i september 1998 stadfæstes Østre Landsrets afgørelse. Klageren fik udbetalt den sidste kompensation den 8. marts 2001. Klageren klagede til EMD i april 2001, og sagen blev erklæret ”admissible” i september 2003. Sagen blev dog senere forligt, jf. *Petersen mod Danmark af 22. april 2004*. Domstolen fik derfor ikke mulighed for at realitetsbehandle sagen. Spørgsmålet er da om Domstolen også i dette tilfælde ville vurdere, at der er ladet hengå lang tid mellem Arbejdsskadestyrelsens afgørelse og sagens anlæg ved Domstolen. Der er tale om en periode på ca. 8 år, og således en periode tilsvarende den i *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*. Domstolen ville antageligt derfor først regne fristen fra sagens anlæg i juni 1992. Den relevante periode kan derfor fastlægges at være fra juni 1992 til marts 2001, hvor klageren fik udbetalt den sidste kompensation, hun var berettiget til, det vil sige en frist på ca. 8 år for to instanser. Denne periode medførte da heller ikke, som i *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*, at Domstolen afviste, at realitetsbehandle sagen. Lægges der vægt på, at sagen som følge af dens karakter, er underlagt kravet om ”special diligence.”, (se nærmere herom i afsnit 5.1.3, ad 1), taler dette klart i retningen af en krænkelse.

I *Pindstrup Mosebrug mod Danmark af 22. august 2006*, afviste Domstolen at realitetsbehandle klagen, da klageren ikke havde udtømt nationale retsmidler.¹⁸⁰ Det er interessante ved denne klagesag er dog, såfremt Domstolen havde realitetsbehandlet den, om den forudgående administrative sagsbehandling ville tælle med i fristberegningen.

Sagen vedrørte en virksomhed, der i flere årtier havde udvundet tørv fra moser. I januar 1979 trådte Naturfredningsloven i kraft, som foreskrev, at udvinding af tørv fra moser, kun kunne ske med tilladelse fra Amtsrådet, jf. dennes lovs § 43, stk. 2. I juni 1983, fik klageren afslag på at udvinde tørv fra en mose på 66 hektarer. Klageren appellerede denne afgørelse til Fredningsstyrelsen, som i juni 1984 opretholdt Amtsrådets afgørelse. Det samme gjorde Overfredningsnævnet i juli 1991, som også valgte af afstå fra at træffe beslutning om erstatning for fredningen. I august 1991 appellerede klageren afgørelsen til Taksationskommissionen vedrørende Naturfredning, omkring erstatningen, som også opretholdt afgørelsen i januar 1992. Klageren klagede herefter til Skov- og Naturstyrelsen med påstand om erstatning efter Grundlovens § 73 om ekspropriation, som i juni 1993 afviste at give erstatning. Klageren anlagde derfor sag mod Skov- og Naturstyrelsen m.fl. ved domstolene i oktober 1997.

På baggrund af det foranstående må det derfor antages, at den forudgående administrative behandling skal medtælles i fristberegningen, da striden opstod i juni 1983, hvor klageren fik afslag på at udvinde tørv. Det følger dog Naturstyrelsens hjemmeside¹⁸¹, at en afgørelse om fredning er endelig. Dette gælder dog ikke afgørelser om erstatning, hvor der er klagemulighed til en taksationskommission. Bestemmelse om fredning kan indbringes for domstolene. Det samme gælder Taksationskommissionens afgørelse, der også er endelig. Erstatningsberegningen kan dog indbringes for domstolene. Det fremgår således, at klageren har haft mulighed for på et tidligere tidspunkt end hvad tilfældet var, at indbringe sagen for domstolene. Domstolen fastslog i *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*, at klageren havde ladet hengå for lang tid mellem den negative forvaltningsafgørelse og sagens anlæg. Fristen skulle derfor

¹⁸⁰ Se også afsnit 3.2.

¹⁸¹

http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/National_naturbeskyttelse/Fredninger/Hvem_er_klageinstans_i_fredningssager.htm

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

regnes for sagens anlæg, og dette resultat må Domstolen også antages at have været kommet frem, hvis sagen var blevet realitetsbehandlet.¹⁸²

Er en forudgående administrativ behandling en betingelse for at indbringe en sag for domstolene, vil fristen i disse tilfælde blive regnet fra kravets fremsættelse over for den administrative myndighed, jf. blandt andet *König mod Tyskland af 28. juni 1978*, præmis 98.¹⁸³

Indleverer klager en ufuldstændig stævning med virkning, at den først må berigtiges eller på anden måde suppleres, vil fristen som hovedregel da først begynde at løbe, hvor stævningen kan danne grundlag for behandling af sagen.¹⁸⁴ I ”Bløder-sagen”¹⁸⁵, hvor Den danske Bløderforening havde lagt sag an mod Sundhedsministeriet m.fl., blev de individuelle sagsøgere først endeligt identificeret under sagsforberedelsen. Det var fra dette tidspunkt, fristen begyndte at løbe, da sagsøgere først her kunne hævde at være ofre.¹⁸⁶ Hvor en klager indtræder i en verserende sag, regnes fristen selvsagt først fra tidspunkt for indtrædelsen, jf. tillige Bløder-sagen, præmis 62.

Ved klager vedrørende sagsbehandlingstiden i konkursboer, for dansk rets vedkommende, og hvor skyldneren forud for konkursdekretets afsigelse har været i betalingsstandsning (nu rekonstruktion), regnes fristen fra tidspunktet for betalingsstandsningens (rekonstruktionens) ophør, jf. *Valentin mod Danmark af 26. juni 2006* og princippet i konkurslovens § 15, stk. 1, nr. 1, jf. § 17, jf. § 1. Har skyldneren forinden konkursbegæringen ikke været i betalingsstandsning (rekonstruktion), regnes fra fristen forudsætningsvis fra konkursbegæringen, jf. *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001*, og princippet i konkurslovens § 1.

I sager, hvor et ægtefælleskifte er taget under offentlig bobehandling ved skifteretten, regnes fristen, for dansk rets vedkommende, fra den dag, ægtefælleskiftet kom under offentlig bobehandling, jf. eksempelvis Domstolens ”admissible”-afgørelse i *Normann mod Danmark af 14. juni 2001*. Samme udgangspunkt er fulgt af *TFA2011.360Ø og U2010.1008V*, som angiveligt er de første og eneste (trykte) afgørelser i Danmark, hvor domstolene har taget stilling til, om kravet om rimelig frist i

¹⁸² Sagens varighed ville formentlig derfor have været ca. 8 år (1997-2006) for to instanser, hvilket er en længde, der vil give anledning til kritik og formentlig medføre en krænkelse, jf. neden for i 5.3, ad 5, hvor det anføres, at en sagsbehandlingstid på 4 år for en eller flere instanser nok ikke vil statuere krænkelse, hvis der ikke er inaktive perioder, og sagen ikke kræver hurtig fremme. Antages det dog, at Domstolen ville regne fristen fra den forudgående administrative behandling, vil sagen have været i alt i ca. 24 år (1982-2006), hvor Domstolen utvivlsomt vil statuere en krænkelse ud fra en helhedsbedømmelse, jf. det allerede nævnte afsnit.

¹⁸³ Jf. Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 474 og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 555 ctr. formentlig Erik Werlauff, ”Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring”, side 185, der anfører, at: ”Det ligger fast i relation til art. 6(1), at en stat er ansvarlig for myndighedsbehandlingstidens varighed set under ét, og herved tæller også en forudgående behandlingstid hos administrative myndigheder med, ikke kun sagsbehandlingstiden hos domstolene” med en henvisning til *Schouten & Meldrum mod Holland af 9. december 1994*, hvor der efter national ret rigtigt nok forelå en forpligtelse med forudgående administrativ behandling inden indbringelse af sagen for domstolen. Se præmis 62. Werlauff synes dog umiddelbart at overse, at det er national ret, der afgør, hvorvidt der er en forpligtelse for en forudgående administrativ behandling inden sagsanlæg ved Domstolene. Som nævnt ovenfor, er det ikke i alle tilfælde, en sådan pligt foreligger, hvorfor fristen i nogle tilfælde regnes fra sagens anlæg.

¹⁸⁴ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 554.

¹⁸⁵ *A m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*.

¹⁸⁶ Se også *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, hvor klageren havde lagt sag an mod en læge, der havde behandlet ham. Efterfølgende blev sagsøgte ændret til i stedet at være det amt, hvorunder hospitalet henhørte. Perioden blev her regnet fra sagsanlægget, da selve substansen i sagen ikke var ændret af den grund.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

EMRK artikel 6, stk. 1, er overholdt i ægtefælleskifter. Se nærmere om afgørelserne neden for i afsnit 6.2

5.2.2 Når ”tiden rinder ud”

Afslutningstidspunktet for fristberegningen er som udgangspunkt den dag, hvor der træffes endelig afgørelse i sagen. Den tvist, som er genstand for sagen, ender således først på det tidspunkt, hvor der foreligger dom i sagen.¹⁸⁷ Domstolen har udtalt det på den måde, at det er afgørende, hvornår den påståede rettighed rent faktisk bliver effektiv. Det vil sige, hvornår det civile krav endeligt er blevet opfyldt¹⁸⁸, jf. *Petersen mod Danmark af 18. september 2003*¹⁸⁹, der også er omtalt ovenfor. Højesteret fastslog i september 1998, at der var tale om en arbejdsskade. Klageren fik først udbetalt den sidste del af erstatningen i marts 2001. Domstolen fastslog derfor, at fristberegningen endte den i marts 2001. Har en af parterne anket sagen, medregnes ankebehandlingen også i fristberegningen, da parterne først da har sikkerhed for sagens udfald.¹⁹⁰ Hertil kan nævnes *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*, hvor sagsøger havde anlagt sag den i marts 1994. I august 2000 ved Byretten i Hillerød fik sagsøger medhold. Sagen blev af sagsøgte anket til Østre Landsret i september 2000. Der faldt herefter dom i sagen i november 2002. Domstolen fandt, at tvisten fik sin endelige afgørelse i november 2002, hvor Østre Landsret traf afgørelse i sagen. Som nævnt i afsnit 4.2.2. medregnes sagsomkostningsafgørelser, der træffes efter domsafsigelsen også, jf. *Robins mod England af 23. september 1997*. Domstolen fastslog, at fastsættelse af sagsomkostninger skulle ses som en fortsættelse af den juridiske strid, og derfor skulle sagen afgøres inden en rimelig frist, jf. præmis 29. Er eksempelvis et spørgsmål om erstatning opdelt i spørgsmål om ansvarsgrundlag og erstatningens størrelse, ender fristberegningen og dermed tvisten først, når det sidste spørgsmål er afklaret.¹⁹¹

5.3 Rimelighedsvurderingen

Efter Domstolen har fastlagt den periode, der er relevant for bedømmelsen, vurderes det, om denne periode i lyset af de kriterier, der er udviklet i EMD's praksis, kan anses for at være inden en rimelig frist. Der foretages en konkret vurdering af sagens faktiske omstændigheder, og det således især her, at Domstolens ”case-law approach” kommer til udtryk. Det er vigtigt at understrege, at rimeligheden ikke lader sig afgøre med en absolut tidsfrist¹⁹², hvilket også vil fremgå af nedenstående behandling af afgørelser.

I stort set samtlige af de danske klagesager, der gennemgås nedenfor, har Domstolen som en indledning til rimelighedsvurderingen nogenlunde udtalt følgende:

”According to the Court’s case-law, the reasonableness of the length of the proceedings must be assessed in the light of the particular circumstances of the case and having regard to the criteria laid down in the Court’s case-law, in particular the complexity of the case, the conduct of the applicant and that of the authorities dealing with the case. On the latter point, what is at stake

¹⁸⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 474, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 556 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 605.

¹⁸⁸ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 556.

¹⁸⁹ Der er senere indgået forlig, jf. *Petersen mod Danmark af 22. april 2004*. Se eksempelvis også *Estima Jorge mod Portugal af 21. april 1998*.

¹⁹⁰ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 474, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 556 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, side 605.

¹⁹¹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 556 f.

¹⁹² Jf. også Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 476.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

*for the applicant in the litigation has to be taken into account in certain cases...*¹⁹³ (mine fremhævelser)

Det følger således af Domstolens kasuistiske fremgangsmåde, at følgende forhold inddrages i rimelighedsvurderingen¹⁹⁴:

- 1) Sagens karakter,
- 2) Sagens kompleksitet, både faktisk, processuelt og materielt¹⁹⁵
- 3) Parternes adfærd ("conduct"),
- 4) Myndighedernes adfærd ("conduct"), herunder navnlig domstolens
- 5) En helhedsbedømmelse ("over all assesment")

Kriterierne – sagens kompleksitet, klagerens adfærd, myndighedernes adfærd og hvad der er på spil ("what is at stake") for klageren – kan separat eller kumulativt lede til forskellige afgørelser.¹⁹⁶ Kriterierne bliver ikke prøvet på samme måde i hver sag. Nogle gange taler omstændighederne for en helhedsbedømmelse, og Domstolen finder derved ikke, at det er nødvendigt at vurdere de enkelte forhold detaljeret.¹⁹⁷ I det følgende behandles hver af ovenstående kriterier.

Ad 1) Sagens karakter

I *Bløder-sagen (A m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996)* indgik deri Domstolens bedømmelse af rimeligheden af fristens varighed, begrebet "exceptional diligence". Herved forstås, at der i nogle sager stilles særlige og skærpede krav til myndighedernes behandling af sagen, da der stilles krav om udvisning af særlig omhu. Sådanne sager kræver en hurtig sagsbehandling. Domstolen skelner mellem forskellige grader af omhu, og ekstraordinær omhu ("exceptional diligence") er den højeste grad af omhu, der skal udvises. Dette gælder eksempelvis i sager, som *Bløder-sagen*, der vedrører uhelbredeligt syge personers erstatningssøgsmål, herunder personer smittet med HIV. Der skal i sådanne tilfælde ikke meget til før, der statueres krænkelse. Derudover kræver nogle sager, at der skal vises udvisning af særlig omhu ("special diligence"). Hertil kan blandt andet nævnes sager om personers civile status, herunder separation og skilsmisse. Det skal blandt ses i lyset af de konsekvenser, som den lange sagsbehandlingstid kan have for sådanne personer, herunder retten til respekten for familieliv.¹⁹⁸ *Normann mod Danmark af 20. december 2001*, som endte med et forlig mellem klageren og Danmark, er, for så vidt ses, eneste danske klagesag vedrørende varigheden af et ægtefælleskifte, som har været påklaget til EMD. Da sagen endte med et forlig, vides det derved med sikkerhed ikke, om Domstolen ud fra sagens konkrete

¹⁹³ Se *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, præmis 19.

¹⁹⁴ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 476 ff., Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 558 ff., Mark W. Janis m.fl., "European Human Rights Law, Text and Materials", side 817 og Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", side 606 ff.

¹⁹⁵ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 561 og Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", side 606, med henvisning til *Zimmermann and Steiner mod Schweiz af 13. juli 2003*.

¹⁹⁶ Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", side 610.

¹⁹⁷ Mark W. Janis m.fl., "European Human Rights Law, Text and Materials", side 817.

¹⁹⁸ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 559. I *Mikulic mod Kroatien af 7. februar 2002* indebar bare den sagsbehandling (ca. 5 år) i en faderskabssag efter omstændighederne tillige en krænkelse af EMRK artikel 8. I *U2010.1008V*, fandt Landsretten, at et ægtefælleskifte, der havde været godt 7 år, ikke havde medført en krænkelse af EMRK artikel 8.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

omstændigheder, ville statuere en krænkelse af EMRK art. 6, stk. 1, men det antages, at der i bedømmelsen ville indgå hensynet til ”special diligence”.¹⁹⁹

I andre tilfælde inddrager Domstolen også i sin rimelighedsvurdering ”what is at stake” for parten. Domstolen lægger i denne forbindelse vægt på, at klager havde krav på en hurtig afgørelse, dog uden nærmere at præcisere graden af den omhu, som myndighederne burde have udvist. Der kræves således ikke særlig eller ekstraordinær omhu, men hvor Domstolen finder, at sagen dog har stor betydning for parten. Visse sager er således ud fra en general betragtning af en sådan karakter, at der er krav om udvisning af særligt omhu fra myndighedernes side, mens andre sager ud fra en konkret vurdering i forhold til parten kan føre til det samme resultat.²⁰⁰

Det er i øvrigt interessant om sager, hvor der kræves særlig udvisning af omhu fra myndighedernes side, i hvert et tilfælde, er at sidestille med en krænkelse. Her tænkes der på, om en sag godt kan være afgjort inden en rimelig frist, selv om der er krav om ”exceptional diligence” eller ”special diligence” som følge af sagens karakter, da selve den tidsmæssige udstrækning ikke kan give anledning til kritik. Dette taget sagens omstændigheder i betragtning, og idet sagen i øvrigt antages at have været fremmet med den fornødne hurtighed. I de danske klagesager, der behandles i denne fremstilling, hvor der har været krav om udvisning af særlig omhu fra myndighedernes side, har dette forhold i alle tilfælde medvirket til en krænkelse, jf. *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, præmis 81, *Iversen mod Danmark 28. september 2006*, præmis 74 og *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, præmis 23 ctr. *U2006.1120H*, hvor Højesteret fandt, at der ikke var en krænkelse af kravet om rimelig frist, selv om sagen krævede ”special diligence”. I *Monnet mod Frankrig af 27. oktober 1993* (ægteskabssag), præmis 34, accepterede Domstolen en sagsbehandlingstid på mere end 7 år for instanser, da det hovedsageligt var parterne, der var skyldige i forhalingen af processen. Domstolen bemærkede ikke i sagen, om der var et krav om ”special diligence”²⁰¹, men Peer Lorenzen m.fl., behandler sagen under et sådant krav. Domstolen fandt heller ikke, at der var en krænkelse i *Glaser mod Storbritannien af 19. september 2009* vedrørende tvangsmæssige gennemførelse af samvær med en varighed på 3 år og 11 måneder. Domstolen fandt, at sagen krævede udvisning af særligt omhu, dog ikke helt med den samme terminologi som ellers: ”*be dealt with speedily*”, jf. præmis 93. Domstolen udtalte:

“As for the conduct of the authorities, the Court has found above, under Article 8 of the Convention, that the courts examined with reasonable expedition the applications which the applicant put before them and did not omit any measures which might reasonably have been expected from them.” (min fremhævelse)

Det vil sige, at et krav om udvisning af særligt omhu fra myndighedernes side, ikke i alle tilfælde vil statuere en krænkelse af artikel 6, stk. 1, taget sagens konkrete omstændigheder i betragtning.

Det kan sammenfattes, at sagens karakter er et kriterium blandt flere til statueringen af en krænkelse af kravet om rimelig frist, og nok ikke et kriterium i sig selv, der kan medføre en krænkelse. Det er dog et kriterium, som vejer tungt på

¹⁹⁹ Det vides dog ikke om Domstolen vil bruge den eksakte samme terminologi, da Domstolens terminologi ved præciseringen af graden af myndighedernes pligter kan variere, jf. Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 559.

²⁰⁰ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 560.

²⁰¹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 477.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

vægtskålen, taget i al fald de danske klagesager i betragtning. Som nævnt, skal der i sådanne tilfælde ikke meget til før, der statueres en krænkelse.²⁰²

Ad 2) Sagens kompleksitet

Det tillægges betydning, om en sag er kompliceret. Spørgsmålet i denne forbindelse er om dette med rimelighed kan begrunde sagens længde. Det kan være svært generelt at svare på, om en sag er kompleks. En sag kan være kompliceret på grund af sagens faktiske omstændigheder, retlige spørgsmål eller processuelle forhold.²⁰³ Kompleksiteten kan positivt virke som en faktor, der begrundes en langvarende sagsbehandlingstid, og negativt som en faktor, der burde have ført til, at sagen var behandlet hurtigere.²⁰⁴ I *Jaskinski mod Danmark af 2. juli 1997*, der vedrørte tvangsauktion over et polsk indregistreret fiskerifartøj, afviste Domstolen at realitetsbehandle sagen.²⁰⁵ Sagen fandtes at være kompliceret som følge af, at der skulle indhentes oplysninger om polsk ret i forbindelse med tvangsauktionen. Både det danske udenrigsministerium og det polske justitsministerium var involveret. Domstolen udtalte, at forsinkelserne i sagen ikke kunne tilregnes de danske myndigheder, men "*are rather the consequence of a system of mutual assistance in which the requesting State is dependent on a co-operation of others*". Sagens kompleksitet kunne derfor begrunde den tidsmæssige udstrækning af sagen på godt 2 år og 4 måneder. *Iversen mod Danmark af 28. september 2006* og *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, begge omhandlende patientskader, og hvor der skulle ske forlæggelse for Retslægerådet, viser begge, at kompleksiteten i sig selv ikke retfærdiggør en sagsbehandlings tidsmæssige udstrækning.²⁰⁶ Det samme var eksempelvis tilfældet i *Valentin mod Danmark af 26. juni 2006*. Sagen vedrørte en konkursbehandling, hvor kompleksiteten skyldtes administrationen af klagerens og dennes interessentskabs ejendomme.

Sager om bestyrelsesmedlemmers erstatningsansvar i forbindelse med en banks konkurs, er også fundet kompleks, jf. *Seitzberg mod Danmark af 16. oktober 1996*, som blev afvist fra realitetsbehandling af Domstolen. Foruden den civile sag om erstatningsansvaret verserede der på samme tidspunkt en straffesag mod klageren tæt forbundet med civile sag. Domstolen udtalte: "*...It is clear that the proceedings in question due to their comprehensive nature, were time-consuming and difficult. Thus, for the purpose of Article 6 (Art. 6) of the Convention the case was of complex nature*".

I *U2011.2510H* vedrørende en sag om politiets og Justitsministeriets ansvar for en ung mand døds i politiets varetægt, fandt Højesteret, at sagen var kompleks som følge af sagens karakter, herunder som følge af forelæggelser for Retslægerådet. Af denne forelå der ikke en krænkelse af kravet om rimelig frist i

²⁰² Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 559 f.

²⁰³ Ibid., side 561.

²⁰⁴ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 478.

²⁰⁵ Se tillige *Topp mod Danmark af 1. december 2005* (forlig), også vedrørende en tvangsauktion, dog over en fast ejendom i et dødsbo beliggende i Spanien. Sagen varede antageligt ca. 14 år, og endda måske ad to omgange på grund af en genåbning af sagen. Da Domstolen ikke har realitetsbehandlet klagesagen, vides det dermed ikke om Domstolen ville have statueret en krænkelse af kravet om rimelig frist. Det fremgår af Domstolens "admissible"-afgørelse i sagen af 30. juni 2005, at klageren havde problemer med overførslen af pengene for købet af dødsboet som følge af nogle spanske regler herom. Af denne grund af kan sagen måske siges at være kompliceret som følge af indhentelse af oplysninger om fremmed ret, men det fremgår dog ikke af "admissible"-afgørelsen om dette var tilfældet. Skulle Domstolen have nået frem til, at sagen var kompliceret som følge af indhentelse af spansk ret, retfærdiggør det dog ikke i selv sagsbehandlingstidens længde, jf. Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 562.

²⁰⁶ Se også *A m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996* og *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

henhold til retssagens varighed på ca. 6 år i to instanser. Sagen var oprindeligt to separate sager, men blev kumuleret. I sagen indgik blandt andet spørgsmålet om, om stadsadvokatens undersøgelse efter retsplejelovens § 1020 a, stk. 2, opfyldte kravene i EMRK artikel 2, Derudover om Justitsministeriet var rette sagsøgte. Sagen kan dermed siges at have været både processuel og juridisk kompleks.²⁰⁷

Ad 3) Parternes adfærd

Det skal holdes for øje, at det kun er forsinkelser, der kan tilregnes staten, der kan begrunde en statuering af en krænkelse af kravet om rimelig frist, jf. eksempelvis *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar*, præmis 25. Parternes adfærd spiller en rolle i vurderingen af rimeligheden af sagsbehandlingens længde.²⁰⁸ Har parternes adfærd medvirket til sagens forsinkelse, kan dette svække klagen om sagsbehandlingstidens længde²⁰⁹, og Domstolen kan være tilbageholdende med at statuere en krænkelse, hvis forsinkelsen i høj grad skyldes klagerens adfærd.²¹⁰ I Bløder-sagen fandt de dissenterende dommere, modsat flertallet ikke, at der forelå en krænkelse af kravet om rimelig frist. Begrundelsen herfor var, at forsinkelserne i sagen i høj grad kunne tilregnes klagerne og disses advokater.

Ved bedømmelsen af klagerens adfærd sker der endvidere en identifikation mellem klageren og dennes repræsentant, jf. eksempelvis *Iversen mod Danmark af 28. september 2006*, præmis 70. Her havde advokaten eksempelvis på intet tidspunkt under sagen modsat sig spørgsmål til Retslægerådet mv. og ofte bad om udsættelser. Domstolen fandt, at advokatens adfærd i høj grad havde medført sagens forsinkelse.

Parterne kan på forskellige måder medvirke til sagens forsinkelse. I civile sager kræves det, at parterne udviser omhu, men dette fritager dog ikke domstolene fra deres selvstændige pligt til at sikre sig, at sagerne behandles og afgøres inden en rimelig frist.²¹¹ *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009* illustrerer en god portion af disse. Der var blandt andet tal om udskiftning af advokat ni gange, anmodning om udsættelser på grund af forelæggelser for Retslægerådet²¹² og uenighed om formulering af spørgsmål, inddragelse (ad citation) af en endnu en sagsøgt på et sent tidspunkt under sagsbehandlingen, jf. i det hele præmis 89-91. Derudover kan der være identificering af sagsøgerne på et sent stadie i sagen, jf. *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, og manglende forligsvilje, jf. *U2010.1008V* og *TFA2011.360Ø*, begge vedrørende ægtefælleskifte. En parts udnyttelse af retsmidler, eksempelvis sine appel- og klagemuligheder i en civil sag, har selvsagt indflydelse på sagsbehandlingstiden. De forsinkelser, som følger heraf, kan hverken tilregnes klageren eller staten, og indgår derfor i vurderingen af rimeligheden for sagens tidsmæssige udstrækning.²¹³

²⁰⁷ Det undres dog, at Højesteret ikke i deres bedømmelse af rimeligheden af sagsbehandlingstiden, har lagt vægt på "exceptional diligence" eller "special diligence", idet det må antages, at denne sag er underlagt dette krav som følge, af at det er moderen til denne afdøde søn, som har anlagt sag for at finde ud af om politiet og justitsministeriet kan holdes til ansvar for sønnens død. Der må således siges at været noget på spil for moderen i denne sag for at kunne få en eller anden afslutning i forbindelse med sønnens død.

²⁰⁸ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 563.

²⁰⁹ Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights", side 607.

²¹⁰ Mark W. Janis m.fl., "European Human Rights Law, Text and Materials", side 818.

²¹¹ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 564.

²¹² Se også *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. maj 2000*, præmis 24 og *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*, præmis 70, om udsættelse på grund af forelæggelser for Arbejdsskadestyrelsen.

²¹³ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 479, Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 564 og Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights" side 607.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Det er i øvrigt nævneværdigt, at klagerens adfærd, i al fald i de danske realitetsbehandlede klagesager²¹⁴, som danner rammen om fokuset for denne fremstilling, ikke på noget tidspunkt har medvirket til, at der ikke forelå en krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1. I *Seitzberg mod Danmark af 16. oktober 1996*, afviste Domstolen at realitetsbehandle klagen, selv om der intet var at bebrejde klageren i forbindelse med sagens forsinkelse. Som allerede omtalt, fandt Domstolen, i blandt andet *Bløder-sagen*, at der forelå en krænkelse af kravet om rimelig frist på trods af, at klagernes og disses advokaters adfærd i høj grad havde medvirket til processens forsinkelse. I eksempelvis *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*, havde klageren og dennes repræsentanter overvejende medvirket til sagens forsinkelse, og her forelå der også en krænkelse. Fælles for disse to afgørelser er dog, at sagens karakter, henholdsvis uhelbredelig sygdom og patientskade, medfører, at myndighederne skal udvise særlig omhu. Er der således grundlag for kritik af myndighederne, statueres der en krænkelse, selv om klageren i betydeligt omfang har været medvirkende til sagens forsinkelse.²¹⁵ Højesteret fandt dog i *U2012.939/2H*, også omhandlende en patientskade, at der ikke forelå en krænkelse. Sagsøgerens ønske om at sagen både for landsretten og for Højesteret blev forelagt Retslægerådet samt en række anmodninger fra sagsøgeren om yderligere bevisførelse og udsættelser, var forudsætningsvis kriterier som talte med i Højesterets samlede bedømmelse. Det indgik ikke i Højesterets præmisser, om sagens karakter krævede særlig omhu, som denne sagstype ellers kræver efter Domstolens praksis, jf. ad 1 ovenfor.

Selv om klagerens adfærd spiller en rolle i rimelighedsvurderingen af sagsbehandlingstidens længde, viser ovenstående, at klagerens rolle, i al fald i danske klagesager, ikke medvirker til, at der ikke foreligger en krænkelse af kravet om rimelig frist. Kjølbros²¹⁶ anfører da også, at hvis klagerens forhold i nogen grad har forsinket processen, men der samtidig er forhold, der kan lægges myndighederne til last, synes der i Domstolens praksis at være en tendens til at se bort fra klagerens forhold. Den tilbageholdenhed med at statuere krænkelse, hvis forsinkelsen i høj drag skyldes klageren, som anført indledningsvist i dette afsnit, gælder derfor ikke i alle tilfælde.

Ad 4) Myndighedernes adfærd, herunder navnlig domstolenes

De kontraherende stater har en positiv forpligtelse i at organisere deres nationale retssystemer på en sådan måde, at der ikke sker en krænkelse af konventionen.²¹⁷ Det forhold, at en sag er underlagt forhandlingsmaksimen i henhold til retsplejelovens § 338, fritager ikke staten for at sikre, at civile sager afgøres inden en rimelig frist, jf. blandt andet *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*.²¹⁸ Det er som nævnt kun forsinkelser, der kan tilregnes staten, som kan danne grundlag for statuering af en krænkelse. Staten er dog også ansvarlig for både judicielle og administrative myndigheder, der indirekte er involveret i sagen.²¹⁹ I *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, præmis 25, udtalte Domstolen: "*The Contracting Parties, are... also responsible for delays attributable to public-law organs, like municipal authorities, which – although they are not organs of the State – perform official duties assigned to them by law*". I samme afgørelse, fandt Domstolen tillige, at Arbejdsskadestyrelsens

²¹⁴ Se *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001*, hvor det vurderes, at klagerens adfærd er hovedårsagen til konkursbehandlingens forsinkelse, og der derfor ikke ville være en krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1.

²¹⁵ Jon Fridrik Kjølbros, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 563.

²¹⁶ *Ibid.*, side 564.

²¹⁷ Mark W. Janis m.fl., "European Human Rights Law, Text and Materials", side 819.

²¹⁸ Jon Fridrik Kjølbros, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 565.

²¹⁹ *Ibid.*, Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights" side 607 og Jacobs, White & Ovey, "The European Convention on Human Rights", side 273.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

lange sagsbehandlingstid havde medvirket til sagens forsinkelse, og dette var en betydelig årsag til, at der forelå krænkelse, jf. præmis 72.

Domstolen foretager ofte en meget indgående vurdering af, om sagen på dennes enkelte stadier er blevet fremmet med den fornødne hurtighed. Stadierne kan inddeles således: 1) tiden fra sagsanlægget til forberedelsens slutning²²⁰, 2) tiden fra forberedelsens slutning til hovedforhandlingen, 3) hovedforhandlingens længde, 4) tidsforløbet i forbindelse med votering og domsskrivning og 5) fuldbyrdelse af endelig dom.²²¹

Når en domstol udsætter en retssag i afventningen på udfaldet af en anden sag, vil de medfølgende forsinkelser som udgangspunkt ikke kunne begrunde en krænkelse.²²² I *Seitzberg mod Danmark af 16. oktober 1996*, havde klageren klaget over, at Østre Landsret havde udsat den civile sag i godt 3 år i afventningen på udfaldet af en straffesag, der havde forbindelse til den civile sag. Domstolen udtalte:

“The Commission notes that it is not its task to express itself as to the appropriateness of the procedural decision taken by the High Court in the present case. As far as the Convention issue is concerned it considers that the adjournment of the proceedings which was provided for in Danish law and based on the reasons expressed by the High Court in its decision of 19 June 1991 cannot in itself be regarded as an unjustifiable delay. However, the Commission recalls that delays which in such circumstances occur in the criminal proceedings, and thereby prevent the civil proceedings from pursuing their course, may lead to the conclusion that the latter did not proceed with a reasonable speed”

En beslutning om udsættelse af den civile sag i afventningen på straffesagen, statuerer dermed ikke i sig selv en krænkelse, men alligevel kan en sådan udsættelse dog medføre, at processen ikke bliver forfremmet med den fornødne hurtighed. I straffesagen, der som nævnt, varede i ca. 3 år, havde der været afholdt over 100 retsmøder. Domstolen fandt, at i den periode, hvor den civile sag udsat, ikke gav anledning til uacceptable forsinkelser. Det vil sige, at straffesagens sagsbehandlingstid ikke gav anledning til kritik. Domstolen udtalte endvidere: *“...it is undisputed that no delays occurred in the criminal case which could give rise to criticism”*. Domstolen afviste, som omtalt, at realitetsbehandle klagen.

Domstolen lægger desuden stor vægt på, om der er døde perioder (“periodes of inactivity”), som kan tilregnes myndighederne. Perioder med inaktivitet kan være medvirkende til statuering af krænkelse. Foreligger der dog ikke døde perioder, kan det modsat medføre, at der ingen krænkelse er.²²³ I *Valentin mod Danmark af 26. juni 2009*, blev der i sagen, som vedrørte en ca. 17-årig lang konkursbehandling, statueret en krænkelse, selv om: *“...it does not appear that any unjustified delays as such occurred”*. Dette må antages at skyldes den ekstraordinære årelange konkursbehandling.

Berammelsestider, der er lange, kan også rejse spørgsmål i forhold til at få sin sag afgjort inden en rimelig frist. Berammelsestiden skal dog ses i forhold til den samlede sagsbehandlingstid.²²⁴ I *A m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996* kritiserede

²²⁰ Se eksempelvis *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, hvor forberedelsen varede i over tre år.

²²¹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 482.

²²² Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 484 og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 567.

²²³ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 568.

²²⁴ Ibid.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Domstolen både landsrettens og Højesterets berammelsestider, og dette har spillet en rolle i statuering af krænkelsen.²²⁵

Se også *Henry Krog Pedersen mod Danmark af 2. december 1999*, der senere blev forligt, jf. *Henry Krog Pedersen mod Danmark af 28. marts 2000*. Sagen vedrørte påstand om injurier, hvor berammelsestiden for ankesagen i Østre Landsret var ca. 11 måneder, hvilket har bidraget til sagsbehandlingstidens længde. Dette må antages at have villet give anledning til kritik, såfremt Domstolen havde realitetsbehandlet sagen. Nævnes skal også, at byretten besluttede at udsætte sagen i afventningen på en civil sag i en anden byret, omhandlende samme spørgsmål. Udsættelsen af sagen varede i 3 mdr., hvilket må antages ikke at have ville givet anledning til kritik, såfremt Domstolen havde realitetsbehandlet klagen. I perioden juli 1989 til maj 1994, blev der afholdt fire retsmøder og i perioden juni 1994 til maj 1996, blev afholdt tre retsmøder. Om der har været nogle inaktive perioder i disse tidsrum, kan ikke siges med sikkerhed, da det ikke fremgår klart af ”admissible”-afgørelsen af 2. december 1999. Det kan ej heller siges med sikkerhed, om der i dette tidsrum har været forhold, der kan lægges klageren til last, og som har været en årsag til sagsbehandlingstidens længde. Oplysningerne i sagen er derved for usikre til at give et konkret bud på, om Domstolen ville have statueret en krænkelse.

Hjemvisning af sager til fornyet behandling i en lavere en instans på grund af processuelle fejl kan også medføre en krænkelse. Peer Lorenzen m.fl.²²⁶ fremhæver dog, at dette i al fald er tilfældet, såfremt hjemvisning af samme sag sker mere end én gang, jf. eksempelvis *Boszko mod Polen af 5. december 2006*. Domstolen udtalte, at hjemvisningen af sagen til fornyet behandling ”discloses a serious deficiency in the operation of the legal system”, jf. præmis 42.

I *U2003.644/3H* og den tilhørende klagesag *Brøsted mod Danmark af 20. februar 2007*, blev sagen, som vedrørte en strid om betaling af løn, hjemvist til fornyet behandling i landsretten. Da den danske klagesag blev forligt²²⁷ er spørgsmålet, om Domstolen ville statuere en krænkelse af kravet om rimelig frist, såfremt sagen havde været realitetsbehandlet, med en henvisning til eksempelvis den polske klagesag. Antageligt ville den periode på 7 måneder, der gik fra landsrettens beslutning om at hjemvise sagen til byretten, og til Højesterets kendelse om at hjemvise sagen til fornyet behandling hos landsretten, være ét blandt flere momenter i vurderingen i af en eventuel krænkelse. Der i hvert fald tale om en død periode på 7 måneder ud af de i alt 8 år, sagen varede, og som kan tilregnes staten. Da sagen ”kun” blev hjemvist til fornyet behandling én gang, ville dette forhold derfor formentligt ikke selvstændigt medføre en krænkelse.²²⁸

Ad 5) En helhedsbedømmelse (”over all assesment”)

Foruden de ovennævnte kriterier, kan det også være nødvendigt at foretage en samlet vurdering af sagens forløb. Den relevante periode skal ses i lyset af de nævnte kriterier. At der har foreligget døde perioder, er eksempelvis ikke tilstrækkeligt for alene at kunne statuere en krænkelse, hvis den samlede sagsbehandlingstid ikke giver anledning til kritik.²²⁹

I nogle sager vil Domstolens begrundelse for at statuere krænkelse være kortfattet, da Domstolen lægger vægt på en helhedsbedømmelse. Dette betyder, at

²²⁵ Jf. præmis 81. Se også *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, hvor berammelsestidene tillige blev kritiseret og fandtes at have bidraget til den samlede sagsbehandlingstid, jf. præmis 96.

²²⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 484

²²⁷ Se *Brøsted mod Danmark af 15. marts 2007*.

²²⁸ Det kan dog i øvrigt nævnes, at sagen formentlig ville være underlagt kravet om ”special diligence”, da det følger af Domstolens praksis, at i sager om lønkrav stilles der skærpende krav til myndighederne, jf. Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 560 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 609. En sagsbehandlingstid på 8 år for to instanser, kan derfor umiddelbart synes for lang, dog uden at gå nærmere ind på de konkrete omstændigheder i sagen, der eventuelt ville kunne retfærdiggøre sagsbehandlingstiden.

²²⁹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 570

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Domstolen tillægger parternes adfærd og andre forhold, som har været en medvirkende faktor til sagsbehandlingstiden, mindre betydning.²³⁰ I den allerede nævnte *Valentin mod Danmark af 26. juni 2009*, forelå der en krænkelse af kravet om rimelig frist, selv om sagen var kompleks og tidskrævende. Domstolen bedømte ikke detaljeret den ca. 17-årige langvarige konkursbehandling, men udtalte ”... *having regard to the overall length of the proceedings, and the Court’s case-law in the subject... the Court finds that the proceedings was excessive and failed to meet the «reasonable time» requirement*”, jf. præmis 56.²³¹ I *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, vedrørende en patientskade, foretog Domstolen også en helhedsbedømmelse af sagens forløb, der havde været ca. 11 år, og statuerede en krænkelse henset til sagens tidsmæssige udstrækning. Domstolen så derved bort fra kompleksiteten og klagerens medvirken til sagsbehandlingstidens længde.²³² Højesteret er dog gået i modsat retning, og fandt i en sag om erstatning vedrørende en patientskade, og som havde været i ca. 7 år og 3 måneder, at der ikke forelå en krænkelse henset til sagens samlede forløb, jf. *U2012.939/2H*. Højesteret udtalte: ”*Efter en samlet bedømmelse af sagens forløb og kompleksitet, og under hensyn til, at sagen angår en forhøjelse af den allerede tilkendte godtgørelse, finder Højesteret ikke grundlag for at fastslå, at sagen har haft en varighed, der krænker A’s ret til rettergang inden for en rimelig tid*”.²³³

Kjølbros²³⁴ anfører endvidere, at hvis en retssag tager mere end 10 år vil det som udgangspunkt være meget problematisk i forhold til konventionen. Der vil være en klar tendens at se bort fra forsinkelser, der kan tilregnes parterne, hvis der endvidere er forhold, som kan lægges myndighederne til last, da sagsbehandlingstiden ud fra en ”helhedsvurdering” nemt vil blive anset for værende i strid med konventionen. Hertil kan nævnes, at Højesteret i *U2003.1550H* vedrørende erstatningsansvar for skader, som et barn havde pådraget sig i forbindelse med for tidlig fødsel, valgte at fritage sagsøgerne for betaling af sagsomkostninger, henset til retssagens varighed på ca. 10 år.²³⁵

Se også *Skoubo mod Danmark af 6. juli 2000* (forlig), der omhandlede godtgørelse til patient efter operation uden samtykke. Sagen varede i næsten 12 år for to instanser (se *U2000.515H*). Da sagen blev forliget, vides det dermed ikke om Domstolen ville have statueret en krænkelse af kravet om rimelig frist,

²³⁰ Ibid., side 571

²³¹ Domstolen fandt endvidere, at der også forelå en krænkelse af ejendomsretten, jf. 1. tillægsprotokol, artikel 1, henset til konkursbehandlingens lange sagsbehandlingstid, selv om klageren havde haft adgang til ca. 850.000 kr. i perioden. Indgrebet i klagerens ejendomsret fandtes ikke være proportionalt med det forfulgte mål, jf. præmis 70-72.

²³² Jf. i det hele præmis 81-98.

²³³ Højesteret havde endvidere lagt vægt på, at det var sagsøgeren, der havde begæret forelæggelse for Retslægerådet både for Landsretten og Højesteret, og udtalte, at den lange sagsbehandlingstid hos Retslægerådet antageligt skyldtes uenighed mellem Retslægerådets sagkyndige. I *Iversen mod Danmark af 28. september 2006*, præmis 72-73, der behandles nærmere i afsnit 6.2.2, fandt Domstolen, at Retslægerådets sagsbehandlingstid havde bidraget til sagens samlede sagsbehandlingstid, og at staten var ansvarlig herfor i kraft af Retslægerådets status som offentlig myndighed. Det ses ikke af referatet af Højesterets afgørelse, hvor lang sagsbehandlingstiden har været hos Retslægerådet og derved heller ikke med hvilken længde denne sagsbehandlingstid bidrog til den samlede sagsbehandlingstid. Det forhold, at Højesteret angiveligt ikke finder at bære ansvaret for Retslægerådets sagsbehandlingstid, kan isoleret set, formentlig siges at indebære en krænkelse af konventionen, da Højesteret ikke har fortolket i overensstemmelse med konventionens standarder på dette område, jf. afsnit 2.5.1 samt afsnit 5.3, ad 4.

²³⁴ Jon Fridrik Kjølbros, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 570.

²³⁵ Se i øvrigt *Hansen m.fl. mod Danmark af 13. august 2003* vedrørende samme sag, hvor sagsøgerne for EMD hævdede stadig at være offer (”victim”) i artikel 34’s forstand, selv om de blev fritaget for at betale sagsomkostninger. Domstolen gav dem ikke medhold henset til deres medvirken til sagsbehandlingstidens længde og til, at sagsøgerne under sagen ikke havde fri proces, og ellers skulle have betalt sagens omkostninger, da de tabte sagen.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

men når henses til Domstolens afgørelse i *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, kan der med forsigtighed antages, at Domstolen tillige ville statuere en krænkelse her. Det bemærkes dog, at Christensen-sagen er fra tiden efter Højesterets afgørelse i 1999.

Domstolen har endvidere udtalt, at en sagsbehandlingstid på 1 år for hver instans kan være en grov tommelfingerregel i sager om retten til en rettergang inden en rimelig frist, jf. *Hutchison Reid mod Storbritannien af 20. februar 2003*, præmis 78.²³⁶ Dette stemmer i øvrigt godt overens med fleste af de afgørelser, der danner rammen om fokuset for denne fremstilling, og hvori der har foreligget en krænkelse. Peer Lorenzen m.fl.²³⁷ finder, at man måske kan sammenfatte praksis, således, at der nok ikke vil være en krænkelse, hvis sagen har været behandlet af en eller flere instanser og har varet op til 4 år, forudsat, at der ikke været ”længere” døde perioder, og sagens karakter ikke kræver hurtig behandling.

5.4 Sammenfatning

Fristberegningen har betydning for fastlæggelsen af den relevante periode, som Domstolen skal bedømme rimeligheden af. Udgangspunktet er, at fristen begynder at løbe ved sagens anlæg for domstolene, medmindre øvrige omstændigheder gør sig gældende, eksempelvis, hvis der forudgående har været administrativ behandling, hvor der efter national ret er et krav herom inden sagsanlæg. Fristens afslutningstidspunkt vil almindeligvis være på det tidspunkt, hvor der foreligger endelig dom i sagen. Det følger dog af Domstolens praksis, at striden først ophører, hvor klageren har fået endelig sikkerhed for sit krav. Får klageren eksempelvis først udbetalt erstatning 1 år efter afgørelsen, løber fristen indtil dette tidspunkt.

Ved fastlæggelsen af den relevante periode finder Domstolen ud af, om perioden har en sådan længde, at denne kan give anledning til kritik, og kræver en rimelighedsvurdering. Finder Domstolen, dette er ikke er tilfældet, erklæres klagen således for ”inadmissible”, som det var tilfældet i *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*.

Finder Domstolen derimod, at sagsbehandlingens længde giver anledning foretages der en rimelighedsvurdering heraf ud fra sagens karakter og kompleksitet, parternes og myndighedernes adfærd og i nogle tilfælde ud fra en helhedsbedømmelse. Der er i dette afsnit blevet behandlet hvilke kriterier, der har virket henholdsvis positive og negative som faktorer i vurderingen af, om der har været en krænkelse i civile tvister i Danmark. Disse kriterier kan hver for sig eller i kombination nå til forskellige resultater, da det afhænger af sagens konkrete omstændigheder. Er der tale om en sag, hvor der er krav om udvisning af særlig omhu fra myndighedernes side, eksempelvis ”special diligence”, er der en tendens at spore i Domstolens praksis, og også hvad angår danske sager, at dette er et kriterium, der vejer tungt på vægtskålen. Der skal ikke meget til, før Domstolen statuerer en krænkelse, hvis der i sagen også er forhold, der kan lægges myndighederne til last. Parterne i sagen kan medvirke til sagens forsinkelse på forskellige måder. Det kan være begæring om forelæggelser for Retslægerådet eller udnyttelse af nationale retsmidler, herunder appel eller kære. Sidstnævnte kan dog ikke lægges parten til last, ej heller staten, da det er forsinkelser, der uundgåelige, hvis parterne vil forfølge sit krav i ankeinstansen. Myndighedernes adfærd, herunder domstolenes, tæller også med i rimelighedsvurderingen. Det forhold, at sagen er underlagt forhandlingsmaksimen, fritager ikke domstolene for deres selvstændige pligt

²³⁶ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 492. og Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 570.

²³⁷ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 491.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

til at sikre, at en sag afgøres inden en rimelig frist. Det er endvidere vigtigt at have i mente, at det kun er forsinkelser, der kan tilregnes staten, som kan statuere en krænkelse. Staten er dog ikke kun ansvarlig for domstolene, men også ansvarlig for offentlige myndigheder, der indirekte er involveret i sagen, eksempelvis Arbejdsskadestyrelsen. Domstolen lægger ydermere stor vægt på ”døde perioder”, da disse kan medvirke til statuering af en krænkelse. I nogle sager kan sagsbehandlingstiden endvidere have været så lang, at Domstolen lægger mindre vægt på sagens kompleksitet og klagerens adfærd, og derved statuerer krænkelse ud fra en helhedsbedømmelse, jf. eksempelvis *Valentin mod Danmark af 26. marts 2009*.

6. Rettergang inden en rimelig frist i civile sager

I dette afsnit behandles mere dybdegående udvalgte afgørelser inden for kategorierne erstatningssager, sager om ægtefælleskifte samt sager om konkurs. Især i erstatningssagerne, er det forelæggelser for Retslægerådet/og eller Arbejdsskadestyrelsen, der har bidraget til den langvarige sagsbehandlingstid. Sagerne har tilfælles, at der for klagerne i sagen er meget på spil, både personligt og/eller økonomisk.

6.1 "Rimelig frist" i erstatningssager

Fælles for de sager om erstatning, som behandles i det følgende, er at sagerne har været undergivet retsplejelovens tredje bog om den borgerlige retspleje.²³⁸ Sagerne har således som følge af deres karakter som civil sag været undergivet forhandlingsmaksimen, jf. retsplejelovens § 338, hvor sagens oplysning påhviler parterne, da disse er nærmest til at tilvejebringe oplysningerne i sagen og har rådigheden over sagens genstand. Retten kan dog efter retsplejelovens § 339 udnytte sin spørgsmålsret og få uklarheder i sagen afhjulpet.²³⁹

Ved sagens anlæg for træder sagsforberedelsen i kraft, jf. retsplejelovens kapitel 33 for 1. instans, og kapitel 36 for ankesager, gældende for både landsretterne og Højesteret.²⁴⁰ 1. instansen og ankeinstansen har i sagsforberedelsen forskellige "værktøjer" til at skære sagen til inden hovedforhandling. Disse "værktøjer" skal der kort redegøres for, for sammenhængen med de i afsnittet udvalgte afgørelser.

For så vidt angår sager ved 1. instans, foreskriver eksempelvis retsplejelovens § 353, at retten skal indkalde parterne til et forberedende møde, medmindre retten finder det overflødigt. I mødet skal der blandt andet tages stilling til sagens videre forløb, herunder eventuelt en tidsramme for den yderligere forberedelse, og så vidt muligt aftale tidspunktet for hovedforhandlingen. Retsplejelovens § 355 giver retten mulighed for at indkalde parterne til yderligere forberedende møder, jf. bestemmelsens stk. 1 og giver tillige retten mulighed for at pålægge parterne at indlevere processkrift om et nærmere angivet spørgsmål inden for en fastsat frist, jf. bestemmelsens stk. 2. Fristen kan efter begæring fra parterne forlænges. Det er ydermere retten, der bestemmer, hvornår sagsforberedelsen slutes, jf. retsplejelovens § 356.²⁴¹ Retten kan dog genoptage forberedelsen, hvis denne finder det nødvendigt, jf. bestemmelsens stk. 3. Retten kan endvidere pålægge parterne at indlevere et endeligt påstandsdokument samt et sammenfattende processkrift inden for en af retten fastsat frist, inden hovedforhandlingen finder sted, jf. retsplejelovens § 357, stk. 1 og 2. Sidstnævnte gælder også ved ankesager, jf. retsplejelovens § 378, stk. 2. Ved ankesager, bestemmer retten om forberedelsen af anken skal fortsætte ved udveksling af yderligere processkrifter eller afholdelse af retsmøder eller om forberedelsen skal slutes, og sagen derved berammes til hovedforhandling, jf. retsplejelovens § 378, stk. 1.

Sagerne har også det tilfælles, at de har været forelagt for Retslægerådet og/eller Arbejdsskadestyrelsen. Dette er sket med baggrund i de almindelige bestemmelser om rettergangsmåden i retsplejelovens kapitel 33, som gælder for både 1. instanssager og ankesager. Blandt andet foreskriver retsplejelovens § 340, at hvis

²³⁸ Lov nr. 1063 af 17/11/2011 om rettens pleje.

²³⁹ Bernhard Gomard og Michael Kistrup, "Civilprossen", side 258.

²⁴⁰ Bernhard Gomard og Michael Kistrup, "Civilprossen", side 262.

²⁴¹ Som nævnt i afsnit 3.2 har Domstolen ikke anset denne bestemmelse som et effektiv retsmiddel i konventionens artikel 13's forstand til fastsættelse af hovedforhandling.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

omstændighederne taler for det, kan retten bestemme at bevisførelsen eller en del heraf skal ske inden hovedforhandlingen. Denne bestemmelse kan herefter læses i sammenhæng med retsplejelovens § 345, som bestemmer, at retten kan udsætte behandling af en sag, når dette findes påkrævet, herunder for at afvente en administrativ eller retlig afgørelse, der vil kunne få indflydelse på sagen.

6.1.1 Uhelbredeligt syge personers erstatningssøgsmål

Som allerede omtalt, er der nogle bestemte sagstyper, der kræver, at myndighederne udviser ekstraordinær omhu ("exceptional diligence"), og der skal ikke meget til før, Domstolen statuerer en krænkelse af rimelig-frist kravet. Den allerede omtalte Bløder-sag (*A m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*) var den første af sin slags, hvor Danmark blev dømt for en krænkelse af kravet om rimelig frist i artikel 6, stk. 1, da myndighederne ikke havde udvist den fornødne ekstraordinære omhu.

Sagen havde 9 klagere, og en liste over disse er nødvendig for forståelsen af Domstolens afgørelse.

Figur 1

Klager	Periode for smitte
1) Hr. A	7. juli 1985 – 25. maj 1986
2) Hr. Henning Eg	9. juni 1985 – 10. februar 1986
3) Hr. C. Han døde af AIDS den 14. september 1993, og hans enke Gitte Christensen førte sagen videre på hans vegne.	1. januar 1978 – 7. juni 1985
4) Hr. D	1. januar 1978 – 27. april 1985
5) Hr. E. Han træk sig fra den danske retssag, den 4. november 1991, som dannede baggrunden for sagen ved Domstolen.	16. januar 1980 – 21. februar 1985
6) Hr. F. Han døde af AIDS den 9. september 1992, og hans enke førte sagen videre på hans vegne.	3. januar 1980 – 6. marts 1985
7) Hr. og Fru G var forældre til en bløder, som døde af AIDS den 9. august 1992.	10. maj 1986 – 26. marts 1987
8) Kirsten Feldskov er enke efter en bløder. Han døde af AIDS den 10. august 1987.	1. januar 1978 – 12. marts 1985
9) Britt Lykkeskov var moder til en bløder, som døde af AIDS den 27. august 1985, efter symptomerne havde vist sig i 1985.	1. januar 1978 – 17. oktober 1985

I 1982 kom det frem, at AIDS kunne smitte gennem blodtransfusioner og ved brug af forskellige blodprodukter. I 1984 blev produktudvalget nedsat, og i 1985 diskuterede udvalget spørgsmålet om at screene donorblod med det formål at undgå brugen af smittet blod. I marts 1985 anmodede Den Danske Bløderforening indenrigsministeren om at indføre varmebehandling af blodprodukter og screening af donorblod. Den 10. september 1986 bad indenrigsministeren Sundhedsstyrelsen, om hurtigst muligt at indføre en generel pligt til at varmebehandle blodprodukter og til at screene donorblod. Som et resultat af dette blev en sådan varmebehandling tvunget fra 1. oktober 1985. Screeningen var tvunget fra den 1. januar 1986. Dog var der stadig mulighed for at anvende uscreenede blodprodukter, hvis der var særlige omstændigheder herfor. Den 11. november 1987 afgav Rigshospitalet en rapport til Sundhedsstyrelsen om sandsynligheden for, at uscreenede blodprodukter kunne overføre HIV-smitte. Den 13. november 1987 meddelte Sundhedsstyrelsen de danske producenter, at alle uscreenede blodprodukter skulle trækkes tilbage øjeblikkeligt. I mellemtiden, i april 1987, havde bløderforeningen udarbejdet en rapport, hvori det var anført, at ca. 90 blødere var blevet smittet med HIV. Bløderforeningen opfordrede Folketinget til at gennemføre en lovgivning, der gav de smittede blødere en godtgørelse på mindst 450.000 kr. Ved

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

bekendtgørelse af 2. september 1987 blev det foreskrevet, at der skulle gives en godtgørelse på 100.000 kr. til blødere, der var blevet HIV-positive. Efter en kritik fra Bløderforeningen blev godtgørelsen sat op til 250.000 kr., og kredsen af modtagere blev udvidet til også at omfatte familiemedlemmer. Godtgørelsen blev endeligt forhøjet til 750.000 kr. ved bekendtgørelse af 19. november 1992. De første fem klager og Fru Feldskov modtog hver 750.000 kr. Klager 6) F modtog 250.000 kr. og hans enke modtog efterfølgende de resterende 500.000 kr. Klagerne 8) Jr. Og Fru G's søn havde modtaget 250.000, men da han var afgået ved døden, den 9. august 1992 uden at efterlade sig livsarvinger forud for forhøjelsen af godtgørelsen, blev de resterende 500.000 kr. ikke udbetalt. Klager 9) Britt Lykkeskov Jacobsens søn modtog ingen godtgørelse, da han døde uden at efterlade sig livsarvinger forud for ordningens ikrafttræden.

Som følge af ovenstående forløb anlagde Bløderforeningen ved Østre Landsret, den 14. december 1987, sag for mod Indenrigsministeriet (senere Sundhedsministeriet), Sundhedsstyrelsen, Novo Nordisk A/S og Seruminstituttet. Bløderforeningen og Novo Nordisk A/S var repræsenteret af hver deres advokat, og de tre øvrige sagsøgte var repræsenteret ved Kammeradvokaten. I stævningen gjorde sagsøgeren gældende, at sagsøgte uden saglig begrundelse havde handlet på en uansvarlig måde over for foreningens medlemmer ved at have været involveret i, at blodprodukter, som kunne indeholde en AIDS-virus, fortsat blev anvendt efter den 1. januar 1986. Sagsøgeren nedlagde påstand om, at de sagsøgte skulle anerkende, at de var erstatningsansvarlige, i fællesskab og hver for sig, over de af sagsøgerens medlemmer, som var blevet smittet med HIV efter at have anvendt blodprodukter, som var blevet leveret af selskabet og/eller Seruminstituttet. De sagsøgte afgav deres svarskrifter den 18. februar 1988 med påstand om principalt afvisning af sagen, da sagsøgeren som forening ikke kunne anlægge sag på dens medlemmers vegne, når foreningen ikke optrådte som mandatar for konkrete medlemmer. Subsidiært påstod de frifindelse. For sagens videre forløb henvises til **bilag 1**.

Den 27. august 1992 klagede sagsøgerne til EMD vedrørende retssagens varighed, og påstod den danske myndigheder dømt for en krænkelse af kravet om rimelig frist, jf. EMRK artikel 6, stk. 1. Domstolens fastslog, at der var tale om en krænkelse af konventionen for så vidt angik alle klagerne, dog med undtagelse af 8) Fru Feldskov og 9) Fru Lykkeskov Jacobsen, da de kompetente myndigheder i sagen ikke havde handlet med ekstraordinær omhu ("exceptional diligence"). (Dissens).

6.1.1.1 Fastlæggelsen af den relevante periode

Som det fremgår af ovenstående referat og af bilag 1, er Bløder-sagens samlede tidsforløb på i alt 11 år. Det kan dog hurtigt fastslås, at tiden forinden sagsanlægget i december 1987 ikke tæller med i fastlæggelsen af den relevante periode, jf. gennemgangen ovenfor i afsnit 5.2.1 og tillige præmis 61-64. Udgangspunktet for fristberegningens start er, som allerede omtalt, sagens anlæg. Dette er dog ikke tilfældet her, da det først var fra individualiseringen af hver enkelt klager, at fristen begyndte at løbe.²⁴² Domstolen fandt, at det først var fra dette tidspunkt, at klagerne kunne hævde at være offer ("victim") i henhold til artikel 34 (tidligere artikel 25), jf. præmis 64.²⁴³ Som følge af, at Hr. A, Hr. Eg og Fru Feldskov ankede Østre Landsrets afgørelse til Højesteret samt, at Mr. E valgte at udtræde af sagen den 4. november, var der tale om forskellige længder af perioder, som skulle med i Domstolens rimelighedsvurdering, jf. præmis 66:

²⁴² Fristens start var for, 1) Hr. A, 2) Hr. Eg, 3) Hr. C, 4) Hr. D, 5) Hr. E, 6) Hr. F og 7) ægtefællerne Hr. og Fru G's søn, den 23. november 1989. For 8) Fru Feldskov og 9) Fru Lykkeskov Jacobsen, var fristens start, den 22. marts 1990.

²⁴³ Domstolen bemærkede i forbindelse hermed, at det efter dansk ret, for at statuere erstatningsansvar, skal kunne bevises, at de sagsøgte har handlet ansvarspådragende i den pågældende situation. Spørgsmålet herom for hver enkelt klager afhang således af individuelle faktorer, så som perioden, hvor de blev smittet, og der var kun ca. 10 personer af de i alt ca. 100 smittede, som ønskede at være part i retssagen, jf. præmis 64.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Figur 2

Klager	År/mdr.
1) Hr. A og 2) Hr. Eg	6 år/2 mdr.
3) Hr. C, 4) Hr. D, 6) Hr. F og 7) Hr. og Fru G's søn	5 år/3 mdr.
5) Hr. E	4 år/0 mdr.
8) Fru Feldskov	5 år/10 mdr.
9) Fru Lykkeskov Jacobsen	4 år/11 mdr.

For 1) Hr. A, 2) Hr. Eg samt 8) Fru Feldskov, var afslutningen på den relevante periode, på tidspunktet for Domstolens bedømmelse af klagesagen, endnu ikke kommet, da de, som omtalt, ankede Østre Landsrets afgørelse til Højesteret. For 5) Hr. E's vedkommende kom sagen til en ende på det tidspunkt, han valgte at udtræde af sagen, nærmere i november 1993. Han er dermed den af klagerne, som kan siges at have været offer ("victim") i den korteste periode. For så vidt angår de tilbageværende klager sluttede den relevante periode, da Østre Landsret traf sin afgørelse i februar 1995.²⁴⁴

6.1.1.2 Sagens kompleksitet

Kjølbros²⁴⁵, side 562, nævner, det er karakteristisk for praksis, at der skal forholdsvis meget til, før Domstolen anerkender, at en sag har været kompleks. Anerkender Domstolen, at en sag er kompleks, betyder dette dog ikke, at det i almindelighed kan retfærdiggøre en meget lang sagsbehandling. Domstolens udtalelse i Bløder-sagen er i tråd hermed. Domstolen anerkendte således, at sagen havde rejst nogle faktuelle og juridiske spørgsmål, der havde medført en vis grad af kompleksitet, men fandt dog ikke "...that this alone could justify the considerable length of the proceedings...", jf. præmis 71.

6.1.1.3 Klagernes adfærd

Domstolen observerede som det første, at på tidspunktet (august 1992²⁴⁶) for klagernes indgivelse af deres klage til EMD, havde forberedelsen af sagen været ca. 3 år, som var en mærkbar længde. Dette må tolkes på den måde, at Domstolen havde betænkeligheder ved, at forberedelsen havde været ca. 3 år og endnu var ikke afsluttet, da hovedforhandlingen ikke var berammet på dette tidspunkt.²⁴⁷ Domstolen fandt, at klagerne på intet tidspunkt på det forbedrende stadie af sagen havde bedt Østre Landsret om at fremskynde processen samt at en stor del af udsættelserne var sket på klagernes begæring og med klagernes samtykke. Klagerne havde ej heller givet nogen ordentlig begrundelse for, hvorfor de havde ventet helt indtil juni 1993 med at specificere deres erstatningskrav. "Therefore the applicants were to a significant extent responsible for the protracted nature of the proceedings..."²⁴⁸

²⁴⁴ Jf. i det hele præmis 65.

²⁴⁵ Jon Fridrik Kjølbros, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 562.

²⁴⁶ Se præmis 1.

²⁴⁷ Se U1996.728ØLK, hvor sagsforberedelsen også havde været næsten tre år (1993-1996) på grund af uenighed om tillægsspørgsmål til skønsmanden, men hvor genoptagelse heraf blev nægtet, da "...det må antages, såfremt sagen blev genoptaget... måtte påregnes ikke, at gå ubetydelig tid, før den kan afsluttes, og idet der tillige henvises til artikel 6, stk. 1, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention..." Sagen var da også allerede berammet til hovedforhandling i 1996. Det er nævneværdigt, at sagen er fra tiden efter Bløder-sagen og verserede for selvsamme landsret. Bløder-sagen skabte antageligt, i hvert fald, på daværende tidspunkt, et eftermæle.

²⁴⁸ Jf. i det hele præmis 74.

6.1.1.4 Myndighedernes adfærd og Domstolens bedømmelse

Domstolens udtale:

As already indicated, the Court considers that the applicants contributed significantly to the length of the proceedings. It is also mindful of the fact that the proceedings in issue were not inquisitorial but were subject to the principle that it was for the parties to take the initiative with regard to their progress... Most of the period considered was spent on preparation of the case for trial (see paragraphs 20-37 above) and, as the proceedings went on, evidence was adduced and the plaintiffs' claims were reformulated... The Court recognises that in these circumstances, the competent authorities were faced with a difficult task in trying to accommodate the various interests of the applicants. However, these features did not dispense them from ensuring compliance with the requirement of reasonable time in Article 6 para. 1 (art. 6-1) of the Convention...”, jf. præmis 77. (mine fremhævelser)

Det, der er vigtigt at bemærke i Domstolens udtalelse, er henvisningen til forhandlingsmaksimen, jf. retsplejelovens § 338. Det forhold, at der i civile sager i Danmark eksisterer et princip, der hviler på den antagelse, at sagens parter, som kender sagen og ved, hvori deres uenighed består, selv bedst kan fremlægge de relevante oplysninger, fritager ikke de relevante myndigheder for at påse, at en sag afgøres inden en rimelig frist. Dette selvom, de relevante myndigheder havde en svær opgave i at tage hensyn til klagernes interesser. Der er tale om en henvisning til den ex officio anvendelse af konventionen, jf. diskussionen oven for i afsnit 2.4.2 samt til den positive handlepligt, der forudsætningsvis kan indfortolkes i EMRK artikel 6, stk. 1, jf. afsnit 2.4.1. Domstolens udtalte yderligere:

“The Court shares the Commission's opinion that what was at stake in the proceedings was of crucial importance for Mr A, Mr Eg, Mr C, Mr D, Mr E, Mr F and the son of Mr and Mrs G in view of the incurable disease from which they were suffering and their reduced life expectancy, as was sadly illustrated by the fact that Mr C, Mr F and the son of Mr and Mrs G died of AIDS before the case was set down for trial. Accordingly, in so far as concerns the first eight applicants, the competent administrative and judicial authorities were under a positive obligation under Article 6 para. 1 (art. 6-1) to act with the exceptional diligence required by the Court's case-law in disputes of this nature” (mine fremhævelser), jf. præmis 78.

Sagens karakter og sagens omstændigheder – HIV-smitte og dødsfald som følge af – gjorde, at de danske myndigheder havde en positiv forpligtelse til at udvise ekstraordinær omhu (”exceptional diligence”). De skærpede krav til myndighederne gennembrødte klagernes adfærd i sagen, også selv om klagerne bar en stor del af skylden for sagens forløb, jf. også præmis 81.²⁴⁹ Det er i øvrigt nævneværdigt, at:

“...also the defendant authorities had themselves either asked for or accepted the very large number of adjournments requested to the High Court... Only once, at the meeting on 11 November 1992, when the proceedings had lasted for almost three years, did they call for the proceedings to be accelerated... Despite this request, the defendant authorities themselves did not significantly change their pattern of prolonging the proceedings...” (mine fremhævelser), jf. præmis 79.

Domstolen kritiserede dermed Østre Landsrets procesledelse. Domstolen fandt det især kritisabelt, at Østre Landsret, på trods af sine muligheder for at styre processen, i blandt andet de forberedende møder, jf. retsplejelovens § 355, 1) ikke greb ind, da parterne eksempelvis brugte næsten to år på at diskuterede, hvem der skulle udnævnes som sagkyndige til den lægefaglige erklæring og 2) først berammende sagen til hovedforhandling i oktober-november 1994, selv om sagen var klar i marts 1994. Der

²⁴⁹ Se eksempelvis også *X mod Frankrig af 31. marts 1992* og *Valleé mod Frankrig af 26. april 1994*.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

var derved tale om en inaktiv periode på ca. ½ år. Til sammenligning, udtalte Domstolen: ”on 2 november 1995, the Supreme Court decided to hold trial in September 1996...”²⁵⁰. Dette er en kritik af tillige Højesterets berammelsesperiode, som var på ca. 1 år, og dermed en inaktiv periode på ca. 1 år. Det er vigtigt at bemærke, at Domstolens vurdering af kravet om rimelig frist i Blødersagen primært har omhandlet Østre Landsret, da ankesagen for Højesteret stadig verserede på tidspunktet for Domstolens afgørelse. Domstolens sidebemærkning om Højesterets berammelsesperiode kan derved have spillet en rolle, om end en mindre én, i Domstolens samlede bedømmelse af kravet om rimelig frist. Kjølbro²⁵¹ anfører, at i sager, hvor der klages over en endnu uafsluttet sagsbehandlingstid, slutter den relevante periode for Domstolens afgørelse i sagen. Domstolen er i denne forbindelse også kompetent til at vurdere den del af sagsbehandlingstiden, der forløber efter klagens indgivelse og ind til sagens afslutning eller til det tidspunkt, hvor Domstolens afgørelse i sagen foreligger. Dette er således tilfældet i denne sag med kritikken af berammelsestiden i Højesteret. Det følger da også af Domstolens praksis, at berammelsestider kan være problematiske i forhold til sagsbehandling inden en rimelig frist, da de kan bidrage til sagens samlede sagsbehandlingstid.²⁵²

De dissenterende dommere fandt dog, at der ikke forelå en krænkelse af kravet om rimelig frist, trods for myndighedernes positive forpligtelse til at udvise ekstraordinær omhu²⁵³. De dissenterende dommere fandt, at klagerne og disses advokater i al væsentlighed havde medvirket til sagens beklagelige forløb, og dermed kunne forsinkelsen af sagen ikke tilregnes de danske myndigheder. Der er tale om en svær hensynsafvejning; på den ene side klagerne og myndighedernes adfærd (i kombination eller hver for sig) og på den anden side ”what is at stake” for klagerne. Hensynsafvejningen kan forekomme at være svær, især når klagerne bærer en stor del af skylden for sagens forsinkelse, også henset til forhandlingsmaksimen. Hensynsafvejningen forekommer dog alligevel rimelig i en sag som den foreliggende, da klagerne har haft en væsentlig interesse i at få en afgørelse således, at de kunne komme ”videre” med deres liv, de tragiske omstændigheder til trods.

Domstolen fandt derfor, at der forelå en krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1, da de relevante myndigheder ikke havde handlet med ekstraordinær omhu. Der forelå derved en krænkelse af kravet om rimelig frist med en periode på 4 år, som den korteste, for én instans. Se figur 2 oven for.

Det er vigtigt at bemærke, at krænkelsen ikke forelå i forhold til alle klagerne. Der var ikke tale om en krænkelse i forhold til klagerne 8) Fru Feldskov og 9) Fru Lykkeskov Jacobsen, jf. præmis 81. Dette fordi, at disse klagere ikke fandtes at være ofre ”victims” som kræves efter EMRK artikel 34. Begrundelsen herfor må findes i, at på tidspunktet for sagens anlæg ved Østre Landsret i december 1987, og klagerne indtræden i sagen i marts 1990, var begge deres familiemedlemmer, henholdsvis mand og søn afgået ved døden. Se figur 1 oven for. Derfor forelå derfor ikke en positiv forpligtelse til at udvise ekstraordinær omhu over for disse to klagere.

²⁵⁰ Jf. i det hele præmis 80. Se Højesterets dom i *U.1996.1554H*.

²⁵¹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 558

²⁵² *Ibid.*, side 568. Se også afsnit 5.3, ad 4.

²⁵³ De dissenterende dommere brugte dog ikke begrebet ”exceptional diligence”, men ”special dilligence”. Det vides ikke om dette er udtryk for, at sagen, efter deres mening, ikke krævede ekstraordinær omhu, men kun særlig omhu eller om de har valgt en anden terminologi, og faktisk mener det samme. Se i øvrigt note 199.

6.1.2 Krav om erstatning for personskade i anledning af behandling på hospital

Det følger af Domstolens praksis, at sådanne tvister er underlagt særlige og skærpede krav. Det kræves af myndighederne, at de udviser særlig omhu ”special diligence” eller ”special expedition” ved deres behandling af sagen.²⁵⁴

Fælles er den også ofte forudgående administrative behandling ved Patientklagenævnet forinden sagsanlæg ved domstolene. Som omtalt i afsnit 5.2.1, medregnes denne forudgående sagsbehandling ikke i fastlæggelsen af den relevante periode, da det ikke efter dansk ret er et krav, at sagen bringes for Patientklagenævnet først, jf. blandt andet *Iversen mod Danmark af 28. september 2006*²⁵⁵, præmis 59, som behandles straks nedenfor.

Klageren havde haft problemer med sin kæbe, og havde kun mulighed for at åbne sin mund 5 millimeter. I april 1998 fik klageren en kæbeoperation, som implanterede Teflon i begge kæbepartier. Klageren kunne nu bedre åbne sin mund, selv om det kun var 20 millimeter. Hun havde en del komplikationer, og fik i 1990 fjernet Teflonen, da der også havde været en debat blandt læger omkring en potentiel fare ved brugen af Teflon. Som følge af, at hun stadig oplevede komplikationer, så som hovedpine og konstante smerter i kæbepartierne, efter operationen, klagede hun i 1992 til Sundhedsvæsenets Patientklagenævn med påstand om fejlbehandling og erstatning herfor. Hendes sag blev i forbindelse med sagsbehandlingen i klagenævnet forelagt for blandt andet Retslægerådet og Sundhedsstyrelsen, som gav deres anbefalinger, henholdsvis i marts 1993 og i november 1993. I februar 1994 meddelte klagenævnet, at de ikke kunne give klageren medhold i hendes klage. I marts 1994 blev der forelagt yderligere spørgsmål for Retslægerådet. I samme måned anlagde klageren sag mod Frederiksborg Amt, som ansvarlig for hospitalet, ved Retten Hillerød, med påstand om erstatning for blandt andet medicinske udgifter og tab af erhvervsevne. For sagens videre forløb henvises til **bilag 2**.²⁵⁶

Som det ses af bilag 2, varede sagen ca. 8 år og 8 måneder for to instanser. Flere forelæggelser for Retslægerådet og for Arbejdsskadestyrelsen var nødvendige. Domstolen fandt som følge heraf, at sagen til en vis grad var kompleks og tidskrævende, jf. præmis 69. Domstolen udtalte endvidere:

“Moreover, the Court recalls that the applicant's lawyer at no time objected to questions being put to either the Medico-Legal Council or to the National Board of Industrial Injuries, or in general to adjournments of the proceedings, on the contrary, the lawyer often requested the adjournments himself. More importantly, with reference to the examples provided by the Government, the Court agrees with their contention that the conduct of the applicant's counsel significantly contributed to the delay in the examination of the case. Thus, in the Court's view, the applicant and her counsel were responsible for prolonging the proceedings considerably” (mine fremhævelser), jf. præmis 70.

Klagerens advokats adfærd ansås således for overvejende at have medvirket til sagens forsinkelse. Som omtalt, sker der almindeligvis en identifikation mellem klageren og dennes repræsentanter, og dette var også tilfældet her, jf. ”...the applicant and her counsel were responsible for prolonging the proceedings considerably”. For så vidt angik byrettens adfærd sagde Domstolen følgende:

“Moreover, although it was not imputable to the City Court that before it the case was submitted twice to the Medico-Legal Council (from March 1994 until June 1994, and from June 1994 until September 1994) and twice to the National Board of Industrial Injuries (from May 1997 until March 1998 and, subsequent to the re-opening of the pre-trial proceedings, from June 1999 until January 2000), those authorities were public, and their involvement did prolong the

²⁵⁴ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 559 f.

²⁵⁵ Se *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*, også omhandlende patientskade, hvor fristen blev regnet fra sagens anlæg, da det ikke var en betingelse at udnytte klagemuligheden først, jf. præmis 77-78.

²⁵⁶ Klageren betegnes i tidslinjen som sgr., og Frederiksborg Amt som sgt.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

court proceedings by almost two years... Likewise, although it was not imputable to the High Court that during the proceedings before it, the case was submitted to the Medico-Legal Council twice (from January 2001 until March 2002 and from April 2002 until August 2002), the court proceedings were prolonged by at least one year and six months., (mine fremhævelser) jf. præmis 72-73.

I afsnit 5.3 er der redegjort for, at det kun er forsinkelser, som kan tilregnes staten, der kan medføre en krænkelse af kravet om rimelig frist. Dog har staten også ansvaret for offentlige myndigheder, som indirekte er involveret i sagen.²⁵⁷ Dette fremgår således også af ovenstående udtalelse fra Domstolen. Retslægerådets og Arbejdsskadestyrelsens inddragen i sagen medførte en forsinkelse af sagen i ca. 3 ½ år, og dette er staten ansvarlig for i kraft af disses myndigheders karakter som offentlige.

Som nævnt indledningsvist i dette afsnit, er patientskader en sagstype, som kræver udvisning af særlig omhu ("special diligence") fra myndighedernes side. Denne sag er ingen undtagelse, da klagerens fejlbehandling havde haft en skadelig virkning på patientens liv.²⁵⁸ Domstolen fandt, at der forelå krænkelse af kravet om rimelig frist med en henvisning til sagens omstændigheder og tidsmæssige udstrækning. Der kan således udpeges to hovedårsager til sagens udfald: 1) Statens ansvar for myndigheder indirekte involveret i sagen og 2) kravet om "special diligence". Som det var tilfældet i Bløder-sagen, gennembryder de skærpede krav til myndighedernes sagsbehandling klagerens adfærd, og der skal ikke meget til, før der statuere krænkelse, hvis der er forhold, der kan lægges myndighederne til last, jf. også afsnit 5.3, ad 5.

I *U2006.1120H (Boneloc-sagen)*, der omhandlede en patientskade efter en hofteoperation, fandt Højesteret, at der ikke forelå en krænkelse af kravet om rimelig frist, "...også selv om, sagen måtte kræve «special diligence»...".

A fik den 31. august 1994 indopereret en hofteprotese, der blev fastgjort med en nyudviklet cement, benævnt Boneloc-cement. I november 1994, fik han stærke smerter, og efter det viste sig, at protesen var løs, fik han den skiftet i december 1995. A brækkede en lårbensknogle i 1997, hvorefter han fik indopereret en metalskinne i låret. Metalskinnen knækkede i 1997, og han fik derfor indopereret to nye metalskinner. Lårbensknoglen viste sig dog ikke at være vokset sammen. I maj 1998, kom det frem, at Sundhedsstyrelsen havde tilsidesat sin tilsynspligt efter centralstyrelseslovens § 2, da den ikke havde reageret tilstrækkelig hurtigt, efter en overlæge i marts 1994 havde meddelt Sundhedsstyrelsen, at der var problemer med Boneloc-cementen. I september 1998 anmodede A's advokat sundhedsministeren om at erkende erstatningsansvar over for A på grund af sundhedsministerens manglende rettidige reaktion. Sundhedsministeren henviste A til anlægge sag ved domstolene, hvilket A gjorde i september 1999. Østre Landsret traf umiddelbart herefter beslutning om særskilt forhandling, jf. retsplejelovens § 253, stk. 1, af sundhedsministerens afvisningspåstande og frifindelsespåstand vedrørende A's tre påstande, henholdsvis 1) Anerkendelse af at være erstatningsansvar over for A som følge af anvendelsen af Boneloc-cementen, 2) Sundhedsministeren skulle betale godtgørelse for tort mv. efter erstatningsansvarslovens § 26 eller dennes analogi (påstand 3). For sagens videre forløb henvises til **bilag 3**.²⁵⁹

Som det fremgår af bilag 3, varede sagen i alt ca. 6 år og 4 måneder, regnet fra sagens anlæg i september 1999 og til Højesterets afgørelse i januar 2006.²⁶⁰ Højesterets begrundelse for, at EMRK artikel 6, stk. 1 ikke var krænket, var følgende:

²⁵⁷ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 565. Se også *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, hvor Arbejdsskadestyrelsens sagsbehandlingstid var en medvirkende årsag til statuering af krænkelsen.

²⁵⁸ Se præmis 74.

²⁵⁹ A betegnes i tidslinjen som sgr., og sundhedsministeriet som sgt.

²⁶⁰ A havde dog gjort gældende, at fristen skulle regnes fra september 1998 fra fremsættelsen af kravet over for sundhedsministeren. Højesteret tillagde ikke tiden forud for sagsanlægget betydning, da A havde

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

”...For så vidt angår tidsforløbet fra sagsanlægget den 24. september 1999 til Højesterets dom af dags dato, i alt ca. 6 år og 4 måneder, lægger Højesteret vægt på, at sagen har været behandlet i 4 instanser. Sagen er af en ikke ubetydelig kompleksitet, og der har under forløbet været udarbejdet et meget stort antal processkrifter og bevisbegæring m.v., ligesom der er foretaget en række undersøgelser og indhentet et omfattende materiale. Når bortses fra berammelsestiden i Højesteret på ca. 9 måneder, har der ikke været væsentlige »døde perioder«, og denne berammelsestid må vurderes i lyset af den helhedsvurdering af forløbet, der skal foretages. Efter en sådan helhedsvurdering finder Højesteret - også selv om sagen måtte kræve »special diligence« - ikke grundlag for at fastslå, at der er sket en krænkelse af artikel 6.” (mine fremhævelser)

Højesterets dom adskiller sig fra de danske klagesager²⁶¹, der er behandlet i denne fremstilling, da kravet om udvisning af særlig omhu (”special diligence”), i denne sag, har været uden betydning. Højesteret har, som det ses, lagt vægt på kompleksiteten, det store antal processkrifter og bevisbegæring, samt at sagen har været behandlet i fire instanser.

Resultatet kan umiddelbart synes forkert, selv om nationale domstole er overladt en vis skønsmargin ved vurderingen af om sagsbehandlingstiden har været strid med kravet om rimelig frist. Dog skal nationale domstole anvende de standarder, der følger af Domstolens praksis ved vurderingen af sagsbehandlingstiden jf. også afsnit 2.3.2.

Som det fremgår af afsnit 5.3, ad 2, er det karakteristisk for Domstolens praksis, at der skal forholdsvis meget til, før Domstolen anerkender, at en sag er kompleks, og selv når det anerkendes, kan sagens kompleksitet i almindelighed ikke i sig selv retfærdiggøre en meget lang sagsbehandlingstid.²⁶² Som nævnt kan en sag være henholdsvis juridisk, faktisk eller processuel kompleks. Man kan næppe sige, at sagen var medicinsk kompleks, som det eksempelvis var tilfældet oven for i *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*, da det hele tiden har været bevist, at Boneloc-cementen har været årsagen til A's personskade efter operationen. Sagen var heller ikke juridisk kompleks i den forstand, at der forelå tvivl om, hvorvidt der har været et ansvarsgrundlag for Sundhedsstyrelsen i forbindelse med tilsidesættelsen af tilsynspligten, da dette på intet tidspunkt har været bestridt under sagen. Sagens omstridte forhold vedrørte primært, hvorvidt Sundhedsstyrelsen forinden A's operation havde viden, om Boneloc-cementens bivirkninger, og om Sundhedsstyrelsens ved tilsidesættelse af sin tilsynspligt havde krænket A's selv- og æresførelse således, at A af denne grund kunne være berettiget til en tortgodtgørelse efter erstatningsansvarslovens § 26 eller dennes analogi. Sagen kan formentlig siges at have været kompleks som følge af tvisten om tilladelse til vidneførsel, hvoraf der medgik ca. 10 måneder til afklaring heraf ved Østre Landsret. Ved Højesteret medgik der ca. 8 ½ måned til fremsættelsen af begæring af afhøring af 12 vidner og til afhøringen af disse over tre dage. Det vil sige, at der i alt er medgået 1 ½ år til afklaring af tvist om vidneførsel og til afhøringen af disse. En parts udnyttelse af retsmidler i en civil sag har, som nævnt, indflydelse på sagsbehandlingstiden og de heraf følgende forsinkelser, kan hverken tilregnes klageren

mulighed for at udtage stævning forinden denne anmodning. Det er således ikke en betingelse efter dansk ret først at fremsætte et krav over for et ministerium, hvis man ønsker denne gjort erstatningsansvarlig for en styrelses manglende tilsynspligt. Se tillige oven for afsnit 5.1.1.

²⁶¹ Se A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996, *Iversen mod Danmark af 28. december 2006* og *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, hvor kravet om henholdsvis ”exceptional diligence” og ”special diligence” var afgørende for EMDs statuering af krænkelse.

²⁶² Jf. også Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 562. Se tillige A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996, *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000* og *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

eller staten, og indgår selv sagt i vurderingen af den samlede sagsbehandlingstid.²⁶³ Dette er dermed ikke et forhold, der kan tilskrives A's adfærd. Sagen kan dog også siges at have været kompleks som følge af tvisten om særskilt forhandling af sundhedsministeriets afvisnings- og frifindelsespåstande, hvilket tog ca. 2 ½ år at få afklaret, dog brugte A's advokat 3 måneder på besvarelse af svarskrift. I *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. maj 2000*, præmis 24, blev det ikke lagt klageren til last, at han modsatte sig, at et spørgsmål om ansvarsgrundlag blev udskilt til særskilt behandling. Det kan derfor heller ikke lægges A til at last at have modsat sig sundhedsministeriets afvisnings- og frifindelsespåstande. Dette er heller ikke et forhold, der kan tilskrives A, og det retfærdiggør derved ikke sagsbehandlingstidens samlede længde.

Højesteret fremhæver i sine præmisser, at der under sagen ikke har været væsentlige "døde perioder" ud over berammelsestiden på ca. 9 måneder i Højesteret. Det fremgår dog af den supplerende sagsfremstilling i sagen, at for Østre Landsret var der indledningsvist en berammelsestid på ca. 6 måneder for tvisten om den særskilte forhandling af sundhedsministeriets afvisnings- og frifindelsespåstande. Da A ankede Østre Landsrets afgørelse om afvisning af alle tre påstande, var berammelsestiden i Højesteret ca. 2 måneder. Efter Højesterets afgørelse om ophævelse af Østre Landsrets afvisningspåstand for så vidt angik påstand 3, var berammelsestiden herefter i Landsretten 2 ½ måned. Det vil sige, at der i alt er medgået ca. 1 ½ år til berammelse. Lange berammelsestider kan rejse spørgsmål i forhold til retten til få sin afgjort sag afgjort inden en rimelig frist, men skal dog ses i lyset af den samlede sagsbehandlingstid.²⁶⁴ Lange berammelsestider kan således bidrage til den samlede sagsbehandlingstid, hvilket også har været tilfældet her.

Kjølbro²⁶⁵ har fremhævet, at hvis klagerens forhold i nogen grad har forsinket processen, men der samtidig er forhold, der kan lægges myndighederne til last, synes der at være en tendens til at se bort fra klagerens forhold.²⁶⁶ Denne tendens ses ikke af Højesterets dom, selv om disse forhold også gør sig gældende i denne sag.²⁶⁷ Endvidere statuerede Domstolen i *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*²⁶⁸ og *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, en krænkelse af kravet om rimelig frist, selv om klagerne havde medvirket til forsinkelserne. Årsagen hertil, var som allerede omtalt, at der var tale om sager, hvor der var krav om udvisning af særlig omhu fra myndighedernes side og tillige grundlag for kritik af myndighederne selv. Denne sag omhandler en patientskade, og det fremgår af Domstolens praksis, at sådanne sager er underlagt "special diligence".²⁶⁹ Set i lyset af ovenstående, og især henset til kravet om "special diligence" og Domstolens "case-law", kan der med forsigtighed argumenteres for, at Højesteret formentligt skuldet have nået frem til et andet resultat.

²⁶³ Peer Lorenzen m.fl., "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer", side 479, Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 564 og Pieter Van Dijk m.fl., "Theory and Practice of the European Convention on Human Rights" side 607.

²⁶⁴ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 568.

²⁶⁵ Ibid., side 564.

²⁶⁶ Se også afsnit 5.3, ad 3

²⁶⁷ Dette kan formodentlig i sig selv være problematisk i forhold til overholdelse af konventionen, da Danmark, som behandlet i afsnit 2.2 og 2.3.1, skal overholde konventionen og den til enhver tid følgende praksis ("case-law").

²⁶⁸ Bemærk dog, at denne afgørelse er fra tiden efter Højesterets dom i januar 2006.

²⁶⁹ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 560.

6.1.3 Sammenfatning

Der er i dette afsnit dybdegående blev behandlet erstatningssager i forbindelse med henholdsvis uhelbredeligt syge personers erstatningssøgsmål samt personskader i anledning af behandling på hospital. I 1996 blev Danmark for første gang dømt for krænkelse af rimelig-frist i forbindelse med ”Bløder-sagen”, dog med dissens. Domstolen fandt, at de danske myndigheder ikke havde udvist særligt omhu (”exceptional diligence”), som det var krævet af dem henset til sagens karakter og betydning for de involverede i sagen. Krænkelsen blev statueret, selv om sagen var kompliceret og klagerne i betydeligt omfang havde medvirket til sagens forsinkelse. Der havde dog i sagen været nogle inaktive perioder i både 1. instansen og ankeinstansen, hvilket både bidrog til den samlede sagsbehandlingstid og var en medvirkende årsag til krænkelsen. ”Bløder-sagen” er også et eksempel på konventionens krav om, at man skal være offer (”victim”) for at hævde, at kravet om sagsbehandling inden en rimelig frist er krænket. Det var således ikke alle klagere, der fik medhold i krænkelsen, da to klagere ikke kunne anses for at være ”ofre” i konventionens forstand.

I *Iversen mod Danmark af 28. september 2006* statuerede Domstolen også en krænkelse, selv om klageren også her havde medvirket til sagens forsinkelse ved en identifikation med dennes advokat. Dette var desuden fordi, at sagen, som følge af dens karakter krævede udvisning af særligt omhu fra myndighedernes side, i dette tilfælde en grad lavere end ovenstående (”special diligence”). I *U2006.1120H* blev der ikke lagt vægt på kravet om ”special diligence”, selv om sagen efter dens karakter i Domstolens praksis, er underlagt et sådant krav. Der er herved argumenteret for, med forsigtighed, at Højesterets resultat blandt flere momenter ikke forekommer rigtigt, og at der således i stedet burde have været statueret en krænkelse, især henset til sagens karakter og de ”døde perioder”, der har været i sagen som følge af berammelsestiderne. Det er bemærket, at en manglende overholdelse af Domstolens ”case-law” kan medføre en krænkelse af konventionen, herunder i dette tilfælde EMRK artikel 6, stk. 1.

Det er kun forsinkelser, som kan tilregnes staten, der kan medføre en krænkelse af kravet om rimelig frist. Dog har staten også ansvaret for offentlige myndigheder, som indirekte er involveret i sagen. Fælles for begge sagskategorier har også været forelæggelser for Retslægerådet og/eller Arbejdsskadestyrelsen. Sådanne forelæggelser har i de behandlede sager i dette afsnit bidraget til sagsbehandlingstidens samlede længde, og dette var medvirkende til en statuering af en krænkelse, selv om forsinkelserne ikke kunne tilregnes staten.

6.2 ”Rimelig frist” i ægtefælleskifte

Forinden kravet om rimelig frist i ægtefælleskifter behandles nærmere, følger der først en kort gennemgang af sagsgangen og reglerne herfor i et ægtefælleskifte. Det bemærkes, at de afgørelser, som behandles i dette afsnit, bygger på den gamle lov om skifte af fællesbo²⁷⁰, og at gennemgangen neden for af denne grund primært omhandler denne.

Formuefællesskabet mellem ægtefæller viser sig tydeligst ved ægteskabets ophør, og formuefællesskabets midler skal derved skiftes.²⁷¹ Ægtefælleskiftelovgivningen bygger på den antagelse, at ægtefællerne selv skal foretage delingen af fællesboet, og at det offentlige derved som udgangspunkt ikke skal blande sig.²⁷² Kan ægtefællerne i privat regi ikke blive enige om en bodeling, kan enhver af dem anmode om at lade fællesboet undergå en offentlig skiftebehandling.²⁷³ Et offentligt skifte forestås af skifteretten. Efter de gamle regler blev der ved skifteretten antaget en ekstern medhjælp, typisk en advokat, til varetagelse af skiftebehandlingen.²⁷⁴ Skiftet indledes med, at skifteretten indkalder ægtefællerne til et indledende møde på baggrund af begæringen.²⁷⁵ Ægtefællerne er ikke forpligtet til at give møde, hvilket betyder, at en fremdrift i sagen på dette stadie forudsætter en frivillig medvirken fra parterne. Som det kendes fra den civile retspleje, følger sagens oplysning i vid udstrækning parterne, dog kan skifteretten pålægge ægtefællerne at give møde og i øvrigt medvirke til sagens oplysning.²⁷⁶ På skiftets indledende stadie registrerer og vurderer skifteretten de aktiver, der hører til hver af ægtefælles bodel, jf. den daværende lovs § 65. Skifteretten har derved et grundlag for den videre behandling frem mod et forlig eller en boopgørelse.²⁷⁷

Som nævnt i afsnit 6.1.1, begynder fristen for sager om ægtefælleskifte at løbe på det tidspunkt, hvor fællesboet bliver taget under offentlig skiftebehandling. Et offentligt skifte er sluttet, når der foreligger en upåankelig boopgørelse²⁷⁸, og denne frist vil almindeligvis være overensstemmende med fristberegningens afslutning i henhold til EMRK artikel 6, stk. 1, jf. eksempelvis *U2010.1008V*. Længden af perioden mellem disse to frister kan være forskellig fra skifte til skifte, afhængigt af blandt andet hvilke stridspunkter mv., der er mellem parterne, eksempelvis uenighed om værdiansættelse af boets faste ejendomme og uenighed om boopgørelse. Et skifte af et fællesbo kan være af en sådan varighed, at det bliver problematisk i forhold til sagsbehandlingen inden en

²⁷⁰ Lovbekendtgørelse nr. 725/1986 om fællesboskifte. Den nye ægtefællesskiftelov, lov nr. 594 af 14. juni 2011, der trådte i kraft, den 1. marts 2012. Loven erstattede og ophævede de gældende regler i lovbekendtgørelse nr. 725/1986 om fællesboskifte, jf. den nye lovs § 86. Loven, der på bygger på Ægtefælleskiftesudvalgets betænkning nr. 1518/2011 om ægtefælleskifte mv., har som formål at forbedre tilbuddet til ægtefæller, der har behov for det offentlige bistand til deling af deres fællesbo efter en separation eller skilsmisse. Tidligere var det ikke muligt at skifte et fællesbo, hvor begge ægtefællers bodele var negative, men dette er en nydannelse i den nye lov, ligesom det nu er muligt kun at skifte en del af et bo, jf. Ketilbjørn Hertz, ”Ny lov om ægtefælleskifte”, *Juristen* nr. 1, februar 2012, side 41 ff.

²⁷¹ Ingrid Lund-Andersen og Irene Nørgaard, ”Familieret”, side 253.

²⁷² Betænkning nr. 1518/2010 om ægtefællesskifte mv., side 28.

²⁷³ Den nu ophævede lovbekendtgørelse nr. 725/1986 om fællesboskifte, kaptiel VI. Se § 64.

²⁷⁴ Betænkning nr. 1518/2010 om ægtefællesskifte mv., side 29 Efter den nye lov om ægtefællesskifte, udpeges der nu en autoriseret bobehandler, som det kendes fra offentlige skifter af dødsboer.

²⁷⁵ Dette er ikke ændret ved den nye lov, jf. lov nr. 594 af 14. juni 2011 om ægtefælleskifte mv. Se lovens kapitel 2.

²⁷⁶ Betænkning nr. 1518/2010 om ægtefællesskifte mv., side 29.

²⁷⁷ Ingrid Lund-Andersen og Irene Nørgaard, ”Familieret”, side 258.

²⁷⁸ Ingrid Lund-Andersen og Irene Nørgaard, ”Familieret”, side 255 og Betænkning nr. 1518/2010 om ægtefællesskifte mv., side 29.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

rimelig frist. Så vidt ses, har der i skrivende stund været tre sager om ægtefælleskifte, hvor krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1, har været påberåbt. En af sagerne har været påklaget til Domstolen, men inden EMD nåede at realitetsbehandle klagen²⁷⁹, var der indgået et forlig mellem klageren og den danske stat, jf. *Normann mod Danmark af 20. december 2001*. Behandlingen af denne afgørelse sker derfor alene ud fra en formodning om, hvad Domstolen i en realitetsbehandling ville nå frem til.²⁸⁰

Klageren blev ved dom i 1991 skilt fra sin mand M.N. Der var ikke i dommen taget stilling til fordelingen af deres faste ejendomme i Danmark og Spanien. Ægtefællernes advokater havde forinden dommen indledt forhandlinger om spørgsmålet. Da ægtefællerne ikke kunne nå til enighed herom, begærede de fællesboet taget under offentlig skiftebehandling. Skifteretten besluttede sig for at udsætte sagen med ønsket om, at parterne kunne indgå et udenretligt forlig. Da det ikke lykkedes, blev fællesboet taget under offentlig skiftebehandling i august 1992. For sagens videre forløb henvises til **bilag 4**.

Ægtefælleskiftet havde en varighed på ca. 7 år og 3 måneder, indtil der blev indgået forlig mellem ægtefællerne. Skal den oven nævnte tommelfingerregel om ca. 1 år pr. instans følges, volder skiftets længde allerede vanskeligheder i forhold til kravet om rimelig frist, og der ville kunne statueres en krænkelse. Sagens konkrete omstændigheder vil dog være genstand for en nærmere analyse.

Som det første skal det bemærkes, at sagen i kraft af sin karakter, vil være underlagt kravet om ”special diligence”. Det skal ses i lyset af de konsekvenser en for lang sagsbehandlingstid kan have for personer, som undergå store forandringer i deres liv som følge af ændringen af deres civile status, herunder retten til respekten for familieliv.²⁸¹

Der flere forhold, som gør sig gældende. I afsnit 5.3, ad 3, fremgår det, at der sker en identifikation mellem klageren og dennes advokat, når det vurderes hvilken andel, klagerens adfærd har haft i forsinkelsen af sagen. Spørgsmålet er, om der tillige kan ske en identifikation mellem modparter i en sag. Her tænkes især på, M.N. fire gange under sagen skiftede advokat, hvilket medvirkede til, at flere forbedrende møder blev udsat. Der må dog antages ikke at ske en identifikation mellem klageren og hendes mand M.N., da klageren ikke selv har medvirket til denne forsinkelse. Det fremgår da heller ikke af den juridiske litteratur på området, at der sker en identifikation mellem modparter i en sag, men at det kun er klagerens egen adfærd, der lægges vedkommende til last. Domstolene har derimod en selvstændig pligt til at disciplinere eller gribe ind over for parter, der forhaler sagen og bevirker forsinkelser. Undlader staten dette, vil det kunne indebære, at staten holdes ansvarlig for sådanne forsinkelser.²⁸² Skifteretten havde således på intet tidspunkt under sagen modsat sig M.N.’s begæringer om udsættelser.

²⁷⁹ Sagen blev af EMD erklæret ”admissible” i december 2001, jf. *Normann mod Danmark af 14. december 2001*.

²⁸⁰ Det skal dog bemærkes, at skifteretten ved afgørelse af 19. november 1999 anerkendte, at længden af sagsbehandlingstiden ikke havde opfyldt kravet om rimelig-frist i henhold til EMRK, artikel 6, stk. 1, og fritog parterne for at betale samtlige skifteomkostninger og udgifter til de beskikkede advokater. Klageren hævdede dog stadig at være offer i henhold til EMRK artikel 34, og dette gav Domstolen hende medhold i, henset til blandt andet, at klageren under sagen havde haft fri proces og derfor af den grund allerede var fritaget for at betale omkostninger til advokaten. På denne baggrund blev klagen erklæret ”admissible”.

²⁸¹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 559. Se endvidere afsnit 5.3, ad 1.

²⁸² *Ibid.*, side 564.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Yderligere findes der, som noget ekstraordinært i denne sag, ikke at være forhold, der lægges klageren til last.²⁸³ Det fremgår af bilag 4, at klageren ikke på noget tidspunkt under sagen har bedt om udsættelser eller på anden vis medvirket til sagens forsinkelse. Klagerens advokat bad flere gange under sagen skifteretten om at fremskynde deres arbejde i forbindelse med salget af de faste ejendomme, og de fleste af de møder, der blev afholdt, var på klagerens advokats initiativ. Ydermere klagede klagerens advokat, i oktober 1996, til skifteretten og medhjælperen over sagsbehandlingstiden. Klageren og dennes advokat har således gjort alle nødvendige bestræbelser på at medvirke aktivt til sagens oplysning, som det kræves af parterne i ægtefælleskifte, jf. bemærkninger herom indledningsvist i dette afsnit.

Udsættelserne i sagen skyldtes skifterettens beslutninger om udsættelser og, som allerede nævnt, klagerens mands M.N, og disse udsættelser har angiveligt også medført inaktive perioder. Dette må i al fald antages at være tilfældet fra maj 1995 til juni 1996, hvor sagen blev forsinket som følge af udsættelser fra skifteretten og fra M.N. Den første udpegede medhjælper døde under sagen, og dette medførte et af de aflyste møder. Dette var ikke noget, der kan lægges hverken skifteretten eller klageren til last, da dette må være force majeure.²⁸⁴ Endvidere, da spørgsmålet om den faste ejendom i Danmark endelig blev mundtligt forhandlet i maj 1997, blev parterne informeret om, at skifterettens afgørelse herpå ville blive offentliggjort i juli 1997. I august 1997 meddelte skifteretten dog, at afgørelsen var forsinket. Skifteretten offentliggjorde deres afgørelse i januar 1998, hvilket også har været en årsag til sagens forsinkelse. Det fremgår af Domstolen praksis, hvis tiden fra domsforhandling til domsafsigelse er lang, vil dette kunne statuere krænkelse, jf. *Zana mod Tyrkiet af 25. november 1997*, præmis 80, hvor det tog 9 måneder at afsige dom.²⁸⁵

Sagen må derudover antages at have været en smule kompliceret som følge af problemer med vurderingen af den faste ejendom i Spanien, og om denne ejendom i det hele taget var solvent. Dette må dog stå over for det forhold, at klageren har medvirket aktivt til, at skifteretten har haft så mange informationer som muligt om de faste ejendomme.

På baggrund af ovenstående, kan der derfor antages, at Domstolen i deres rimelighedsvurdering, ville være nået frem til en krænkelse af kravet om rimelig frist, når henses til, at skifteretten har ansvaret for en stor del af forsinkelserne i sagen samt, at sagen i kraft af dens karakter er underlagt kravet om ”special diligence”. Til støtte herfor kan yderligere nævnes *Monnet mod Frankrig af 27. oktober 1993*, også vedrørende en ægteskabssag. Her blev der accepteret en samlet sagsbehandlingstid på mere end 7 år for tre instanser, da parterne i væsentlig grad havde forhalet processen. Klageren i denne sag havde således ikke medvirket til sagens forsinkelse, og dette taler også for en krænkelse.

Østre Landsret henholdsvis Vestre Landsret har endvidere i *TFA2011.360Ø* og *U2010.1008V*²⁸⁶, også vedrørende ægtefælleskifter, statueret

²⁸³ Klageren skiftede dog også advokat under sagen, men det ses ikke at have medvirket til sagsbehandlingstidens forsinkelse.

²⁸⁴ I *Freimanis og Lidums mod Letland af 9. februar 2006*, præmis 124, fandt Domstolen at det var force majeure, at klageren blev syg under sagen. Dette forhold kunne hverken lægges klager eller myndighederne til last, jf. Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 564.

²⁸⁵ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 569

²⁸⁶ Landsretten fandt ikke, at der ved den lange sagsbehandlingstid tillige var sket en krænkelse af EMRK artikel 8 om retten til respekt for familieliv og privat og ej heller af tillægsprotokollens artikel 1, dog unden nærmere at angive begrundelsen herfor. Som nævnt i note 200, kan den en lang sagsbehandlingstid efter omstændighederne også medføre krænkelse af konventionens artikel 8, jf. *Mikulic mod Kroatien af*

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

krænkelser af kravet om rimelig frist. I *TFA2011.360Ø* varede sagsbehandlingen i ca. 8 år. Det ses ikke umiddelbart af landsrettens præmisser, hvad der er blevet lagt vægt på ved statueringen af krænkelser, så der er antagelig blevet foretaget en helhedsbedømmelse af sagsbehandlingstiden. Det kan dog nævnes, at der havde været forgæves forligshandlinger i en årrække, hvilket i væsentlig grad har medvirket til sagsbehandlingstidens længde. En domstols bestræbelser på at finde en forligsmæssig løsning mellem sagens parter kan begrunde en vis forsinkelse, men retten vil være nødt til at skære igennem, hvis parterne ikke kan enes om et forlig.²⁸⁷ Det vides ikke om landsretten har lagt vægt på dette i statueringen af krænkelser, men forligshandlinger varede alligevel fra 2002-2008, inden boopgørelsen i november 2008 blev domsforhandlet.

I *U2010.1008V* varede sagsbehandlingstiden i ca. 7 år, hvor stridspunkterne primært omhandlede værdiansættelse og udlæg af en fast ejendom.

I januar 2002 blev H og M separeret ved bevilling. I december 2002 blev fællesboet taget under offentlig skiftebegæring på grundlag af en begæring herom i november 2002 fra den beskikkede advokat Hanne Aagaard, på vegne af H. I skifteretsmødet, blev der endvidere antaget en medhjælper for skifteretten. I samme møde, erklærede parterne samstemmende, at de grundlæggende var uenige om omkring vurderingen af ejendommen samt spørgsmålet om, hvilke istandsættelsesudgifter, der skulle tages hensyn til ved vurderingen af ejendommen. I skifteretsmødet blev der blandt andet fastsat frist for afgivelse af processkrifter. I et efterfølgende skifteretsmøde i juni 2003, blev sagen udsat med henblik på parternes drøftelse om et forligsforslag. På skifterettens foranledning blev der i november 2003 afholdt et møde, hvor sagen blev udsat i afventningen på igen parternes drøftelse af et forligsforslag mv.

Forlig kunne ikke opnås, og efter parternes afgivelse af processkrifter, afsagde skifteretten i juni 2004 kendelse vedrørende spørgsmålet om vurderingen af fællesboets faste ejendom, tilhørende M's bodel. H påkærede skifterettens kendelse til Vestre Landsret. M påstod skifterettens afgørelse stadfæstet og med yderligere påstand om, at supplerende udtalelse omkring værdien af ejendommen, skulle udgå. Ved kendelse i juli 2004 stadfæstede landsretten skifterettens kendelse.

Der blev herefter på ny i oktober 2004 afholdt skifteretsmøde i fællesboet. På mødet blev der herefter H's begæring aftalt, at skifteretten skulle tage kontakt til en ejendomsmægler med henblik på en nyvurdering af ejendommen. I mødet blev der endvidere afklaret en række andre tvistepunkter, og medhjælperen påbegyndte udkast til endelig boopgørelse. Skifteretten afsagde i november 2004 kendelse vedrørende spørgsmålet om den supplerende udtalelse af værdien, hvor skifteretten bestemte, at den supplerende udtalelse om værdien af ejendommen på udlægstidspunktet skulle indhentes hos Nybolig i Brødstrup. Skifteretten traf herefter i december 2004 henvendelse til Nybolig, som i december 2004 kom med en udtalelse af ejendommens værdi.

I februar og marts 2005 skrev M's advokat pr. brev til skifteretten omkring dennes uenighed omkring udtalelse fra Nybolig omkring ejendommens værdi. Sagens fortsatte forløb blev drøftet ved telefonmøde i skifteretten i august 2005 på grundlag af et udkast til boopgørelse fra maj 2005. I telefonmødet besluttedes at udskille en række spørgsmål, hvor enighed ikke kunne opnås samt frister for indgivelse af processkrifter. Der blev berammet delforhandling til foretagelse i november 2005. I august 2005 ønskede M at skifte advokat.

Der var i marts 2006 domsforhandling omkring stridsspørgsmålene, og der blev foretaget afhjæmning af Nyboligs erklæring fra december 2004, og skifteretten afsagde sin dom i april 2006.

Da der stadig ikke kunne opnås enighed omkring udlægstidspunktet og værdi for boets faste ejendom, besluttede skifteretten ved et møde i november 2007 at udskille spørgsmålet til særskilt forhandling.

7. februar 2002 vedrørende en faderskabssag, der varede ca. 5 år. Det fremgår af *U2010.1008V*, at M's ældste datter under sagens behandling kom på døgninstitution, som følge af, at M ikke havde overskud til at tage sig af hende på baggrund af sagen. Landsretten fandt, dette ikke indebar en krænkelser af retten for respekt for familieliv. I *Valentin mod Danmark af 26. juni 2006*, fandt Domstolen, at en konkurs' sagsbehandlingstid på ca. 17 år, tillige indebærer en krænkelser af tillægsprotokollens artikel 1.

²⁸⁷ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere", side 566.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

I februar 2008 traf skifteretten blandt afgørelse om, at den faste ejendom skulle anses for udlagt til M pr. december 2004.. Skifteretten afsagde herefter dom i 1. instans i februar 2009 og fastslog, at der forelå en krænkelse af sagsbehandlingstidens længde.

Vestre Landsret traf herefter endelig dom i sagen i december 2009 og fandt også, at der var sket en krænkelse af EMRK artikel 6, stk. 1.

Vestre Landsret udtalte:

”...Efter på den ene side sagens karakter og begrænsede omfang, og på den anden side den samlede sagsbehandlingstid, og i øvrigt de af grunde, der er anført af skifteretten, kan landsretten tiltræde, at der herved er sket en krænkelse af parternes rettigheder efter menneskerettighedskonventionens artikel 6, stk. 1, om retten til en offentlig rettergang inden en rimelig frist...” (mine fremhævelser)

Der er flere forhold, der har statueret krænkelse. Som det første må ”sagens karakter” være en henvisning til kravet om udvisning af særlig omhu fra myndighedernes side (”special diligence”). Som det andet må sagens begrænsede omfang være en henvisning til, at sagen ikke har været særlig kompliceret, og sagen derved har krævet en hurtigere behandling end sket.²⁸⁸ Dette er således to forhold, der negativt virker som faktorer for den samlede sagsbehandlingstid på i alt ca. 7 år. Landsretten henviser endvidere til de grunde, der er anført af skifteretten:

”...Når imidlertid henses til bobehandlingens samlede langvarige forløb, til den omstændighed, at der allerede kortere tid efter ejendomsmægler Gunnar Lindskovs supplerende udtalelse om ejendommens værdi af 30. december 2004 fra M’side blev rejst kritik af denne, og at spørgsmålet først blev hovedforhandlet ultimo 2007, samt til at bobehandlingen har været stillet i bero en del af 2007 under et af M iværksat kæremål, har det ikke i fornødent omfang fra skifterettens side været sikret, at fællesboet blev afsluttet inden en rimelig frist i overensstemmelse med art. 6, stk. 1.” (mine fremhævelser)

Skifteretten kritiserer således sig selv for, på et sent tidspunkt, at have udskilt en særskilt behandling af stridspunktet om ejendommens værdi. Sagen kunne antagelig have været afsluttet på et tidligere tidspunkt. Skifteretten henviser i øvrigt også til, at bobehandlingen har haft en ”død periode” på grund af et kæremål, hvilket der også er blevet lagt vægt på. Det følger af Domstolens praksis, at en parts udnyttelse af nationale retsmidler, det vil sige eksempelvis appel- eller kæremuligheder, ikke kan lægges staten til last, og må derfor indgå i vurderingen af sagsbehandlingstiden. En part må acceptere de uundgåelige forsinkelser, der medfølger.²⁸⁹ Selv om skifteretten har fundet, at berostillelsen af sagen i 2007, kan tilregnes denne, er dette dog ikke tilfældet efter Domstolens praksis.

6.2.1 Sammenfatning

I ægtefælleskifter kan parternes uenighed om forskellige stridspunkter være medvirkende til sagens forsinkelse, herunder manglende forligsvilje, men andre forhold gør sig tillige gældende. Sager om ægtefælleskifte er underlagt kravet om ”special diligence” i henhold til Domstolens praksis. I forhold til familieretlige sager skal

²⁸⁸ Denne afgørelse fra de danske domstole i forbindelse med vurdering af, om der har foreligget en krænkelse af kravet om rimelig frist i civile sager, ses umiddelbart at være den første, der er nævner, at sagen ikke har været kompleks. De øvrige nationale afgørelser i denne fremstilling, har i stort set alle tilfælde, retfærdiggjort sagsbehandlingstidens længde med sagens kompleksitet.

²⁸⁹ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 479, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 564 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 607.

”special diligence” især ses i lyset af EMRK artikel 8 om retten til respekt for familieliv og privatliv. Dette er også antaget at være tilfældet i *Normann mod Danmark af 14. december 2001*, hvor der blev indgået forlig inden Domstolen nåede at realitetsbehandle sagen. Det var ekstraordinært i denne sag, at der umiddelbart ikke var nogle forsinkelser eller forhold, der kunne tilregnes klageren i sagen. Klageren havde således medvirket til sagens oplysning, som denne sagstype foreskriver. Det var således næsten udelukkende kun klagerens tidligere ægtefælle, der havde bidraget til sagens forsinkelse, navnlig på grund af dennes hyppige skift af advokater. En krænkelse kan således nemt statueres, hvis sagen som følge af dens karakter er underlagt ”special diligence”, og at der ikke er forsinkelser, som kan bebrejdes klageren. I de to danske afgørelser, der også er behandlet i dette afsnit, fandt landsretterne tillige, at sagsbehandlingstiderne havde været for langvarige. I eksempelvis *U2010.1008V*, blev der blandt andet lagt, at sagen var af begrænset omfang, det vil sige ikke var kompleks, samt at skifteretten på et tidligere tidspunkt end hvad tilfældet var, skulle have udskilt et spørgsmål til særskilt behandling. Skifteretten kunne derfor i betydelig grad tilregnes sagens forsinkelse.

6.3 ”Rimelig frist” i konkursbehandling

Er en skyldner²⁹⁰ blevet erklæret konkurs, indledes der en konkursbehandling med henblik på at afvikle skyldnerens virksomhed med bedst muligt resultat for boets interessenter (konkurskreditorerne).²⁹¹ De konkursprocessuelle regler træder herefter i kraft, jf. konkurslovens kapitel 12-18. For skyldneren har konkursen den virkning, at denne blandt andet mister retten til at overdrage sine ejendele, modtage betaling og andre ydelser mv., jf. konkurslovens § 29. Skyldnerens stilling i en konkursbehandling kan dermed ikke sammenlignes med parter stilling i en civil sag, da skyldneren i en konkurs har fået frataget sin rådighed, mens parter i civil retssag hele tiden har rådigheden – vel at mærke over sagens genstand. Dog følger det af konkurslovens § 100, at skyldneren skal meddele skifteretten og bostyret alle fornødne oplysninger til behandling af boet.

Efter konkursdekretet er afsagt, udpeger skifteretten en eller flere kuratorer efter at have rådført sig med de fordringshavere, der er til stede, jf. konkurslovens § 107, stk. 1, 1. pkt.²⁹² Kurators hovedopgave fremgår af konkurslovens § 110²⁹³, stk. 1., 1. pkt., som tillige er formålsbestemmelsen for et konkursbo. Efter denne bestemmelse skal kurator ved udførelsen af sit hverv varetage boets interesser, herunder sikre boets aktiver og foretage de fornødne skridt til værn mod uberettigede dispositioner over aktiverne samt repræsentere boet i enhver henseende.²⁹⁴ I tiden efter bostyret er blevet etableret, vil der i mange tilfælde skulle tages stilling til spørgsmålet om videreførelse af skyldnerens virksomhed, indtræden i gensidigt bebyrdende aftaler, og om skyldnerens virksomhed eller en del heraf skal afhændes. Sådanne spørgsmål kan give anledning til tvister, såfremt skyldneren ikke er enig i kurators beslutninger mv., jf. *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001*, som vedrørte en ca. 13-årig lang konkursbehandling. Sagen blev afvist af Domstolen, da klageren havde overskredet 6-

²⁹⁰ Det være sig både en fysisk og juridisk person, selv om konkursloven dog ikke udtrykkeligt fastslår, hvem der kan erklæres konkurs, jf. Anders Ørgaard, ”Konkursret”, side 21

²⁹¹ Anders Ørgaard, ”Konkursret”, side 29.

²⁹² Jens Paulsen, ”Insolvensret – Konkurs”, side 779.

²⁹³ Ved lov nr. 396 af 30. april 2007 om ændring af konkursloven, blev der i bestemmelsens 2. pkt. indsat, at ”kurator skal fremme boets behandling mest muligt”, jf. Jens Paulsen, ”Insolvensret – Konkurs”, side 808.

²⁹⁴ Anders Ørgaard, ”Konkursret”, side 29.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

måneders fristen for indgivelse af klage, jf. EMRK artikel 35.²⁹⁵ Behandlingen af klagesagen vil derfor, som det også var tilfældet med Normann-sagen, alene ske ud fra en antagelse om, hvad Domstolen i en realitetsbehandling ville være nået frem til.²⁹⁶

Klageren ejede i 1982 en ejendom i København samt en række vin- og tobaksvirksomheder. Klageren havde kautioneret for en af virksomhederne, som havde haft problemer med likviditeten, og som sidenhen blev erklæret konkurs. Klagerens personlige finansielle situation blev berørt heraf, og i februar 1982 blev der indledt konkursbæring mod ham. I maj 1982 blev klageren erklæret konkurs. Skifteretten udpegede herefter to officielle kuratorer. Klageren appellerede over skifterettens beslutning om konkurserklæringen. I juni 1982 opretholdt Højesterets Anke- og kæremålsudvalg beslutningen. Skifteretten udpegede to kuratorer til at udrede forholdene omkring klagerens ejendom. Der blev i alt afholdt 28 retsmøder i perioden juli 1982 til oktober 1984 med henblik på 1) at finde ud af hvilke aktiver, klageren havde, 2) at træffe beslutninger om klagerens indvendinger mod salg af fast ejendom, pantebreve og aktier, 3) at træffe beslutning om klagerens indvendig mod den person, der var hyret midlertidigt til at lede den fortsatte virksomhed, 4) at træffe beslutning om klagerens indvendinger mod en af kuratorerne og en dommerfuldmægtig, 5) at tage stilling til klagerens forslag om at få et råd nedsat, 6) at overveje kreditoranmeldelserne i boet, 7) at diskutere revisorhonorar og 8) at udrede andre tvister i relationen til konkursen.

Ved møder, afholdt henholdsvis i november og december 1984 og i januar 1985, blev kuratorernes udkast til boopgørelsen diskuteret. Klageren havde indvendinger mod 21 forhold i opgørelsen. Da der ikke kunne opnås enighed omkring boopgørelsen, godkendte skifteretten opgørelsen inklusive kuratorhonoraret og konkursordenen i juni 1985. Klageren appellerede beslutningen, for så vidt angik kuratorhonoraret, til Højesteret i juli 1985, som klageren påstod reduceret. I juni og juli 1985 blev der indgivet processkrifter om spørgsmålet, og et retsmøde blev afholdt. I oktober 1985 meddelte klagerens advokat, at han havde trukket sig fra sagen. Der blev afholdt fire retsmøder mellem november 1985 og februar 1986, hvor klageren var repræsenteret af en ny advokat. Et var planlagt til afholdelse i september 1986, men i august 1986, meddelte klagerens (nye) advokat, at han også havde trukket sig fra sagen. Henholdsvis i august og oktober 1986 blev sagen udsat, således at klageren kunne finde en ny advokat. I et retsmøde i november 1986 blev den endelige forhandling aftalt til at finde sted i december 1987, da klageren ikke havde haft succes med at finde en ny advokat. Forberedende møder blev afholdt i oktober 1987. Den endelige forhandling i 1987 blev udsat, da klageren blev indlagt på hospitalet. I februar 1988 blev den endelige forhandling aftalt til at finde sted i august 1988, men denne måtte også udsættes som følge af klagerens hospitalsindlæggelse. Den endelige forhandling blev herefter fastsat til oktober 1988. I november 1988 stadfæstede Højesteret skifterettens afgørelse omkring kuratorhonoraret.

Efterfølgende viste det sig, at der var yderligere aktiver at hente i klagerens faste ejendom. Kuratorerne udarbejdede derfor i marts 1992 et tillæg til boopgørelsen, jf. konkurslovens § 154. Skifteretten indrykkede meddelelse herom i Statstidende, i henhold til konkurslovens § 155, i april 1992. Ved beslutning i maj 1992 godkendte skifteretten boopgørelsen, og boet ansås for afsluttet. Dette blev tillige indrykket i Statstidende i maj 1992.

Klageren appellerede skifterettens beslutning herom i juni 1992. I perioden mellem juli og september 1992 blev en tvist vedrørende retsafgiften for ankesagen til landsretten afgjort. I et retsmøde afholdt i februar 1993 blev klagerens anmodning om en ekspertvurdering afslået. Klageren skiftede herefter advokat tre gange. Ved et forbedrende retsmøde i januar 1994, blev anken afvist, da hverken klageren eller hans advokat mødte. Dette viste sig dog i februar 1994 at være en fejl, da klageren ikke haft fået besked herom fra advokaten. Landsretten genåbnede derfor sagen. I september blev forberedelsen udsat til november 1994 i afventningen på et processkrift fra klageren. I december 1994 blev hovedforhandlingen fastsat til september 1995, hvor Østre Landsret stadfæstede klagerens anke. Landsretten fandt, at boopgørelsen var endelig ved skifterettens beslutning herom i juni 1985, og at tillægget til boopgørelsen alene var til supplement til det allerede opgjorte bo.

I september 1996 og i november 1997 bad klageren kuratorerne om at informere ham om hvornår afslutningen på konkursbehandlingen ville finde sted. Klageren fik åbenbart aldrig meddelelse herom.

²⁹⁵ Se i øvrigt oven for afsnit 3.2.

²⁹⁶ Der henvises i øvrigt til afsnit 5.3, ad 5, hvor en anden dansk klagesag om konkurs er omtalt, jf. *Valentin mod Danmark af 26. marts 2009*.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Som det fremgår af referatet, varede konkursbehandlingen i alt ca. 13 ½ år. Dog kan det være tvivlsomt, om der er tale om én periode eller to separate periode. Én periode varede fra konkursbegæringen i februar 1982 til skifterettens beslutning om stadfæstelse af afgørelse omkring kuratorhonorarerne i november 1988. En anden periode varede fra kuratorernes beslutning om udarbejdelse af tillæg til boopgørelsen i marts/april 1992 til Østre Landsrets stadfæstelse af denne afgørelse i september 1995. Ved vurderingen heraf skal der lægges vægt på, om samtlige perioder er nødvendige for at få en afgørelse på tvisten, og denne vurdering tages med udgangspunkt i klagerens forhold, jf. eksempelvis *Wiesinger mod Østrig af 30.10.1991*, præmis 52.²⁹⁷ Det kan på denne baggrund antages, at der er tale om to separate perioder som følge af, at boopgørelsen var endelig i juni 1985, og tillægget, udarbejdet i 1992 som følge af yderligere aktiver, alene var et supplement til den allerede endelig boopgørelsen. Den sidste periode (1992-1995) har derfor ikke været nødvendigt for klageren til at få afgjort tvisten. Det vil således sige, at der er tale om en rimelighedsvurdering af to separate perioder.

I den første periode af sagens behandling i skifteretten skyldtes sagens forsinkelse primært klageren, der havde en indvending imod næsten alt, hvad konkursboet foretog sig. Yderligere appellerede klageren skifterettens beslutning om godkendelse af den endelig boopgørelse til Højesteret, hvilket også bidrog til sagens forsinkelse. Dette kan dog hverken lægges klageren eller staten til last.²⁹⁸ Under sagens forberedelse i Højesteret skiftede klageren advokat tre gange, hvilket forsinkede sagen med ca. 1 år, da klageren havde problemer med at finde en ny advokat, efter den tredje advokat havde trukket sig fra sagen. Yderligere blev klageren syg under sagens behandling for Højesteret, og dette forsinkede også sagen med ca. 1 år. Det fremgår dog af Domstolens praksis, at der er tale om force majeure, hvis en sag udsættes eller forsinkes på grund af sygdom hos klager, fordi denne indlægges på hospital. Det betyder, at et sådant forhold hverken kan lægges klager eller myndighederne til last.²⁹⁹ Der findes derudover ikke at være inaktive perioder eller forhold i øvrigt, der kan tilregnes skifterettens adfærd. Sagen kan også siges at have været kompleks på grund af klagerens modvillige adfærd under konkursbehandlingen, og i dette tilfælde, antages det, at kompleksiteten af denne grund forklarer sagens tidsmæssige udstrækning.

På baggrund af ovenstående, må det derfor antages, at Domstolen ville have nået frem til, at der ikke forelå en krænkelse af kravet om rimelig frist, for så vidt angår den første periode, da sagens forsinkelse udelukkende skyldtes klagerens adfærd.

Med hensyn til den anden periode (1992-1995), skal rimeligheden af denne også vurderes. Også i denne periode synes klageren at have vist sig modvillig. Mellem juli og september 1992 blev en tvist omkring størrelsen af retsafgiften for ankesagen afklaret. Klageren skiftede også advokat tre gange, og dette har angiveligt medvirket til en forsinkelse på ca. 1 år. Da klageren ikke mødte til et forbedrende møde, aftalt i januar 1994, afviste landsretten sagen. Dette har også medvirket til en forsinkelse. Klagerens advokat have angiveligt glemt at orientere klageren om det forbedrende møde. Da en klager almindeligvis identificeres med sin advokat, som omtalt i afsnit 5.3., ad 3, kan dette forhold tilregnes klageren. Sagen blev yderligere forsinket i ca. 3 måneder i slutningen af 1994 som følge af afventningen på klagerens processkrift. I december 1994 blev sagen fastsat til hovedforhandling i september 1995. Det vil således

²⁹⁷ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 556.

²⁹⁸ Peer Lorenzen m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer”, side 479, Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 564 og Pieter Van Dijk m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention on Human Rights” side 607.

²⁹⁹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 564.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

sige, at det er en periode, som kan lægges Østre Landsret til last, da lange berammelsestider tæller med i vurderingen, da de bidrager til den samlede sagsbehandlingstid. Lange berammelsestider kan dog ikke i sig selv statuere en krænkelse.³⁰⁰ I vurderingen af, om en sagsbehandlingstid har været rimelig, kan der indgå, hvem der så at sige bærer hovedansvaret for den tidsmæssige udstrækning.³⁰¹ Skal dette udgangspunkt følges, foreligger der ikke en krænkelse, da klageren bærer hovedansvaret for sagens forsinkelse.

6.3.1 Sammenfatning

I dette afsnit er kravet om rimelig frist vurderet i en sag om konkursbehandling. Det er behandlet, at en vurdering af, om der foreligger en krænkelse af kravet om rimelig frist, godt kan ske ud fra to separate perioder, hvor hver periodes tidsmæssige udstrækning behandles for sig. Dette er tilfældet, hvor begge perioder ikke har været nødvendige for klageren for at få en afgørelse på tvisten. I tiden efter konkursdekretets afsigelse er det kurators opgave at tage stilling til spørgsmålet om videreførelse af skyldnerens virksomhed, indtræden i gensidigt bebyrdende aftaler og om skyldnerens virksomhed eller en del heraf skal afhændes. Sådanne spørgsmål kan give anledning til tvister, såfremt skyldneren ikke er enig i kurators beslutninger mv. *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001* er et eksempel på, hvordan en klager i meget væsentlig grad kan forhale en sag. Klageren modstred sig i denne sag stort set samtlige forhold, og dette var gældende for begge perioder. Der er således på denne baggrund, at argumenteret for, at Domstolen ville have været kommet frem til, at der ikke forelå en krænkelse af kravet sagsbehandling inden en rimelig frist, da klageren kan siges at være hovedansvarlig for sagens forsinkelse.

³⁰⁰ Se afsnit 5.3, ad 4.

³⁰¹ Jon Fridrik Kjølbro, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - for praktikere”, side 556 og Mark W. Janis m.fl., ”European Human Rights Law, Text and Materials”, side 819.

7. Afsluttende

7.1 Konklusion

Formålet med fremstillingen har været at finde frem til, hvornår en civil sag i Danmark er afgjort inden en rimelig frist i henhold til kravet i EMRK artikel 6, stk. 1.

Forinden denne undersøgelse er EMRK's retskildemæssige status i dansk ret behandlet, da denne status har betydning for danske domstoles (og andre myndigheders) anvendelse af konventionen. Inden for rammerne af folkeretten, hvor EMRK har sit afsæt, kan det konkluderes, at dansk ret bygger på den dualistiske teori. Dette gav anledning til problemer i forhold til EMRK's anvendelse som retskilde i dansk ret. For at fjerne usikkerheden herom, blev konventionen i 1992 inkorporeret i dansk ret og blev en retskilde på linje med øvrige dansk lovgivning. Forpligtelsen for danske domstole (og andre retsanvendende myndigheder) til at fortolke lov eller lovbestemmelser i overensstemmelse med konventionen kunne derfor synes klar. Den fortsatte anvendelse af konventionen kan dog stadig volde vanskeligheder, især i de tilfælde, hvor der foreligger en modstrid mellem konventionen og anden dansk lov. Opfyldelse af forpligtelserne i henhold til konventionen kan konkluderes at skulle ske gennem anvendelse af fortolknings- eller formodningsreglen, medmindre det har været tilsigtet for lovgiver at lovgive i strid med konventionen. Opfyldelse af konventionen kan endvidere ske gennem en ex officio anvendelse af de forpligtelser, der følger af konventionen, herunder at danske domstole (og antageligt også øvrige retsanvendende myndigheder) påser, at en civil sag fremmes med den fornødne hurtighed. Dette kan konkluderes at gælde, selvom sagen på grund af dens karakter som "civil" er underlagt forhandlingsmaksimen, jf. retsplejelovens § 338.

Ved danske domstoles behandling af en civil sag inden for EMRK artikel 6, stk. 1's anvendelsesområde kan det desuden konkluderes, at de fortolkningsprincipper, der følger af Domstolens praksis, endvidere skal følges. Det nok mest karakteristiske for Domstolens fortolkningsstil kan konkluderes at være den dynamiske fortolkning, der sker i lyset af aktuelle forhold i de kontraherende stater. Der er i relation til fortolkning af, om kravet om rimelig frist i EMRK artikel 6, stk. 1 er krænket, endvidere overladt de nationale domstole en vis skønsmargin. Det er dog en betingelse, at domstolene ved bedømmelse af sagsbehandlingstiden har anvendt de standarder, der følger af EMD's praksis.

Det kan endvidere konkluderes, at både processuelle og materielle betingelser skal være opfyldte for, at en borger kan hævde, at kravet om rettergang inden en rimelig frist er krænket i civil sag i Danmark. For så vidt angår de processuelle betingelser kan det konkluderes, at enhver, herunder både fysiske og juridiske personer, kan klage til EMD. Det forudsættes dog, at den eller de personer, der klager, kan anses som offer "victim" på tidspunktet for klagens indgivelse og under hele klagesagens behandling, jf. EMRK artikel 34. EMRK artikel 34 indgår sammen med artikel 35 i den indledende bedømmelse af, om en klage kan antages til behandling (formalitetssprøvelsen). EMRK artikel 35 stiller som betingelse for EMD's realitetsbehandling af en klage, at alle retsmidler skal være udtømte. Det kan konkluderes, at personer, der således ønsker at indbringe en klage mod Danmark for Domstolen for påstået brud på konventionens artikel 6, stk. 1 vedrørende kravet om rimelig frist, er forpligtede til først at benytte de retsmidler, der findes efter dansk ret. Det kan konkluderes, at retsplejelovens § 312, i nogle tilfælde, vil være et effektivt retsmiddel i konventionens artikel 13's forstand, når det offentlige er modpart. Dette var

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

tilfældet i *Pindstrup Mosebrug mod Danmark af 3. juni 2008* og *Gavric mod Danmark af 16. september 2008* ctr. *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*.

Med hensyn til de materielle betingelser, kan der som det første konkluderes, at der skal "træffes en afgørelse". Sagsbehandlingen ved domstolsorganet skal tilsigte en afslutning på sagen i form af en "afgørelse". Sager, hvor der ikke skal træffes afgørelse, eksempelvis fordi der alene skal ske fastlæggelse af et faktisk hændelsesforløb, er ikke omfattet af bestemmelsens anvendelsesområde. For det andet kan det konkluderes, at der også skal være tale om en "strid om[...]borgerlige rettigheder og forpligtelser". I denne anden betingelse er der to led. Det kan konkluderes, at der ved "strid" forstås en reel og seriøs strid mellem to eller flere parter. Striden skal derudover omhandle en anerkendt rettighed efter national ret. Domstolen har i sin praksis lagt til grund, at begrebet "strid" ikke blot omfatter procesforløbet indtil en afsigelse af den endelige dom, men at begrebet også dækker den endelige fuldbyrdelse af dommen. Der foreligger på samme måde en "strid" i bestemmelsens forstand, indtil en endelig dom kan fuldbyrdes. Dette kan konkluderes at have betydning for retten til at få sin sag afgjort inden en rimelig frist, da fristen ikke stopper her, fordi der er blevet afsagt dom, men løber indtil en eventuel fuldbyrdelse af dommen, jf. også *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*. Foruden betingelsen om, at der skal være en tale om en "strid", kan det konkluderes, at striden derudover skal være af civilretlig karakter. Det blev tidligt i EMD's praksis fastslået, at begrebet er autonomt. Begrebet fastlægges ikke ud fra en generel definition, men fastlægges i takt med, at Domstolen får lejlighed til en stillingtagen herom i sin praksis. Konkluderende kan udgangspunktet dog siges at være, at sager af offentligretlig karakter falder uden for medmindre, der eksempelvis er tale om offentlige ansattes lønkrav, jf. *Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999* og *Eskelinen mod Finland af 19. april 2007*. Det betyder, at blandt andet skattesager falder uden for bestemmelsens anvendelsesområde, medmindre, der tale om et forhold af pønål karakter, jf. *Ferrazzini mod Italien af 12. juli 2001*.

Civile rettigheder, der falder inden for anvendelsesområdet kan konkluderende fastslås at være eksempelvis familieretlige sager, jf. blandt andet *Normann mod Danmark af 14. december 2001*, sager om behandling af konkursbo, jf. blandt andet *Valentin mod Danmark af 26. juni 2006* og erstatningssager, jf. eksempelvis *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 2006*. Disse sagstyper har, blandt andre, også været fokuset i denne fremstilling i forbindelse med undersøgelsen af, hvornår en dansk civil sag er afgjort inden en rimelig frist i henhold til EMRK artikel 6, stk. 1.

I bedømmelsen af, om der er en krænkelse af kravet om rettergang inden en rimelig frist, har det været nødvendigt først at fastlægge den relevante periode, der eventuelt skal være genstand for en rimelighedsvurdering. Ved fastlæggelsen af den relevante periode kan det konkluderes, at fristen som hovedregel vil løbe fra det tidspunkt, hvor sagen anlægges for domstolene, medmindre andre omstændigheder gør sig gældende. Dette var eksempelvis tilfældet i *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*. Der kan dog også konkluderes at gælde undtagelser til denne hovedregel. Fristen kan således undtagelsesvist løbe fra et tidligere tidspunkt. Det vil blandt andet være tilfældet, hvor det, efter dansk ret, er en betingelse, at sagen først indbringes for administrative myndigheder, jf. blandt andet *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006*. Fristen kan undtagelsesvist også løbe fra et senere tidspunkt. Det vil være tilfældet, hvis sagsøgerne først på et senere tidspunkt end sagens anlæg kan identificeres, jf. *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*. Det kan endvidere konkluderes, at fristens afslutning som udgangspunkt vil være det tidspunkt, hvor der foreligger endelig dom i sagen. Her kan der dog også konkluderes at være undtagelser.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Fristens afslutning kan nemlig undtagelsesvist være på et senere tidspunkt, hvis der eksempelvis først udbetales erstatning 3 år efter domsafsigelsen, jf. *Petersen mod Danmark af 18. september 2003*. Det er først på dette tidspunkt striden kan anses for at være ophørt, da sikkerheden for kravet derved står fast. Det kan derudover konkluderes, at der i nogle tilfælde vil være tale om to separate perioder, der skal undergives en rimelighedsvurdering, da begge perioder ikke har været nødvendige for at få en afgørelse på tvisten, jf. forudsætningsvis *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001*.

Er forholdet det, at den relevante periode ikke giver anledning til kritik kan det konkluderes, at Domstolen ikke foretager en rimelighedsvurdering af fristens længde. I *Poulsen mod Danmark af 4. september 2006* fastslog Domstolen, at en varighed på ca. 4 år og 1 måned for to instanser ikke kunne give anledning til kritik i den foreliggende sag, der vedrørte erstatning for tab af erhvervsevne mv. og afviste at realitetsbehandle sagen. I *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar* omkring erstatning for uhelbredelig sygdom, fandt Domstolen modsat, at ca. 4 år for én instans indebar en krænkelse af kravet om rettergang inden en rimelig frist, da myndighederne på grund af sagens karakter burde have udvist ekstraordinær omhu.

I vurderingen af, om en dansk civil sag er afgjort inden en rimelig frist, kan det konkluderes, at der indgår fem kriterier. Det er sagens karakter, sagens kompleksitet, klagerens adfærd, myndighedernes adfærd samt en helhedsbedømmelse. Disse kriterier er fast forankrede i Domstolens praksis. Kriterierne kan konkluderes separat eller kumulativt at føre til forskellige resultater, da det afhænger af sagens konkrete omstændigheder. Skal myndighederne udvise særlig omhu i forbindelse med behandling af en sag som følge af sagens karakter, vægter dette kriterium tungt i bedømmelsen. Der ses her bort fra klagerens adfærd, det vil sige klagerens medvirken til sagens forsinkelse, hvis der også er forsinkelser i sagen, der kan lægges myndighederne til last. I sådanne tilfælde er udgangspunktet, at der er en krænkelse af kravet om rimelig frist, jf. *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000*, *Iversen mod Danmark af 28. september 2006*, *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*. Er forholdet dog det, at klagerens adfærd har været hovedårsagen til sagens forsinkelse, vil der modsat som udgangspunkt ikke være tale om en krænkelse, hvilket konkluderende er antaget i *Slots mod Danmark af 4. oktober 2001*. Det er nemlig kun forsinkelser, der kan tilregnes staten, som kan statuere en krænkelse, jf. eksempelvis *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar*. Har der i sagen været døde perioder, herunder lange berammelsestider, vægter dette også tungt i bedømmelsen, jf. *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009*. Det kan i denne forbindelse også konkluderes, at staten også ansvaret for offentlige myndigheder, som indirekte er involveret i sagen, jf. *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar* og *Iversen mod Danmark af 28. september 2006*.

Det kan derudover konkluderes, at sagens kompleksitet ikke i sig selv retfærdiggør sagens tidsmæssige udstrækning, men kan virke positivt som en faktor, der forklarer sagens tidsmæssige udstrækning. Dette var ikke tilfældet i *A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996*, *Iversen mod Danmark af 28. december 2006*, *Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000* og *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009* ctr. *U2006.1120H*, *U2012.2510H* og *Jaskinski mod Danmark af 2. juli 1997*.

Det kan endvidere konkluderes, at der i nogle sager ”kun” foretages helhedsbedømmelse af de faktiske forhold, da sagen har taget så lang tid, at der statueres krænkelse, uanset at klageren har medvirket til sagens forsinkelse, og uanset om der i øvrigt er en rimelig forklaring på sagsbehandlingstiden. Dette var tilfældet i *Valentin mod Danmark af 26. marts 2009*, *Christensen mod Danmark af 22. januar 2009* og forudsætningsvis *TFA2011.360Ø*. Helhedsbedømmelsen i civile sager i

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Danmark kan konkluderes at finde anvendelse, hvor sagsbehandlingstiden overstiger ca. 8 år.

På baggrund af ovenstående kan det konkluderes, at spørgsmålet om, hvornår en civil sag i Danmark er afgjort inden en rimelig frist, ikke lader sig besvare med en absolut tidsfrist. Det afhænger af de konkrete omstændigheder i hver enkelt sag. Retsstillingen kan dog nogenlunde sammenfattes således, at en dansk civil sag er afgjort inden en rimelig frist, når hovedårsagen til sagens forsinkelse kan tilregnes klagerens adfærd, og når sagen ikke er af en sådan karakter, at myndighederne skal udvise særlig omhu ved behandlingen af sagen, da det skærper bedømmelsen. En dansk civil sag er endvidere afgjort inden en rimelig frist, hvis sagen er kompleks, og dette kan forklare sagens tidsmæssige udstrækning samt at sagens varighed i øvrigt ikke overstiger ca. 8 år.

7.2 Summary

The purpose of the thesis was to examine when a Danish dispute concerning civil rights has been determinate within reasonable in accordance with the requirement in ECHR article 6 § 1.

Prior to this study, it is concluded that the Convention's legal status in Danish law before the incorporation in 1992, was an international agreement in accordance to the dualistic theory in international law. Before the Convention was incorporated in Danish law, there was a doubt about the use of the Convention as a source of law, because it was not possible directly to rely on it as a legal source. To solve these difficulties, the Convention was in 1992 incorporated in Danish law as a source of law equal to other Danish laws. It is furthermore concluded that also the case-law, at any given time, from the European Court of Human Rights was incorporated in 1992, along with the text with of the Convention. In the legal use of the Convention, the principles of interpretation related to the Convention, are Denmark also obligated to comply with.

For ECHR article 6 § 1's applicability to Danish disputes concerning civil rights, it is concluded that both procedural and materiel conditions must be met. It is concluded that ECHR article 34 requires that the person(s) who claim(s) a violation of the reasonable time-requirement has to be a victim at all time when the Court is examining the claim. It is concluded that ECHR article 35 requires that national remedies in Danish law has to be exhausted, for example in relation to costs in civil proceedings where the counterparty is a public authority.

Regarding the material conditions it is concluded that ECHR article 6 § 1 is applicable in a Danish civil dispute when the dispute for example is of serious and genius nature and is recognized under domestic law. It is furthermore concluded that the dispute has to be of civil nature, which generally means, that public law is not applicable to the Convention. Thus, for instance public servants' wage claim is seen as a civil right in the nature of the Convention.

When examining when a Danish civil disputes concerning a civil right has been determinate within reasonable in accordance with the requirement in ECHR article 6 § 1, it is concluded that five criteria is included in the assessment. The criteria regard the nature of the case in question, the conduct of both the applicant and the authority, the complexity of the dispute and last but not least an overall assessment. It is concluded that these criteria can separately or together lead to different results. In cases where exceptional or special diligence is required, it is concluded that the applicants conduct is disregarded and a violation is likely in these case. In other cases the applicants conduct lead to that there has been on violation of the reasonable time-requirement due to fact that the applicant is the main course of the delay. In Denmark civil proceedings are divided into two: adversarial proceedings and inquisitorial proceedings. It is concluded that a dispute which is subject to the principle where it is for the parties to take the initiative with regard to their progress, does not exempt Danish Courts from complying with the reasonable time-requirement. Thus, only delays imputable to the Danish state can result in a violation of the Convention. Furthermore it is concluded that in some cases the fact that the case is complex of nature, this will justify the length of the proceedings. The complexity has in most cases where exceptional or special diligence is required not been seen as a justification of the length of the proceedings. In the examination of the reasonable-time requirement in Danish disputes concerning civil rights, it is also concluded that some cases has just undergone an overall assessment, without further examination of the applicants conduct, because the lengths of the proceedings has taken too long. An overall assessment in Danish disputes is concluded to be when a case has taken more than about 8 years.

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

The legal status in Denmark regarding when civil rights proceedings has been determinate within a reasonable time, can therefore perhaps be summarized as followed: There is no violation, when the delays is only imputable to the applicant and when the nature of the case does not require exceptional or special diligence. Furthermore there is no violation when the complexity of the cases justifies the length of the proceedings and moreover when the proceedings does not take more than about 8 years. The question cannot be answered with an absolute period of time.

8. Litteratur

Bøger

Espersen, Ole, ”Indgåelse og opfyldelse af traktater”, 1970, Juristforbundet

Germer, Peter, ”Indledning til Folkeretten”, 4. udgave 2010, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael, ”Civilprocessen”, 6. udgave 2007, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Harris, O’Boyle & Warbrick, ”Law of the European Convention on Human Rights”, 2. udgave 2008, Oxford University Press

Holdgaard, Marianne, ”Modafhøring af vidner – menneskeretlige krav til straffeprocessen”, 1. udgave 1998, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Jacobs, White & Ovey, ”The European Convention on Human Rights”, 5. udgave 2010, Oxford University Press

Janis, Mark W. m.fl., ”European Human Rights Law, Text and Materials”, 3. udgave 2008, Oxford University Press

Kjølbro, Jon Fridrik, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere”, 3. udgave 2010, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Lorenzen, Peer m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer (Art. 1-9 samt Tillægsprotokollerne), 3. udgave 2011, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag (Bind 1)

Lorenzen, Peer m.fl., ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer (Art. 10-59 samt Tillægsprotokollerne), 3. udgave 2011, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag (Bind 2)

Mowbray, Alastair, ”Cases and Materials on the European Convention on Human Rights, 2. udgave 2007, Oxford University Press

Nielsen, Ruth ”Retskilder og Retsteorier, 3. udgave 2011, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Paulsen, Jens ”Insolvensret – Konkurs”, 1. udgave 2010, Thomson Reuters

Petersen, Lars Lindenchrone og Ørgaard, Anders, ”Konkursloven med kommentarer”, 11. udgave 2010, Thomson Reuters

Rehof, Adam & Trier, Tyge, ”Menneskeret”, 1990, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Ross, Alf, Andersen, Ole Stig, Lehmann, Tyge og Magid, Per, ”Lærebog i Folkeret”, 6. reviderede udgave, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck

Rytter, Jens Elo, ”Individets grundlæggende rettigheder, 1. udgave 2012, Karnov Group

Rytter, Jens Elo, ”Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – og dansk ret”, 2. udgave 2008, Forlaget Thomson

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Spiermann, Ole, ”Moderne Folkeret”, 3. omarbejdede udgave, 2006, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Van Dijk; Pieter m.fl., ”Theory and Practice of the European Convention of Human Rights”, 4. Udgave 2006, Intersentia

Werlauff, Erik ”Europæiske Menneskerettigheder – en praktisk indføring”

Zahle, Henrik, ”Dansk forfatningsret 3, Menneskerettigheder”, 3. udgave 2006, Christian Ejlers’ Forlag

Ørgaard, Anders ”Konkursret”, 2012, 10. udgave 2011, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Artikler

Christoffersen, Jonas, ”Det offentliges kompensationsansvar for krænkelse af internationale menneskerettigheder”, U2005B.133

Garre, Marianne, ”Menneskerettigheder i Danmark – på dansk?”, EU-ret og Menneskeret 1994-1995

Hertz, Ketilbjørn, ”Ny lov om ægtefælleskifte”, Juristen nr. 1, februar 2012, side 41 ff.

Holdgaard, Marianne, ”Family Life and Transsexuals – Developments in the Light of Changes in »Present- Day Conditions«, EU-ret og Menneskeret, 2003

Holst-Christensen, Nina, ” Ny praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i sager om lang sagsbehandlingstid”, UfR.2006B.311

Holst-Christensen, Nina og Kjølbro, Jon Fridrik, ”Udvalgte afvisningsafgørelser fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i danske klagesager i perioden fra 1998-2001”, UfR.2002B.235

Rehof, Lars Adam, ”Den europæiske menneskeretsdomstol som fjerde instans”, U1994B.444

Love

Lov nr. 725/1986 om Fællesboskifte

Lov nr. 285 af 29/04/1992 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (Inkorporeringsloven)

Lov nr. 750 af 19/10/1998 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Lov nr. 357 af 02/06/1999 om undersøgelseskommissioner

Lov nr. 538 af 8/6/2006 om ændring af Retsplejeloven

Lov nr. 396 af 30/4/2007 om ændring af Konkursloven

Lov nr. 1063 af 17/11/2011 om rettens pleje (Retsplejeloven)

Lov nr. 217 af 15/03/2011 om Konkursloven

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

Lov nr. 594 af 14/06/2011 om Ægtefælleskifte

Konventioner

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention af 3. september 1953

Wienerkonventionen om Traktatretten af 23. maj 1969

Forarbejder

Bemærkningerne til inkorporeringsloven FT 1991/1992, Tillæg A, spalte 5422 ff.

Betænkninger

Betænkning nr. 1407/2001, Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret

Betænkning nr. 1220/1991, Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret

Betænkning nr. 1518/2010 om Ægtefælleskifte

Pressen

Jyllands-Posten, lørdag den 5. maj 2012 (Inland), side 3

Hjemmesider

Naturstyrelsens hjemmeside, hentet den 3. maj 2012, senest opdateret den 11. marts 2011:

http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/National_naturbeskyttelse/Fredninger/Hvem_er_klageinstans_i_fredningssager.htm

Retspraksis

Klagesager fra Domstolen

1970

Delcourt mod Belgien af 17. januar 1970

1971

Ringeisen mod Østrig af 16. juli 1971

1975

Golder mod Storbritannien af 21. februar 1975

1978

Tyrer mod Storbritannien af 25. april 1978

König mod Tyskland af 28. juni 1978

1979

Marckx mod Belgien af 13. juni 1979

Airey mod Irland af 9. oktober 1979

1981

Compte, Van Leuven and De Meyere mod Belgien af 23. juni 1981

1985

Bentham mod Holland af 23. oktober 1985

1986

James mod Storbritannien af 21. februar 1986

Rees mod Storbritannien af 17. oktober 1986

1987

O mod UK af 8. juli 1987

1989

Hauschildt mod Danmark af 24. maj 1989

B.N. mod Danmark af 9. oktober 1989

1990

Cossey mod Storbritannien af 27. september 1990

1991

Helmers mod Sverige af 29. oktober 1991

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

1992

B mod Frankrig af 25. marts 1992
X mod Frankrig af 31. marts 1992
Open Door and Dublin Well Woman mod Irland af 29. oktober 1992

1993

Monnet mod Frankrig af 27. oktober 1993

1994

Valleé mod Frankrig af 26. april 1994
Jersild mod Danmark af 23. september 1994
Schouten & Meldrum mod Holland af 9. december 1994

1995

Loizidou mod Tyrkiet af 23. marts 1995
Procola mod Luxembourg af 28. september 1995

1996

A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996
Seitzberg mod Danmark af 16. oktober 1996
Ahmed Sadik mod Grækenland af 15. november 1996

1997

Hornsby mod Grækenland af 19. marts 1997
Jaskinski mod Danmark af 2. juli 1997
De Santa mod Italien af 2. september 1997
Robins mod England af 23. september 1997
Pierre Bloch mod Frankrig af 21. oktober 1997

1998

Estima Jorge mod Portugal af 21. april 1998
Sheffield and Horsham mod Storbritannien af 30. juli 1998

1999

Kelling mod Danmark af 2. februar 1999
Erik Ninn-Hansen mod Danmark af 18. maj 1999
Selmouni mod Frankrig af 28. juli 1999
Henry Krogh Pedersen mod Danmark af 2. december 1999
Pellegrin mod Frankrig af 8. december 1999

2000

Kurt Nielsen mod Danmark af 15. februar 2000
Henry Krog Pedersen mod Danmark af 28. marts 2000 (forlig)
Skoubo mod Danmark af 6. juli 2000 (forlig)
Maaouia mod Frankrig af 5. oktober 2000
Kudla mod Polen af 26. oktober 2000

2001

T.P. og K.M. samt Z m.fl. mod England af 10. maj 2001
Ferrazzini mod Italien af 12. juli 2001
Normann mod Danmark af 14. juni 2001
Delange mod Belgien af 18. september 2001
Slots mod Danmark af 4. oktober 2001
Normann mod Danmark af 20. december 2001 (forlig)

2002

Mikulic mod Kroatien af 7. februar 2002
S.N. mod Danmark af 12. februar 2002
I.v. mod Storbritannien af 11. juli 2002
Christine Goodwin mod Storbritannien af 11. juli 2002

2003

Hutchison Reid mod Storbritannien af 20. februar 2003
Pedersen og Pedersen mod Danmark af 12. juni 2003
Zimmermann and Steiner mod Schweiz af 13. juli 2003
Hansen m.fl. mod Danmark af 13. august 2003
Petersen mod Danmark af 18. september 2003

2004

Petersen mod Danmark af 22. april 2004 (forlig)

2005

Topp mod Danmark af 30. juni 2005
Związek Nauczycielstwa Polskiego mod Polen af 21. september 2005
Hirst mod Storbritannien (nr. 2) af 6. oktober 2005
Majewski mod Polen af 11. oktober 2005
Topp mod Danmark af 10. november 2005 (forlig)
Revel og Mora mod Frankrig af 15. november 2005

2006

Freimanis og Lidums mod Letland af 9. februar 2006
Hellbourg mod Sverige af 28. februar 2006
Ugilt Hansen mod Danmark af 26. juni 2006
Valentin mod Danmark af 26. juni 2006
Poulsen mod Danmark af 4. september 2006
Iversen mod Danmark af 28. september 2006
Boszko mod Polen af 5. december 2006

2007

Brøsted mod Danmark af 20. februar 2007
Brøsted mod Danmark af 15. marts 2007 (forlig)
Eskelinen mod Finland af 19. april 2007

Afgørelse af civile sager inden en rimelig frist

2008 Pindstrup Mosebrug mod Danmark af 3. juni 2008 Gavric mod Danmark af 16. september 2008	Glaser mod Storbritannien af 19. september 2009
2009 Christensen mod Danmark af 22. januar 2009 Mendel mod Sverige af 7. april 2009	
<u>National retspraksis</u>	2003 U2003.644/3H U2003.1550H
1975 U1975.30H	2005 U2005.523H
1986 U1986.871H U.1986.898H	2006 FED2006.278Ø U2006.770H
1989 U.1989.928.H	2007 U.2007.1533H
1990 U.1990.13H	2008 U2008.342H
1991 U1991.181H	
1996 U1996.234H U1996.723Ø U.1996.1554H	2010 U2010.1008V U.2010.1547H
1999 U1999.495ØLK	2011 TFA2011.360Ø U2011.2510H
2000 U2000.515H	2012 U2012.939/2H

Forsidebillede

Forsidebilledet er fra: <http://stupiddeolai.blogspot.com/>

9. Bilag

Bilag 1: A. m.fl. mod Danmark af 8. februar 1996

Bilag 2: Iversen mod Danmark af 28. september 2006

Bilag 3: U2006.1120H

Bilag 4: Normann mod Danmark af 14. juni 2001